

Loverboys en hun slachtoffers

*Inzicht in aard en omvang problematiek en in
het aanbod aan hulpverlening en opvang*

Rianne Verwijs
Arnt Mein
Marjolein Goderie
Chella Harreveld
Anna Jansma

Met medewerking van Lisanne Drost

December 2011

Samenvatting

In deze onderzoeksrapportage wordt verslag gedaan van een kwalitatief onderzoek naar loverboys en hun slachtoffers. In het bijzonder is ingegaan op het begrip loverboys en de ontwikkelingen in de begripsvorming over loverboys, de omvang van slachtofferschap, en de kenmerken en hulpbehoefte van slachtoffers. Bovendien is onderzocht hoe het bestaande aanbod aan hulpverlening en opvang zich daartoe verhoudt. De focus in het onderzoek ligt op minderjarige en meerderjarige vrouwelijke slachtoffers van loverboys die zijn geplaatst in of verblijven in instellingen voor jeugdzorg en (vrouwen)opvang. Voor het onderzoek is literatuur bestudeerd en heeft een inventarisatie van preventieprojecten plaatsgevonden. Ook zijn interviews gehouden met hulpverleners en experts, evenals met ruim twintig slachtoffers van loverboys. Daarnaast werden ruim tachtig dossiers bestudeerd.

Uit het onderzoek blijkt dat het begrip loverboy een modegevoelig containerbegrip is dat wisselend wordt ingevuld, afhankelijk van de behoefte van de gebruiker van het begrip en de omstandigheden van het geval. In onze ogen zijn loverboys geen nieuw verschijnsel. Het betreft vooral een methodiek of werkwijze, toegepast door een mensenhandelaar die het slachtoffer uitbuit. Kenmerkend voor loverboymethoden is het zogenoemde ronselen en *groomen*: het contact leggen, verleiden en inpalmen van het slachtoffer door (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie, teneinde het slachtoffer uit te buiten in de prostitutie of anderszins. De toegepaste methodieken kennen verschillende verschijningsvormen en zijn veranderlijk van aard. De loverboy onderscheidt zich van andere mensenhandelaren door deze specifieke werkwijze, doordat hij in Nederland werkt en zich vooral richt op minderjarige slachtoffers.

Uit het onderzoek wordt duidelijk dat het traditionele beeld van loverboys als overwegend 'charmante' en solistisch opererende jongemannen die vooral in het uitgaanscircuit actief zijn, achterhaald is. De gesprekken met hulpverleners en slachtoffers brengen een verharding en verzakelijking aan het licht in de werkwijzen van loverboys; periodes van *grooming* worden korter en er wordt sneller overgaan tot geweld en dreiging. In die gevallen waar de *grooming* in zijn geheel wordt overgeslagen, dient gesproken te worden van reguliere mensenhandel; de kenmerkende loverboy-methode ontbreekt immers.

Slachtoffers hebben uiteenlopende achtergrondkenmerken, zoals leeftijd en etnische herkomst, maar delen vaak in meer of mindere mate bepaalde kwetsbaarheden. Het hebben van een licht verstandelijke beperking kan een meisje kwetsbaar maken, maar dit geldt ook voor het opgroeien in een problematische opgroei- en gezinssituatie, wat zich bijvoorbeeld uit in (seksuele) trauma's en hechtingsproblematiek. Een deel van de hulpverleners beschouwt slachtofferschap dan ook veeleer als een uitingsvorm van een dieperliggende opgroei- en gezinsproblematiek, dan een op zichzelf staande problematiek die geïsoleerd moet worden behandeld.

Door meerdere, met elkaar samenhangende aspecten, is het niet goed mogelijk de precieze omvang te bepalen van het aantal slachtoffers van loverboys in de jeugdzorg en vrouwenopvang. Allereerst komt dit door het verborgen en ongrijpbare karakter van de werkwijze van loverboys en mensenhandel in het algemeen. Daarnaast registreren instellingen voor hulp en opvang niet of nauwelijks op loverboyproblematiek en bestaat er geen uniforme definitie van het begrip loverboy. Overigens is het de vraag of een dergelijke eenduidige registratie mogelijk en wenselijk is, gezien de bevinding dat loverboyproblematiek geen eenduidig fenomeen is, maar een methodiek die sterk aan verandering onderhevig is. Uit de beschikbare cijfers en inschattingen van professionals kunnen wij afleiden dat de groep slachtoffers van loverboys die momenteel binnen de jeugdzorg en vrouwenopvang verblijft niet zo omvangrijk is als de veelheid aan berichten in de media doen vermoeden.

Er is in Nederland een rijke hoeveelheid projecten en initiatieven ontwikkeld op het gebied van preventie en deskundigheidsbevordering. De projecten richten zich op diverse, algemene en specifieke doelgroepen en variëren van kennisoverdracht tot gedragsbeïnvloeding, en van deskundigheidsbevordering tot het versterken van de ketensamenwerking. Een minderheid van de projecten richt zich op het tegengaan van herhaald slachtofferschap.

Een groot deel van de onderzochte instellingen beschikt over een breed voorlichting- en preventieprogramma dat (op onderdelen) ook geschikt is voor slachtoffers van loverboys, vaak samenhangend met de werkwijze binnen die instellingen. Wel biedt een aantal hulpverleningsinstellingen meer specifieke hulpverlenings- en/of behandelprogramma's aan. Naar eigen zeggen slaagt men er daarmee doorgaans voldoende in om slachtoffers van een loverboy een adequaat hulpverleningsaanbod te doen. De hulpverleners signaleren wel, ook in relatie tot de betrekkelijk korte duur van de behandelperiode, een relatief hoog risico op herhaald slachtofferschap. Ze achten zich nog onvoldoende in staat bij te dragen aan het voorkomen hiervan. De hulpverleners en professionals zijn verder grotendeels tevreden over de onderlinge (keten)samenwerking. Wel constateren zij knelpunten in de onderlinge bereikbaarheid in crisissituaties, de doorplaatsing van de JeugdzorgPlus naar provinciale jeugdzorg en van de jeugdzorg naar de vrouwenopvang. Als algemeen knelpunt noemen ze de overdracht van cliënten. Ook bepleiten zij een diepgravende en multidisciplinaire selectie en diagnose in de intakefase, bij voorkeur in een aparte, categorale opvanginstelling, met het oog op het kiezen van de optimale vervolgbehandeling.

De slachtoffers die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang zijn gewoonlijk tevreden over de aangeboden hulpverlening en opvang. Zij krijgen doorgaans de door hen gewenste ondersteuning. Die bestaat onder meer uit traumaverwerking, het vergroten van de zelfstandigheid en weerbaarheid, en het opbouwen en onderhouden van evenwichtige relaties. Niettemin is er ook een groep slachtoffers die meent onvoldoende specifieke hulpverlening te krijgen. Verder blijkt de aangiftebereidheid van de slachtoffers die verblijven in de jeugdzorg en vrouwenopvang laag te zijn, vooral bij die slachtoffers met de zwaarste (combinatie van) uitbuiting en onderliggende problematiek.

Om recht te kunnen doen aan bovenstaande bevindingen, is het allereerst zinvol dat er meer duidelijkheid ontstaat over het begrip loverboy. Het begrip is van toepassing in die gevallen waarbij een pleger de *methodiek* gebruikt van het verleiden en inpalmen van het slachtoffer door (de belofte

van) het aangaan van een liefdesrelatie, om het vervolgens uit te buiten (seksueel of anderszins). Voor de hulpverlening in de jeugdzorg is het zinvol een bredere focus dan alleen loverboyslachtoffers te hanteren, en wel alle minderjarige slachtoffers van jeugdprostitutie en mensenhandel. Verder is meer inzicht nodig in de oorzaken van herhaald slachtofferschap. Het is bovendien relevant om - voorafgaand aan definitieve plaatsing - de kansen en mogelijkheden af te tasten van een multidisciplinaire screening en diagnosestelling van minderjarige slachtoffers van mensenhandel. Ook wordt aanbevolen hulpverleners meer inzicht te geven in de wijze waarop zij kunnen bijdragen aan de opsporing van mensenhandel. Tot slot verdient het aanbeveling meer inzicht te krijgen in de rol van plegers die de loverboymethodiek toepassen, mede met het oog op het opwerpen van barrières tegen dit fenomeen.

Inhoud

1	Inleiding	9
2	Context en uitvoering onderzoek	11
2.1.	Aanleiding en doelstelling	11
2.2.	Opzet en uitvoering onderzoek	13
3	Loverboys en hun slachtoffers	17
3.1.	De loverboy	17
3.2.	De werkwijze van de loverboy	22
3.3.	De slachtoffers van een loverboy	25
3.4.	Ervaringen in onze buurlanden	27
3.5.	Conclusie	31
4	Omvang slachtofferschap van loverboys	33
4.1.	Vaststellen omvang slachtofferschap problematisch	33
4.2.	Beeld CoMensha	35
4.3.	Beeld geraadpleegde instellingen voor vrouwenopvang	37
4.4.	Beeld geraadpleegde instellingen voor jeugdzorg	38
4.5.	Beeld geraadpleegde politiekorpsen	39
4.6.	Conclusie	40
5	Inventarisatie projecten preventie en deskundigheidsbevordering	41
5.1.	Inleiding	41
5.2.	Indeling in categorieën	41
5.3.	Conclusie	46
6	Aanbod hulpverlening en opvang	47
6.1.	Wijze waarop de hulpverlening is georganiseerd	47
6.2.	Preventie en voorlichting	50
6.3.	Interne deskundigheidsbevordering	50
6.4.	Hulpverlening	51
6.5.	Conclusie	54
7	Kenmerken slachtoffers van loverboys	55
7.1.	Profielindeling voor de hulpverlening	56
7.2.	Leeftijd, etnische achtergrond en verstandelijke vermogens	57
7.3.	Opgroei- en gezinssituatie	59
7.4.	Beeldvorming slachtoffers	61
7.5.	Vermoedens van professionals omtrent het slachtofferschap	63
7.6.	Conclusie	64

8	Ronselen, grooming en uitbuiting	67
8.1.	Het ronselen	67
8.2.	De grooming	70
8.3.	Beeldvorming slachtoffers over ronselen en grooming	72
8.4.	De uitbuiting	75
8.5.	Conclusie	77
9	Aansluiting hulpbehoefte op hulpaanbod	79
9.1.	Hulpvragen slachtoffers	79
9.2.	Terugval en revictimisatie	80
9.3.	Lotgenotencontact	82
9.4.	Oordeel slachtoffers over hulpverlening en opvang	83
9.5.	Aangifte en veroordeling	85
9.6.	Knelpunten in organisatie hulpverlening	86
9.7.	Conclusie	88
10	Conclusies en aanbevelingen	91
10.1.	Conclusies	91
10.2.	Aanbevelingen	94
	Literatuur	97
	Bijlagen	
1	Methodologische verantwoording	103
2	Samenstelling begeleidingscommissie	111
3	Inventarisatie initiatieven en projecten preventie en deskundigheidsbevordering	113
4	Deelnemers en agenda expertbijeenkomst	131

1 *Inleiding*

Dit rapport bevat het onderzoeksverslag naar de problematiek van slachtoffers van zogenoemde loverboys. Het onderzoek schetst een beeld van de aard en omvang van de problematiek van de slachtoffers. Ook biedt het inzicht in het aanbod aan hulpverlening en opvang en de mate waarin die aansluiten op de vraag.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, in 2011. Het bestaat uit een studie van relevante wetenschappelijke literatuur en documentatie over dit onderwerp, en vraaggelassen met experts, hulpverleners en slachtoffers. Ook zijn de dossiers bestudeerd van slachtoffers die verbleven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang. De bevindingen zijn getoetst in een bijeenkomst met experts en geconcretiseerd tot aanbevelingen. Deze bijeenkomst is georganiseerd in nauwe samenwerking met het instituut voor Victimologie van de Universiteit Tilburg (INTERVICT).

Wij danken de vele respondenten voor hun bereidwillige medewerking aan het onderzoek. In het bijzonder danken wij de leden van de begeleidingscommissie.

Leeswijzer

De rapportage is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 gaat in op de context en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 bespreken wij de centrale begrippen aan de hand van de literatuurverkenning en geven wij een beeld van loverboys en hun slachtoffers. Hoofdstuk 4 behandelt de omvang van het verschijnsel en de knelpunten bij het vaststellen daarvan. Vervolgens doen wij in hoofdstuk 5 verslag van een inventarisatie van bestaande projecten en initiatieven van preventie en deskundigheidsbevordering in Nederland. In hoofdstuk 6 komt het aanbod aan hulpverlening en opvang aan de orde, zoals aangegeven door de instellingen die hebben deelgenomen aan het onderzoek. In de daaropvolgende hoofdstukken gaan wij in op de kenmerken van slachtoffers (hoofdstuk 7) en het ronselen, de *grooming* en de uitbuiting (hoofdstuk 8). Hoofdstuk 9 beschrijft de hulpbehoefte van slachtoffers en de mate waarin het bestaande aanbod van hulp, behandeling en opvang daarop aansluit. Wij sluiten het rapport af met het hoofdstuk Conclusies en aanbevelingen.

2 *Context en uitvoering onderzoek*

In dit hoofdstuk gaan wij in op de aanleiding en het doel van het onderzoek, evenals de wijze waarop het onderzoek is opgezet en uitgevoerd.

2.1 *Aanleiding en doelstelling*

Complexe en schrijnende problematiek

Slachtofferschap van loverboys staat sterk in de maatschappelijke en politieke belangstelling. Er wordt veel over bericht in de media, er verschijnen (auto)biografieën en er wordt levendig over gediscussieerd op Internetfora. Ook worden er regelmatig Kamervragen gesteld. Hieruit komt naar voren dat het doorgaans een groep kwetsbare slachtoffers betreft, met een complexe en vaak schrijnende problematiek. In de berichtgeving staan de ernst en omvang van de problematiek centraal. Vaak vraagt men zich af of er voldoende aan de problematiek wordt gedaan. Een ander discussiepunt is dikwijls of de hulpverlening voldoende aansluit bij de hulpvraag van de slachtoffers.

Het kabinet heeft zich voorgenomen loverboys en hun praktijken hard aan te pakken. Dat blijkt onder meer uit het recente regeerakkoord. Een belangrijk onderdeel van deze aanpak is het bieden van adequate hulpverlening en opvang aan slachtoffers van loverboys. Een ambtelijke Taskforce Aanpak Mensenhandel maakt zich hiervoor al geruime tijd sterk, bijvoorbeeld door het bevorderen van een integrale aanpak. Preventie, opvang en hulpverlening, en deskundigheidsbevordering maken daar deel van uit.

Slachtoffers van loverboys, of meisjes en vrouwen bij wie dit wordt vermoed, kunnen voor uiteenlopende vormen van zorg en opvang (onder meer) terecht bij expertisecentra, jeugdzorg of vrouwenopvang - afhankelijk van hun problematiek en hulpvraag. Het hulpverleningsaanbod varieert van voorlichting, ambulante hulpverlening en begeleiding tot langdurige residentiële opvang in een open of gesloten (jeugd)hulpverleningsinstelling. Zo nodig speelt Bureau Jeugdzorg een bemiddelende rol. Binnen de zogenoemde provinciale jeugdzorg en vrouwenopvang heeft een twaalfstal hulpverleningsinstellingen zich gespecialiseerd in deze problematiek. Verder zijn er binnen de provinciale jeugdzorg circa dertig specifieke opvangplekken ingericht en biedt één instelling categorale opvang voor slachtoffers van loverboys (Fier Fryslân).¹

Een vraagstuk dat momenteel speelt binnen bovengenoemde instellingen is de gewenste mate van specialisatie, segmentatie (bijvoorbeeld voor cliënten met een licht verstandelijke beperking (LVB)) en categorale opvang bij slachtoffers van loverboys. In hoeverre kan en moet daarin worden

---

1 Brief minister VWS aan Tweede Kamer n.a.v. motie Langkamp, *Kamerstukken II* 2009/10, 32123 XVII, 9.

voorzien? In het verlengde hiervan speelt de vraag in hoeverre en op welke aspecten verdere deskundigheidsbevordering wenselijk is. De problematiek waarmee deze slachtoffers kampen is immers veelvormig en complex. Het doel is de zorg en opvang zo veel mogelijk op maat te snijden om die efficiënt en effectief te doen zijn. Dit laatste is een belangrijk streven in de jeugdzorg. Opvang in de jeugdzorg, in het bijzonder in de zogenoemde instellingen voor JeugdzorgPlus, dient om verschillende redenen zo kort mogelijk te duren. Dit betekent dat de behandeling en de interventies kort en krachtig moeten zijn. En een voorwaarde daarvoor is dat de juiste persoon op de juiste behandelplek zit.

Tegen deze achtergrond heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin de regering wordt verzocht een plan te ontwikkelen voor het stimuleren van meer preventieve zorg, begeleiding en opvangplekken voor slachtoffers van loverboys.²

Om de motie goed te kunnen uitvoeren heeft het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (eerst) behoefte aan een compleet beeld van de aard en omvang van de problematiek van slachtoffers van loverboys, hun hulpbehoefte, het aanbod aan hulpverlening en opvang, de preventie en deskundigheidsbevordering en de aansluiting daartussen. Er zijn immers al de nodige initiatieven ontplooid om de zorg en opvang aan slachtoffers van loverboys verder te verbeteren en nog meer toe te snijden op de aard van de problematiek en de hulpvragen.

Doelstelling onderzoek

Het onderzoek heeft dan ook tot doel inzicht te verschaffen in de aard en omvang van het slachtofferschap van loverboys, de hulpbehoefte van slachtoffers, het aanbod aan hulpverlening en opvang en de aansluiting tussen hulpbehoefte en aanbod. Daarnaast is het aanbod en de passendheid van preventie en deskundigheidsbevordering van belang. Het onderzoek moet het ministerie in staat stellen te beoordelen welke (aanvullende) maatregelen nodig zijn om de zorg en opvang aan slachtofferschap van loverboys te verbeteren.

Onderzoeksvragen

In het licht van bovenstaande doelstelling zijn de volgende (hoofd- en deel)onderzoeksvragen geformuleerd.

- I. Met welke soort problematiek hebben slachtoffers van loverboys te maken?
  1. Wat zijn de kenmerken van de meisjes die slachtoffer worden van loverboys?
  2. Op welke leeftijd begint het slachtofferschap van slachtoffers van loverboys gemiddeld?
  3. Op welke wijze/waar komen slachtoffers in contact met loverboys?
  4. Op welke manier vindt uitbuiting van slachtoffers door loverboys plaats?
  5. Hoe vaak hebben slachtoffers van loverboys te maken met een (licht) verstandelijke beperking?
  6. Speelt de etnische achtergrond van het slachtoffer een rol bij het slachtoffer worden van een loverboy?

---

² Kamerstukken II 2009/10, 32123 XVII, 9.

- II. Wat is de omvang van de groep slachtoffers van loverboys in de jeugdzorg en vrouwenopvang?
  7. Hoeveel meldingen van (mogelijke) slachtoffers van loverboys krijgen jeugdzorg, opvang en andere instellingen jaarlijks binnen?
  8. Komt het voor dat meisjes die bij binnenkomst slachtoffer leken te zijn dit uiteindelijk niet blijken te zijn, maar (ook) andere (onderliggende) problematiek hebben? Zo ja, hoe vaak komt dit voor en van welke andere problematiek is er dan sprake?
- III. Wat is het huidige aanbod van preventie en opvang gericht op slachtoffers van loverboys?
  9. Hoe en waar is de opvang voor deze groep momenteel geregeld?
  10. Wat voor zorg en begeleiding krijgen slachtoffers van loverboys die momenteel zijn aangemeld bij jeugdzorg?
  11. Hoe wordt hulpverlening aan deze groep gefinancierd?
  12. Welke specifieke kennis is voorhanden om zorg te kunnen bieden aan deze groep en bij welke bronnen is deze kennis te vinden?
- IV. In hoeverre sluit het huidige aanbod van preventie en opvang aan op de problematiek van de slachtoffers?
  13. Welke specifieke kennis is volgens de jeugdzorg/vrouwenopvang nog nodig in de keten om beter zorg te kunnen bieden aan deze groep?
  14. Hoe kan de deskundigheid over slachtoffers van loverboys in de (gesloten) jeugdzorg en vrouwenopvang worden vergroot?
- V. In hoeverre sluit het huidige aanbod van preventie en opvang op elkaar aan?
  15. Hoe functioneert de keten van zorg en hoe verloopt de samenwerking tussen de ketenpartners?
  16. Zijn er volgens de sectoren (vrouwenopvang en jeugdzorg) knelpunten in de keten die optreden in de hulpverlening aan deze groep? Zo ja, waar bestaan deze uit?

2.2 *Opzet en uitvoering onderzoek*

Het onderwerp leent zich naar zijn aard bij uitstek voor kwalitatief onderzoek. Om bovengenoemde onderzoeksvragen te beantwoorden hebben wij, gefaseerd, een combinatie van de volgende onderzoeksmethoden toegepast:

- oriënterende gesprekken met experts en hulpverleners;
- een literatuurstudie en documentanalyse;
- verdiepende vraaggesprekken met hulpverleners, inhoudelijk deskundigen, en slachtoffers;
- een analyse van de dossiers van slachtoffers die verbleven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang;
- een bijeenkomst met experts ter toetsing en concretisering van de bevindingen.

In het onderstaande gaan wij daar nader op in. Voor een gedetailleerde onderzoeksverantwoording zij verwezen naar bijlage 1.

Oriëntatie

Zoals gezegd hebben wij het onderzoek gefaseerd uitgevoerd. Om te beginnen hebben wij experts op het gebied van mensenhandel en loverboys en hulpverleners/specialisten werkzaam in de jeugdzorg (de provinciale jeugdzorg en de JeugdzorgPlus) en vrouwenopvang geraadpleegd. De gesprekken hadden tot doel een eerste indruk te krijgen van het aantal slachtoffers dat verblijft in jeugdzorg en vrouwenopvang, de aard van hun problematiek en het behandelaanbod. Wij hebben in deze fase ook gesproken met vertegenwoordigers van (koepel)organisaties en instellingen zoals Jeugdzorg Nederland, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, Federatie Opvang en Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha). Waar mogelijk zijn de gesprekken ook gebruikt om medewerking te verkrijgen aan de interviews en dossierinzage. Tijdens deze oriënterende fase is een groot aantal instellingen en organisaties benaderd, waarmee - indien zij te maken hadden met loverboyproblematiek en zij wilden meewerken - oriënterende gesprekken zijn gevoerd. Uiteindelijk is gesproken met twintig aanbieders van jeugd- en opvoedhulp (provinciale jeugdzorg, instellingen voor JeugdzorgPlus en Bureaus Jeugdzorg), zes instellingen voor vrouwenopvang en vier overige relevante inhoudelijk deskundigen en/of organisaties.

Literatuurstudie en inventarisatie preventieprojecten

Vervolgens hebben wij relevante (internationale) wetenschappelijke publicaties verzameld en geanalyseerd. Deze publicaties hebben onder meer betrekking op de aard en omvang van het slachtofferschap, evenals op de (ontwikkelingen in de) werkwijzen van loverboys. Tijdens de literatuurstudie hebben wij ook stilgestaan bij de situatie in enkele ons omringende landen. Wij hebben eveneens relevante beleidsstukken over (de aanpak van) slachtoffers van loverboys verzameld en geanalyseerd. Voor een overzicht verwijzen wij naar de literatuurlijst. Een en ander is verwerkt in hoofdstuk 3.

Daarnaast hebben wij, mede aan de hand van een internetsearch en het bestuderen van documentatie, een inventarisatie gehouden van projecten en initiatieven die zich richten op de preventie van slachtofferschap van loverboys. Het betreft projecten die zijn geëntameerd door het Rijk, gemeenten en onderwijs- en hulpverleningsinstellingen. Wij hebben de projecten geanalyseerd en geordend. Een overzicht is opgenomen in bijlage 3. De gegevens zijn verwerkt in hoofdstuk 5.

Interviews hulpverleners, slachtoffers en dossieranalyse

De kern van het onderzoek bestond uit verdiepende vraaggesprekken met hulpverleners en slachtoffers. Aan de hand van de oriënterende gesprekken en door bemiddeling van leden van de begeleidingscommissie hebben wij hulpverleningsinstellingen bereid gevonden om deel te nemen aan het onderzoek. Aan de deelnemers aan de vraaggesprekken is vooraf schriftelijk om toestemming gevraagd. De verslagen van de vraaggesprekken zijn ter goedkeuring voorgelegd, voordat zij werden verwerkt (*informed consent*). De anonimiteit van de gespreksdeelnemers is gewaarborgd en de hulpverleningsinstellingen zijn niet herleidbaar.

Wij hebben, voor zover mogelijk, per hulpverleningsinstelling gesprekken gevoerd met verschillende, beschikbare hulpverleners en slachtoffers. Ter plekke hebben we ook dossiers bestudeerd. In de gesprekken is onder meer ingegaan op de aard en achtergrond van het slachtofferschap van

loverboys en (de toereikendheid van) het zorgaanbod. Het aantal gesprekskandidaten en dossiers varieerde per instelling. Wij hebben in totaal interviews gehouden met 37 professionals die werkzaam zijn in de jeugdzorg en vrouwenopvang, met 23 meisjes en vrouwen, met drie politieprofessionals en met acht andere professionals die inhoudelijk deskundig zijn, ofwel ambulant hulp en zorg verlenen aan de doelgroep. Voor een gedetailleerd overzicht zij verwezen naar bijlage 1. Deze gegevens zijn verwerkt in hoofdstuk 6 tot en met 9 van deze rapportage.

Expertbijeenkomst

Op 11 oktober 2011 hebben wij een expertbijeenkomst gehouden. Deelnemers waren vertegenwoordigers van instellingen voor jeugdzorg en vrouwenopvang, evenals andere instellingen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Ook leden van de begeleidingscommissie hebben de bijeenkomst bijgewoond. Tijdens de bijeenkomst hebben wij de eerste bevindingen van het onderzoek gepresenteerd. INTERVICT, het instituut voor victimologie van de Universiteit Tilburg, heeft daarop gereflecteerd. Vervolgens zijn de bevindingen besproken, getoetst en geduid met de aanwezigen. Wij hebben de bevindingen verwerkt in dit rapport.

Reflectie op de uitvoering en opbrengst van het onderzoek

De combinatie van bovengenoemde kwalitatieve onderzoeksmethoden heeft ons inziens een verhelderend inzicht opgeleverd in de meeste onderzoeksvragen. Meer in het bijzonder menen wij voldoende (verschillende soorten) slachtoffers en professionals te hebben gesproken om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over de problematiek en de hulpverlening. De geïnterviewde slachtoffers en professionals zijn bovendien voldoende gespreid over de verschillende hulpverleningsinstellingen. Echter, de beschrijving van de omvang van de problematiek is gebaseerd op schattingen van de betrokken professionals, bij gebrek aan beschikbare cijfermatige gegevens.

Wij merken op dat wij voor de selectie van de respondenten afhankelijk waren van de medewerking van de hulpverleningsinstellingen. Zij hebben zelf de gesprekskandidaten geselecteerd, primair op basis van hun eigen invulling van het begrip loverboy. Wel hebben wij als richtsnoer de omschrijving van het begrip loverboy meegegeven zoals die wordt gehanteerd door Zanetti & Kanters (2009) (zie verder hoofdstuk 3).³ De instellingen hielden verder als selectiecriteria aan dat de vraaggesprekken met de slachtoffers het hulpverleningsproces niet nadelig mochten beïnvloeden en moesten passen in het werkschema van de hulpverleners.

De meeste slachtoffers en hulpverleners waren graag bereid mee te werken aan het onderzoek. Wel bespeurden wij bij de instellingen aanvankelijk enige terughoudendheid om mee te werken, gelet op het gevoelige karakter van het onderwerp.

Begeleidingscommissie

Het onderzoek is begeleid door een commissie met experts van Jeugdzorg Nederland, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, MOVISIE, Federatie Opvang en de opdrachtgever, het ministerie van

---

3 'Loverboys zijn mensenhandelaren die vrouwen en/of mannen doelbewust emotioneel afhankelijk maken door (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie en hen vervolgens - via dwang, (dreiging met) geweld of een andere feitelijkheid, afpersing, fraude, misleiding, misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, misbruik van een kwetsbare positie van deze vrouwen of mannen - uit te buiten, veelal in de prostitutie'.

Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De commissie stond onder leiding van een onafhankelijk wetenschappelijk voorzitter. Voor de samenstelling van de commissie zie bijlage 2. De commissie is vier maal bijeengekomen (bij de start van het onderzoek, na de dataverzameling, ter bespreking van het conceptrapport en ter bespreking van het eindrapport).

3 *Loverboys en hun slachtoffers*

Wij beginnen dit onderzoeksrapport met een overzicht van wat er tot nu toe in de literatuur bekend is over het begrip loverboys, hun werkwijze en de slachtoffers. Ook schetsen wij een beeld van de situatie in de ons omringende landen. Hiervoor hebben wij wetenschappelijke publicaties geraadpleegd alsmede publicaties naar aanleiding van beleidsonderzoek en websites van expertisecentra.

3.1 *De loverboy*

Inleiding

Het begrip loverboy bestaat nog niet zo lang. Het raakte medio jaren negentig in zwang na een geruchtmakende strafzaak waarbij als (nieuwe) methodiek duidelijk naar voren kwam dat de slachtoffers een liefdesrelatie onderhielden met de jongemannen die hen tot de prostitutie dwongen. Sindsdien kreeg het fenomeen steeds meer aandacht in de media (Bovenkerk, 2004; Van der Wiele & De Ruiter, 2011).

De loverboy kenmerkt zich in het bijzonder door het gebruik van een specifieke methodiek om zijn (of haar) vaak jeugdige slachtoffers te dwingen tot (veelal) prostitutie. Een wezenlijk onderdeel daarvan is het verleiden en inpalmen en het aangaan van een liefdesrelatie. Daarnaast gebruikt de loverboy ook wel dwang en geweld, maar dit is niet het onderscheidende criterium. In het onderstaande komen we hierop terug. Overigens komt het ook voor dat de loverboy zijn slachtoffer (ook) dwingt tot andere (strafbare) handelingen, zoals drugshandel of fraude. Ook hierop gaan wij straks nader in. Het begrip loverboy mag dan relatief nieuw zijn, gedwongen (jeugd)prostitutie is dat niet (Van der Wiele & De Ruiter, 2011).

Jeugdprostitutie

Onder jeugdprostitutie wordt verstaan het verrichten van één of meer seksuele handelingen met of voor een ander, door jongens en meisjes onder de 18 jaar voor geld, goederen of een tegenprestatie.⁴ Jeugdprostitutie is strafbaar in Nederland; het uitgangspunt bij prostitutie onder minderjarigen is dat zij nooit zelf kiezen voor prostitutie en dat er altijd sprake is van dwang. Bij jeugdprostitutie is vaak sprake van dwang door bepaalde bijzondere omstandigheden. In het geval van de loverboy zal dit dikwijls zijn gelegen in de manipulatie en verleiding (Van der Wiele & De Ruiter, 2011).

---

4 Vgl. <http://www.seksueelgeweld.info>, laatst geraadpleegd 11-11-'11.

Loverboys worden dus vooral in verband gebracht met (jeugd)prostitutie: jonge jongens die met verleidingstechnieken kwetsbare jonge meisjes inpalmen om ze vervolgens in de prostitutie voor hen te laten werken (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009; Venicz & Vanwesenbeeck, 1998, p.11). Een voorbeeld hiervan is het beeld dat wordt geschetst op internetsites van hulpverleningsinstanties:⁵

'Een loverboy doet zich voor als lieve jongen. Hij zoekt (via internet) contact met tienermeiden. Hij versiert een meisje door heel lief voor haar te zijn, haar veel aandacht te geven, lieve berichtjes te sturen en soms mooie en dure cadeaus te kopen. Ze doen samen veel leuke dingen, zoals uit eten gaan. Hij speelt dat hij echt verliefd is. Maar het zijn allemaal slimme trucs om vertrouwen te winnen. Want uiteindelijk gaat het deze jongens maar om één ding: geld verdienen aan deze meiden. Door ze te laten werken als prostituee. Na een tijd verkering met haar te hebben gehad, verleidt hij haar om met mannen naar bed te gaan voor geld. Hij gebruikt vaak geweld en zorgt ervoor dat ze helemaal van hem afhankelijk is. Van het geld ziet ze vaak weinig of niets terug.'

Pooierboy

Het tewerkstellen van hun slachtoffers in de prostitutie door loverboys, vormde op een gegeven moment aanleiding om te spreken van pooierboys. Dit begrip werd eind 2008 geïntroduceerd door de toenmalige minister van Justitie, omdat hij het begrip loverboy te verhullend en vergoelijkend vond.⁶ Het begrip pooierboy zou de uitbuiting in de prostitutie beter onderstrepen en bijdragen aan een groter bewustzijn van de ernst van de misdaad in het algemeen, in het bijzonder bij (potentiële) slachtoffers en hulpverleners.⁷ Ook het Openbaar Ministerie spreekt op zijn internetsite over pooierboys in plaats van loverboys. Het begrip pooierboy is echter niet overgenomen door professionals en in de media. De term miskent volgens professionals dat het misbruik en de uitbuiting ook andere vormen kunnen aannemen dan prostitutie (Van der Wiele & De Ruiter, 2011). Zo pleitte Repetur (2009, via www.prostitutie.nl) voor het handhaven van het begrip loverboy. Het voorstel van de minister hield volgens haar geen rekening met het feit dat de term inmiddels volledig is ingeburgerd bij de doelgroep en een verandering daarin waarschijnlijk zou leiden tot verwarring. Daarnaast hoeft een loverboy volgens haar niet noodzakelijkerwijs een pooier te zijn, het kan ook gaan om drugssmokkel of afpersing.

Mensenhandel

Het ligt meer voor de hand om loverboys te beschouwen als mensenhandelaars (Van der Wiele & De Ruiter, 2011). Het is ook de definitie die de politie aanhoudt, zo blijkt uit de vraaggesprekken binnen dit onderzoek. Mensenhandel omvat kort gezegd het (on)vrijwillig en onder mensonterende omstandigheden laten werken van mensen om daarvan te profiteren. Mensenhandel kent vele verschijningsvormen, waar prostitutie er slechts een van is. Te denken valt onder meer aan uitbui-

---

5 Vgl. www.bewareofloverboys.nl en www.humanitaspmw.org, beide laatst geraadpleegd 11-11-'11.

6 <http://www.trouw.nl/tr/nl/4500/Politiek/article/detail/1207551/2008/11/12/Hirsch-Ballin-Loverboy-klinkt-te-lief.dhtml>, (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

7 <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/02/02/antwoorden-kamervragen-inzake-het-veranderen-van-de-term-loverboys-in-pooierboys.html> (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

ting in de horeca, land- en tuinbouw en huishoudelijk werk. De kern van de mensenhandel is de uitbuiting, daarnaast is er doorgaans sprake van dwang, gebruik van geweld, chantage en misleiding (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2007; Van der Wiele & De Ruiter, 2011). Mensenhandel wordt ook wel gedefinieerd als het uit winstbejag misbruiken en uitbuiten van mensen als een vorm van moderne slavernij. Het wordt beschouwd als een schending van een fundamenteel mensenrecht en is strafbaar gesteld in artikel 237f van het Wetboek van Strafrecht.

Damen (2011) wijst erop dat de strafbaarstelling van prostitutie en mensenhandel door de jaren is gewijzigd als gevolg van veranderende maatschappelijke opvattingen omtrent prostitutie, exploitatie van prostituees en het handelen in vrouwen teneinde hen te prostitueren. Zij schetst dat er geleidelijk een strafrechtelijk beleid is ontstaan dat zich enerzijds richt op regulering van vrijwillige prostitutie en anderzijds op de strafrechtelijke aanpak van onvrijwillige prostitutie. Het met behulp van ongeoorloofde middelen aanzetten tot prostitutie is echter de kern van de strafbaarstelling gebleven. Daarnaast zijn er twee andere strafbaarstellingen relevant bij strafzaken tegen loverboys: enerzijds het opzettelijk voordeel trekken uit de onvrijwillige prostitutie van een ander, en anderzijds het de ander dwingen, dan wel bewegen tot het afstaan van de opbrengsten van de prostitutie (Damen, 2011, p. 496).

De loverboy onderscheidt zich vooral van andere mensenhandelaren door deze specifieke werkwijze, het nationale karakter van de exploitatie en het zich overwegend richten op minderjarige slachtoffers (Goderie & Boutellier, 2011; Zanetti & Kanters, 2009). Op de website van MOVISIE is dit treffend samengevat.⁸

'Loverboys zijn jongemannen die met verleidingstechnieken (beloften, chantage en geweld) geld aan meisjes willen verdienen. Een loverboy is een mensenhandelaar. Het doel van een loverboy is om zo snel en zoveel mogelijk geld aan een meisje te verdienen met een zo klein mogelijke pakkans. Hij sluit perfect aan bij de behoefte van het te ronselen meisje en haar omgeving. In de praktijk gebruikt hij verschillende manieren om zijn slag te slaan. Prostitutie is daar één van, maar ook drugsmokkel en meisjes met valse papieren meisjes leningen laten afsluiten worden ingezet.'

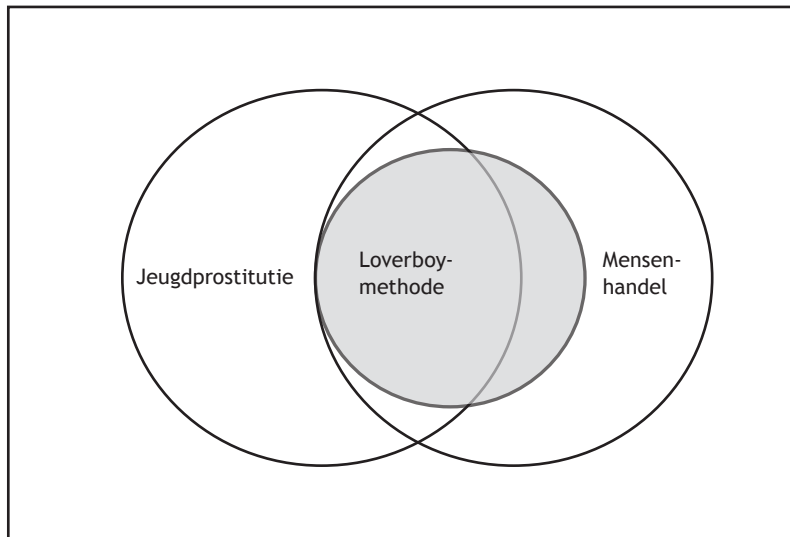
Fenomeen of methodiek?

Uit het bovenstaande komt naar voren dat het begrip loverboy verschillend wordt ingevuld. Het fenomeen kent verschillende en veranderlijke verschijningsvormen (Van der Wiele & De Ruiter, 2011). Zo kan het worden beschouwd als een vorm van (jeugd)prostitutie en (tegelijktijd) een variant van (nationale) mensenhandel. Niet alle uitbuiting van minderjarigen hoeft in de jeugdprostitutie plaats te vinden, ook andere vormen van uitbuiting zijn denkbaar. Hoe de begrippen mensenhandel, jeugdprostitutie en loverboymethode zich tot elkaar verhouden is voor minderjarigen in onderstaand schema weergegeven.

---

⁸ http://www.movisie.nl/124417/def/home/over_movisie/persberichten/persberichten_2010/persbericht_cijfers_loverboys_vragen_om_eerdere_aanpak/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

Figuur 3.1 Schematische weergave loverboymethode in relatie tot jeugdprostitutie en mensenhandel

De loverboy onderscheidt zich vooral door de specifieke werkwijze (het verleiden, de liefdesrelatie). Zo beschouwd is de loverboy eigenlijk een methodiek in plaats van een zelfstandig fenomeen.

Nieuw?

Een relativerend geluid komt in dit verband van Bovenkerk et al. (2004). Volgens hen is er eigenlijk niets nieuws onder de zon. Zij omschrijven in hun studie met de veelzeggende titel 'Loverboy of modern pooierschap' loverboys als *'...een bijzondere variant van soutenance; ze gebruiken hun liefdesrelatie met een vrouw om haar in de prostitutie te brengen en te exploiteren.'* Het fenomeen loverboy is volgens de auteurs dan ook niet nieuw te noemen: *'De figuur van de souteneur: de man die leeft van de opbrengst van de prostitutie van vrouwen, bestaat zo lang er prostitutie voorkomt; het is het 'op een na oudste beroep van de wereld'.'* Om deze reden ontraden zij zelfs het gebruik van het begrip loverboy. Verder zou het begrip volgens hen vertroebelend werken omdat het de complexe werkelijkheid reduceert tot de verhouding tussen een *'gewetenloze boef en een beklaagenswaardig en onschuldig slachtoffer'*, terwijl het probleem veeleer schuilt in de perverse relatie en afhankelijkheid tussen de loverboy en het meisje.

Invulling begrip loverboy in de praktijk

Wij wisselen de beelden van het fenomeen loverboy zoals die naar voren komen uit de literatuurstudie op deze plaats af met een beeld dat oprijst uit de praktijk, meer in het bijzonder de vraaggesprekken met de hulpverleners en experts.

Uit de vraaggesprekken komt naar voren dat het begrip loverboy door onze respondenten op uiteenlopende wijze wordt opgevat. Waar voor de een het seksueel misbruik voorop staat, dan wel het grensoverschrijdend seksuele gedrag, is voor de ander de afhankelijkheid en uitbuiting doorslaggevend. Sommigen zien de loverboy als pooier en mensenhandelaar, anderen als exploitant. De een

ziet een liefdesrelatie (met veel aandacht en geschenken) die wordt gebruikt als dekmantel om het slachtoffer in te palmen, de ander ziet een gewelddadige relatie (met dwang en geweld). Weer anderen stellen vooral het kwetsbare slachtoffer centraal, dat gevoelig is voor aandacht en vatbaar voor beïnvloeding en misbruik.

Gezocht naar doorslaggevende (en gemeenschappelijke) kenmerken, merken respondenten op dat het moet gaan om een afhankelijkheidsrelatie, waarin manipulatie, (gewelddadige) dwang en (seksueel) misbruik en uitbuiting centraal staan. Er is vaak sprake van grensoverschrijdend gedrag en verlies van zelfrespect en eigenwaarde bij het slachtoffer. Verder zien respondenten de *grooming* of het inpalmen als een wezenlijk onderdeel van de relatie.

De meeste respondenten zijn gewend om te werken met het begrip loverboy. Zij vinden het een ingeburgerde en geaccepteerde term. Tegelijkertijd vinden ze het begrip te verhullend en misleidend. Daarom geven ze toch de voorkeur aan zakelijker begrip pooierboy. Meer in het algemeen vinden veel respondenten het een te vaag begrip, dat te weinig onderscheidend is. Iedereen geeft er zijn eigen invulling aan, aldus een respondent. Een enkeling vindt het een modewoord, dat te snel wordt gebruikt en soms zelfs wordt misbruikt om een indicatiestelling te krijgen voor gesloten opvang. Bovendien speelt er volgens respondenten bij het slachtoffer vaak meer dan alleen de loverboyproblematiek: dat is vaak een symptoom van een dieperliggende problematiek. Bovendien kan het begrip stigmatiserend werken en daardoor de hulpverlening belemmeren. Niet elke respondent is geneigd dit te problematiseren. Immers, het verschijnsel loverboy is aan snelle verandering onderhevig en men zou niet graag het risico willen lopen een deel van de slachtoffers uit te sluiten op basis van een te smalle definitie. Veel respondenten laten weten dat binnen hun instelling geen gemeenschappelijke en uniforme definitie van het begrip loverboy wordt gebruikt.

De politie gebruikt het meeromvattende begrip mensenhandel uit het Wetboek van Strafrecht, zij spoort immers mensenhandel op. Volgens de politie is een loverboy een mensenhandelaar die er een bepaalde modus operandi op nahoudt (waarbij vooral het inpalmen opvalt). De politie vindt de strekking van het begrip loverboy te beperkt.

Werkdefinitie

In de meest gangbare definitie die nu wordt gehanteerd worden loverboys dan ook als mensenhandelaars gezien die een specifieke techniek toepassen. Hij is afkomstig van Zanetti & Kanter (2009) en luidt als volgt:

'Loverboys zijn mensenhandelaren die vrouwen en/of mannen doelbewust emotioneel afhankelijk maken door (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie en hen vervolgens - via dwang, (dreiging met) geweld of een andere feitelijkheid, afpersing, fraude, misleiding, misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, misbruik van een kwetsbare positie van deze vrouwen of mannen - uit te buiten, veelal in de prostitutie.'

3.2 De werkwijze van de loverboy

Profielschets loverboys

Uit onderzoek komen loverboys doorgaans naar voren als mannen in de leeftijd van 20 tot 30 jaar van allochtone afkomst, die in Nederland zijn opgegroeid (Terpstra & van Dijke, 2005; Bovenkerk et al., 2004). Terpstra en van Dijke hebben op basis van een in omvang beperkte *quickscan* een profiel geschetst van een loverboy. Zij schrijven dat 83% van de loverboys de Nederlandse nationaliteit heeft, waarvan 89% van allochtone afkomst. Van deze groep is 37% Marokkaans, 17% Turks, 14% Surinaams en 12% Antilliaans. De loverboys hebben een relatief laag opleidingsniveau of een niet afgeronde opleiding. Ze zijn vaak op jonge leeftijd begonnen met het plegen van strafbare feiten (vooral gewelds- en vermogensdelicten) en zijn vaak al wel bekend bij de politie. Uit de *quickscan* blijkt verder dat loverboys een externe *locus of control* hebben. Dat wil zeggen dat zij zichzelf niet verantwoordelijk achten voor wat zij doen, maar dit wijten aan anderen of aan bepaalde omstandigheden. Verder zijn loverboys sociaal vaardig en zeer manipulatief. Zij kennen geen schuldgevoelens en hebben weinig respect voor vrouwen. Zij worden gedreven door een streven naar aanzien, macht en geld. Dit beeld kwam grotendeels ook al naar voren uit eerder onderzoek van Van Lune (1997).

Het beeld dat naar voren komt uit de literatuur lijkt evenwel onvoldoende recht te doen aan recente ontwikkelingen in het profiel van loverboys. Zo wijst de Nationaal Rapporteur Mensenhandel erop dat de groep daders en slachtoffers meer gedifferentieerd is. Ook uit het dossieronderzoek van Zanetti & Kanters (2009) komt naar voren dat Marokkaanse, Iraanse en autochtone loverboys juist in de minderheid zijn. De meerderheid van de loverboys blijkt van Surinaamse en Antilliaanse afkomst.⁹ Zanetti & Kanters concluderen dan ook dat loverboyschap niet cultuurgebonden is en dat er loverboys van allerlei nationaliteiten en etniciteit voorkomen.

Traditionele beeld

In het meer traditionele beeld van loverboys is financieel gewin, door het tewerkstellen van meisjes in de prostitutie, het oogmerk van de solistisch opererende loverboy. Hij past hiervoor verleidings-technieken toe om het meisje over te halen (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2004).

Bullens en Van Horn (2000) beschrijven op basis van politiedossiers, procesdossiers en persoonlijkheidsonderzoeken van zestien loverboyslachtoffers de manier waarop deze meisjes in de prostitutie worden gelokt als een proces van verleiden, inlijven en in stand houden. Het benaderen van en contact leggen met een meisje of vrouw om haar in te palmen teneinde haar uit te buiten voor persoonlijk gewin, wordt ook wel aangeduid met *grooming*. De technieken die loverboys daarbij tijdens de *grooming* gebruiken zijn het uitoefenen van psychische druk, het inspelen op schuldgevoelens en het doen van misleidende beloften.

Het Scharlaken Koord, een organisatie voor straatwerk, preventie en hulpverlening rond prostitutie, beschrijft de werkwijze van loverboys als volgt.¹⁰ Een loverboy neemt verschillende stappen voordat hij een meisje zover krijgt om in de prostitutie te gaan werken. De eerste fase is de fase

---

⁹ We moeten er wel op wijzen dat het onderzoek van Zanetti loverboys betreft die via internet hebben geworven.

¹⁰ <http://www.bewareofloverboys.nl/loverboys.php> (laatst geraadpleegd 11-11-2011).

van de ontmoeting: *'De loverboy gaat op zoek naar meisjes. Hij doet dit op plekken als op scholen en in winkelcentra. Zij hebben een 'neus' voor meisjes met een problematische achtergrond, bijvoorbeeld een gebroken gezinssituatie, seksueel misbruik of affectieve verwaarlozing. Hierdoor ontwikkelen zij vaak een laag zelfbeeld, waardoor zij extra gevoelig zijn voor (onverwachte) aandacht.'* Vervolgens komt de fase van het indruk maken: *'De jongen maakt indruk op een meisje door bijvoorbeeld in een mooie auto op school te verschijnen. Hij spreekt het meisje aan is heel aardig tegen haar. Hij verwent haar met cadeaus en veel aandacht.'* Daarna komt de fase van het verkeren krijgen: *'Het meisje vindt deze aandacht geweldig, zeker als ze dit thuis heeft moeten missen. Ze wordt verliefd op de jongen en gaat een relatie met hem aan.'*

In de vierde fase heeft de jongen seksueel contact met het meisje. In de fase daarna gaat de jongen de grenzen van het meisje verleggen. *'Door de vriendin aan te zetten tot seks met vrienden, verlaagt de drempel naar de prostitutie. Soms stimuleert de vriend het meisje ook om soft en/of hard drugs te gebruiken.'* Vervolgens komt de fase van het aanzetten tot prostitutie: *'Plotseling is er een keerpunt, wanneer de vriend door een emotioneel verhaal of door dwang zijn vriendin aanzet tot prostitutie. Het meisje is inmiddels emotioneel gebonden aan hem en kan daardoor moeilijk bij hem weg gaan. Bovendien is het sociale netwerk van het meisje klein geworden (meestal isoleert de vriend het meisje, eist haar tijd helemaal op).'* De laatste fase is de exploitatiefase: *'Als het meisje eenmaal werkt (op straat, achter het raam of in een besloten (illegaal) bedrijf), wordt ze scherp in de gaten gehouden. Als zij werk weigert, kan dit (bedreiging met) mishandeling tot gevolg hebben.'*

Veranderingen in werkwijze

Volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2009) is bovenstaand beeld van de traditionele werkwijze van de loverboy toe aan bijstelling. Zij schrijft dit onder meer toe aan veranderingen in type loverboy en werkwijze, bijvoorbeeld door de toenemende aandacht van ouders, school en politie. Zo worden slachtoffers van loverboys niet altijd uitgebuit in de seksindustrie. De indruk bestaat dat ze ook steeds vaker worden bewogen tot het smokkelen van drugs, het aangaan van leningen of het plegen van winkeldiefstallen (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2004, p.76). Ook zijn er slachtoffers bekend die niet voor de prostitutie worden gebruikt, maar uitsluitend worden ingezet voor het smokkelen van drugs (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009, p.243).

Verder ligt, wat betreft de werkwijze, het zwaartepunt niet altijd meer op het inpalmen en emotioneel binden. Er wordt vaker en sneller gebruik gemaakt van geweld of chantage (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009). Deze ontwikkeling wordt ook gesignaleerd in het jaarverslag van Humanitas Prostitutie Maatschappelijk Werk in 2008: in het verleden werd vaak veel tijd en aandacht besteed aan *'grooming'*, het benaderen van en contact leggen met meisjes en het inpalmen van deze potentiële slachtoffers. Tegenwoordig wordt echter vaak en al na korte tijd geweld en chantage ingezet om meisjes te dwingen zich te prostitueren. Methoden die loverboys gebruiken zijn (excessief) geweld, verkrachting, ontmaagding en chantage met foto- of video-opnamen (Humanitas PMW, 2008). Bullens en Van Horn (2000) wijzen op de dreiging met en het gebruik van fysiek geweld als techniek om meisjes in de prostitutie te brengen en te houden. In dit verband zouden vooral Marokkaanse meisjes worden gechantageerd, omdat de eer van hun familie op het spel staat.

Een andere verandering in de werkwijze is de locaties waarop loverboys actief zijn. Was dit voorheen rondom het (school)plein en de disco, tegenwoordig wordt steeds vaker via het internet

gezocht. Vooral op netwerksites zoeken loverboys naar 'geschikte' meisjes (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009, p. 380; Zanetti & Kanters, 2009). De rol van het internet bij het ronselen van meisjes heeft de afgelopen jaren in snel tempo terrein gewonnen en zal naar verwachting nog verder toenemen (Zanetti, 2009). Uit dossieronderzoek van de Eenheid Vreemdelingen Politie blijkt dat in de helft van de zaken de slachtoffers via het internet zijn geworven.

Dat er sprake is van een groei van loverboyslachtoffers door het gebruik van het internet, blijkt ook uit een analyse van Bureau Jeugdzorg Twente.¹¹ Uit dat onderzoek komt naar voren dat de eerste stap in het ronselen via internet is het aanmaken van een profiel op een sociale netwerksite, een jongerensite of een chatbox. Het eerste contact vindt meestal plaats door actief ronselen, waarbij de loverboys zelf actief op zoek gaan naar potentiële slachtoffers. Soms is echter sprake van passief ronselen, als meisjes uit zichzelf reageren op de profielen van loverboys. De volgende stap in het proces is het selecteren van een slachtoffer door te zoeken op bijvoorbeeld geslacht, leeftijd, woonplaats, hobby's en opleidingsniveau. Ook halen loverboys veel informatie uit het profiel van de meisjes, bestaande uit foto's, contacten en informatie over zichzelf. De jongens blijken bovendien vaak een uitstekende antenne te hebben voor het herkennen van (licht) verstandelijk beperkte meisjes en vrouwen. Vervolgens benadert de loverboy de meisjes en is het afwachten wie van hen zal 'toehappen'. Wanneer een meisje reageert, kan het proces van *grooming* beginnen, wat vaak via het chatprogramma MSN gebeurt. Hierna begint de inlijvingsfase. Slachtoffers worden gechanteerd door te dreigen met het plaatsen van gevoelige informatie, foto's of beelden van hen op het internet. Deze informatie halen de loverboys bijvoorbeeld uit MSN-gesprekken of webcamsessies.

Tot slot zijn er signalen dat de organisatiegraad van loverboys verder gaat dan alleen solistisch opererende jonge mannen. In dit kader wordt vaak gesproken van een 'loverboycircuit' of een mensenhandelcircuit waarvan de loverboy deel uitmaakt. Humanitas (2008) constateert in dit verband dat er een klein netwerk bestaat van meerdere daders die meerdere slachtoffers maken. Loverboys werken dus niet altijd alleen, maar eerder in los-vaste netwerken, die echter minder georganiseerd lijken dan in de internationale mensenhandel. Het inlijven van meisjes gebeurt niet altijd door de loverboy zelf, maar door vrienden, bekenden of familieleden (Terpstra en Van Dijke, 2007, p.386). Een methode daarvan is dat de loverboy als 'reddende engel' optreedt, door het meisje uit handen van een groep pooiers te redden om haar vervolgens zelf uit te buiten. In werkelijkheid is hij echter bevriend met deze groep pooiers en is het hele verhaal geënceneerd (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009, p. 379).

Zanetti & Kanters (2009) komen op basis van hun onderzoek tot een nog verder strekkende bevinding: loverboys werken doorgaans in een groep of zelfs in een crimineel samenwerkingsverband. Slechts een enkeling werkt solistisch. Uit dit onderzoek blijkt dat er een duidelijke hiërarchie en taakverdeling is te destilleren. *'Het betreft een piramidevorm met één man of meerdere grote jongens aan de top, de (zeer jonge) loopjongens, de bewakers van de meisjes, de chauffeurs, de vriendelijke jongen die het vertrouwen van het meisje wint, haar uithoort en deze informatie doorspeelt. Uit het dossieronderzoek en de media blijkt dat jongere mannen soms worden ingezet voor de grooming en inlijving, waarna het meisje - vermoedelijk - wordt overgedragen aan oudere kopstukken voor de exploitatie.'* (p. 5). Verder blijkt dat de loverboys zich ook bezighouden met andere criminele activiteiten, waaronder drugshandel.

---

11 Via www.jeugdprostitutie.nu (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

Een veelvormige en veranderlijke methode

Uit onderzoek naar loverboys komt dus naar voren dat het oorspronkelijke beeld van het profiel en de werkwijze aan verandering onderhevig is. Waar in het verleden sprake was van een solistisch opererende jongeman, die zijn slachtoffers opzoekt op het (school)plein en in de disco en verleidingstechnieken toepast om zijn slachtoffers in de prostitutie te dwingen, zien we nu ook de groepsgewijs opererende loverboys die actief zijn op het internet, bruter te werk gaan en minder aandacht besteden aan de *grooming*. Loverboypraktijken blijken veelvormig en veranderlijk.

3.3 De slachtoffers van een loverboy

Het gangbare beeld dat van de slachtoffers van loverboys bestaat, is dat van kwetsbare meisjes die hunkeren naar aandacht en liefde.¹² Veel van hen zouden eerder al seksueel zijn misbruikt, komen uit problematische gezinnen en hebben een laag zelfbeeld. Zij worden omschreven als verwaarloosde meisjes, die in hun gezin affectief of pedagogisch tekort zijn gekomen of waar fysiek geweld is gebruikt (Huizing, 2002; Bullens & Van Horn, 2000). Vaak zijn zij daarnaast afkomstig uit gebroken gezinnen waar culturele problemen spelen, werkloosheid, en ziekte van ouders. Ook vertonen veel van deze meisjes wegloupgedrag. Volgens Bullens & Van Horn leiden deze factoren tot een verhoogde gevoeligheid bij deze meisjes voor de aandacht van loverboys (Bullens & Van Horn, 2000). Daarnaast staan slachtoffers van loverboys vaak in een afhankelijkheidsrelatie tot de loverboy. Het slachtoffer is - om welke reden dan ook - vaak afhankelijk gemaakt van de loverboy en beschikt over onvoldoende mogelijkheden om de situatie te doorbreken (Lünnemann, Goderie & Tierolf, 2010).

Risicofactoren voor slachtofferschap

Tot op heden is er nog weinig onderzoek verricht naar de risicofactoren voor slachtofferschap van loverboys. Wel zijn enkele risicofactoren bekend die de kans vergroten op seksueel geweld in het algemeen. Het is aannemelijk dat die ook van toepassing zijn op (potentiële) slachtoffers van loverboys.

Een eerste risicofactor voor seksueel geweld is de gezinsachtergrond. Een achtergrond van verwaarlozing of misbruik vergroot het risico. Een tweede risicofactor is het hebben van een (lichte) verstandelijke beperking. Dit maakt mensen extra kwetsbaar, omdat ze daardoor afhankelijker en minder weerbaar zijn. Traumatisering in het verleden, in het bijzonder seksueel misbruik, vergroot de kans op seksueel geweld. Iemand die eerder al eens slachtoffer is geweest van seksueel geweld loopt een grotere kans opnieuw slachtoffer te worden, zo blijkt ook uit internationaal onderzoek. Dit noemt men wel herhaald slachtofferschap of revictimisatie. Dit zou dus ook kunnen gelden voor slachtoffers van loverboys. Overigens is over de precieze werking van dit mechanisme tot nu toe nog onvoldoende bekend (Lalor & McElvaney, 2010; Reid, 2011; Wilson & Widom, 2010). Uit onderzoek komt naar voren dat factoren als misbruik, disfunctionele gezinnen, psychische problemen en alcohol- en drugsgebruik een rol spelen. Zij hebben mogelijk effect op de latere informatieverwerking door slachtoffers. Zij lijken risicovolle situaties als zodanig wel te herkennen, maar onttrekken zich daar pas veel later aan dan anderen (Lalor & McElvaney, 2010). Ook heeft het mogelijk effect op de

---

12 Vgl. <http://www.humanitaspmw.org>, <http://www.bewareofloverboys.nl> (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11).

ontwikkeling van emotionele en cognitieve vaardigheden bij het omgaan met seksualiteit en intimiteit. Verder blijken mensen met weinig zelfvertrouwen of een laag zelfbeeld meer risico te lopen om slachtoffer van seksueel geweld te worden, evenals personen die in een sociaal isolement verkeren.¹³

Meulenberg (2011) onderzocht onder meer risicofactoren voor de gevoeligheid voor loverboyproblematiek in relatie tot seksueel wervend gedrag van meisjes die verbleven in de jeugdzorg plus. Zij stelde vast dat de kans zowel op loverboyproblematiek als seksueel wervend gedrag aanzienlijk toenam als cliënten in het verleden seksueel waren misbruikt. Aan de andere kant werd de kans op loverboyproblematiek juist weer verkleind door drugsgebruik en mishandeling in het verleden. Daarnaast stelde zij dat de kans op vatbaarheid voor seksueel wervend gedrag wordt verkleind door het hebben van een niet-Nederlandse nationaliteit, een hogere leeftijd en een zwangerschap.

De bevinding dat eerder seksueel misbruik een risicofactor is voor slachtofferschap van een loverboy en seksueel wervend gedrag, wordt bevestigd in de internationale literatuur. Lalor & McElvane (2010) vinden in hun synthese van diverse studies naar aard en omvang van seksueel misbruik bij kinderen dat deze slachtoffers een verhoogd risico lopen op slachtofferschap van seksueel geweld op latere leeftijd.

Ook de Nationaal Rapporteur Mensenhandel heeft geprobeerd een risicoprofiel te formuleren voor slachtofferschap van loverboys (2002, 2004, 2007 en 2009). De Nationaal Rapporteur wijst op een verhoogd risico bij minderjarigen, onder meer vanwege hun (financiële) afhankelijkheid. Verder vormen minderjarigen met een licht verstandelijke beperking een extra kwetsbare groep, omdat zij gemakkelijker te manipuleren zouden zijn. Deze meisjes blijken een aantrekkelijk slachtoffer voor loverboys (Terpstra & Van Dijke, 2009). Loverboys lijken een 'neus' te hebben voor het herkennen van deze potentiële slachtoffers (Zanetti, 2009). Daarnaast vormen (voormalig) alleenstaande minderjarige asielzoekers (ama's) een risicogroep.¹⁴ Deze meisjes staan vaak lichamelijk en psychisch onder zware druk, onder meer omdat ze bang zijn het land uitgezet te worden, uit schaamte, angst of vanwege hoge schulden die moeten worden afgelost.

Relativering slachtofferschap

Zonder af te willen doen aan de ernst van het slachtofferschap, kunnen daarbij ook kanttekeningen worden geplaatst. Een deel van de slachtoffers blijkt zelf op zoek te zijn naar spanning, geld en seks, zo blijkt uit onderzoek van Terpstra & Van Dijke (2009). Ook Bovenkerk et al. (2004) wijzen hierop. Zij beschrijven het verschijnsel dat bovengenoemde getraumatiseerde en kwetsbare meisjes met seksualiserend gedrag de aandacht trekken van mannen en verslaafd leken te raken aan de relaties met die mannen (de zgn. relatieverslaving). Zij wijzen erop dat het meisje niet alleen als slachtoffer kan worden beschouwd en de loverboy als dader, maar dat hun onderlinge relatie en afhankelijkheid ook in ogenschouw moet worden genomen.

In dit verband worden ouders, politie en hulpverleners regelmatig geconfronteerd met meisjes die zichzelf niet zien als slachtoffer. Vaak is de loverboy de enige persoon die haar de aandacht geeft die ze graag wil en is ze zo verliefd dat ze niet meer openstaat en bereikbaar is voor haar

---

13 <http://www.seksueelgeweld.info> (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

14 Nidos voert als onafhankelijke (gezins-)voogdij instelling, op grond van de wet, de voogdijtaak uit voor Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers (www.nidos.nl). Alleenstaande minderjarige asielzoekers zijn niet specifiek meegenomen in het onderzoek.

ouders, politie of hulpverlening (Terpstra et al., 2006). Deze meisjes blijken zichzelf (in eerste instantie) niet als slachtoffer te zien, omdat zij ervan overtuigd zijn dat zij niets tegen hun zin doen. Zij hebben (aanvankelijk) niet het gevoel te worden uitgebuit (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2002, p. 87; 2004, p. 77). Uit deze constatering blijkt het belang van onderzoek waarbij met slachtoffers zelf wordt gesproken. Door gesprekken te voeren met meisjes en vrouwen, zoals in dit onderzoek heeft plaatsgevonden, ontstaat er meer zicht op dit aspect.

Daderschap

Verder loopt slachtofferschap soms over in daderschap. Zo worden slachtoffers ingezet om andere meisjes te werven; dit wordt meestal aangeduid met het begrip *lovergirls* (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2009, p. 379). Overigens is het de vraag hoe nieuw dit verschijnsel is. Al in 2000 beschreven Bullens en Van Horn in hun onderzoeksrapport een meisje dat een dubbelrol bleek te vervullen als prostituee en als ronselaar van nieuwe meisjes (2000, p.30). Verder blijken de slachtoffers ook andere strafbare feiten te plegen die samenhangen met hun bijzondere situatie. Voorbeelden hiervan zijn het smokkelen van drugs of het fungeren als katvanger.

Ambigüiteit

Uit onderzoek komt een typisch profiel naar voren van kwetsbare en getraumatiseerde meisjes en eerder slachtofferschap van seksueel geweld. Ook minderjarigen, meisjes met een licht verstandelijke beperking en alleenstaande minderjarige asielzoekers zijn extra kwetsbaar. Aan de andere kant blijkt slachtofferschap een ambigu begrip. De slachtoffers zijn niet altijd zo willoos als op het eerste gezicht lijkt, zien zichzelf lang niet altijd als slachtoffer en zijn soms tegelijkertijd dader.

3.4 Ervaringen in onze buurlanden

Het begrip loverboy

De term loverboy lijkt een vooral Nederlands begrip. Bovenkerk et al. (2004) stellen dat het in Europese buurlanden wel voorkomt, maar niet als zodanig wordt aangeduid. Uit de literatuurstudie en het benaderen van buitenlandse contactpersonen komt naar voren dat in de ons omringende landen zoals in België, Duitsland en Groot-Brittannië de term loverboy geen gangbaar begrip is.

België

Uit navraag bij overheidsinstellingen en organisaties ter bestrijding van seksueel geweld onder vrouwen in België (onder andere het Federaal Steunpunt geweld op vrouwen van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen; FOD Justitie, het Centrum voor Gelijke Kansen en Child Focus) bleek dat het begrip loverboys bij geen van die instanties gangbaar is en dat er geen specifieke aanpak is van het fenomeen loverboys. Het maakt veeleer deel uit van het beleid voor kinderprostitutie en gedwongen prostitutie. Niettemin dook in een Vlaams krantenartikel het bericht op over de veroordeling van een Antwerpse man die vrouwen waar hij een relatie mee had dwong te werken in de prostitutie. In het artikel wordt hij als loverboy aangeduid.¹⁵

---

15 <http://www.politics.be/nieuws/5330/>.

Duitsland

In Duitsland wordt de term 'loverboy' incidenteel gebruikt. Zo werd in een jaarlijkse rapportage over mensenhandel door de politie in de deelstaat Nordrhein Westfalen¹⁶ (eenmalig) het woord 'loverboy' gebruikt bij de volgende omschrijving: 'Heiratsversprechen/Liebesverhältnis ('Loverboy'); met andere woorden, de belofte van een huwelijk en/of liefde als werkwijze bij mensenhandel. Verder is het begrip bekend bij enkele instanties die zich bezighouden met de bestrijding van grensoverschrijdende vrouwenhandel en (jeugd)prostitutie.¹⁷

Groot-Brittannië

In Groot-Brittannië ontstond aandacht voor loverboys toen in 2010 een omvangrijke zaak van seksuele uitbuiting van minderjarige, kwetsbare vrouwen aan het licht kwam. Kwetsbare meisjes werden op straat geronseld en verleid met drank en sigaretten (zie kader). Doel is het meisje over te halen in de auto te stappen met een groepje mannen. Om dit verschijnsel aan te duiden wordt het begrip 'on street grooming' gebruikt.¹⁸

Derby rape gang 'targeted children' - 24 november 2010

It started, as many police investigations do, with a routine car check. In Staffordshire, officers pulled over three men and were concerned to see two young teenagers with them. They had been reported missing from a care home in Derby. It was not long before the newly created sexual exploitation unit at Derbyshire Police was alerted and Operation Retriever began. What the officers uncovered now stands as one of the most serious cases of sexual abuse in recent times. After three separate trials, carried out in secret, nine men have been found guilty of offences ranging from rape to intimidating witnesses. Their victims totalled 27 teenage girls.

Two of the men in the car were Abid Saddique and Mohammed Liaqat. Both had families and, it became apparent, both had secret lives. They were released but put under surveillance. Council CCTV camera footage given to the BBC shows their silver BMW driving around Derby after midnight looking for teenage girls.

Spotting a pair by the side of the road, they made repeated attempts to entice the girls into their car. Police later found bottles of vodka and plastic cups hidden under the seats so victims could be offered a drink. Officers had been monitoring the live cameras, ready to step in if any girl got into the car.

On 24 April 2009 the surveillance abruptly ended when two tearful teenagers stumbled out of a Derby flat police were watching and called 999. They claimed they had been raped. The officers

16 http://www.polizei-nrw.de/lka/stepone/data/downloads/6d/00/00/lagebild_menschenhandel_2004.pdf.

17 www.gegenfrauenhandel.de/; <http://kok-buero.de/>; <http://www.hddl.de/mieter/kobranet.htm> (allen laatst geraadpleegd 11-11-'11).

18 Zie bijvoorbeeld <http://www.bbc.co.uk/news/uk-12140641>; <http://www.ceop.police.uk/Media-Centre/Press-releases/2011/CEOP-undertakes-Thematic-Assessment-into-on-street-grooming/> (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11).

had not known they were there. In statements the girls not only made forceful accusations against Siddique and Liaqat but also named other girls the pair had abused. That became the pattern. Each victim led to more victims. Eventually police had a list of 27 teenage girls and they arrested 13 men, aged between 26 and 38. (...)

The girls had been carefully groomed by their abusers. Typically they would meet them on the street, be invited out for a drive, a drink, a cigarette or drugs. They would be driven to a secluded area, a park, or one of the rented houses the men lived in, and forced to have sex. Sometimes five or six men would be involved and they would video the attacks on mobile phones. The rapes were often violent, some girls were locked up to prevent them getting away. Others were thrown out of the car when their ordeal was over. Searching one of the flats, officers found extensive forensic evidence that the rapes had taken place. One 16-year-old victim described the grooming in a BBC interview: 'There's part of you that thinks I've met this lovely nice man and he's taken me out for a lovely nice meal and there's part of you that looks at these men like a father figure, as weird as it sounds.'

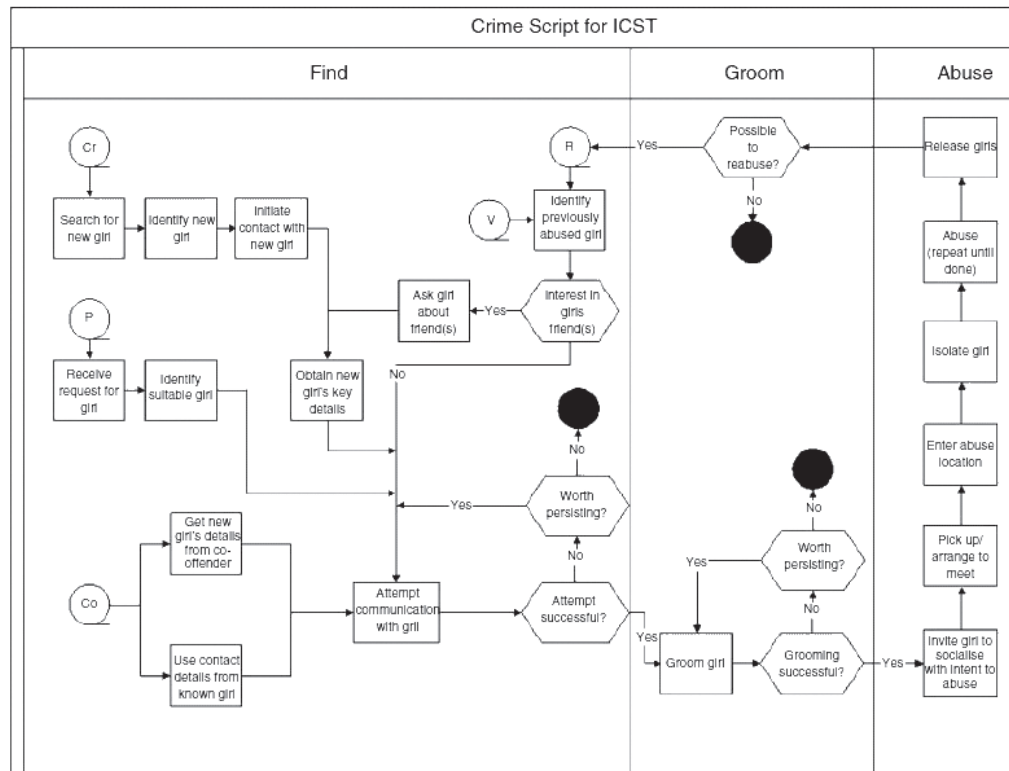
Police believe no money changed hands between the dozen or so men involved but the girls were driven around the Midlands to be raped in houses, hotels and B&Bs. It was a form of internal people trafficking now recognized to be a growing problem in the UK. Another worrying aspect to this case is the way in which the two key offenders deliberately targeted children who seemed vulnerable. The 16-year-old victim said they took advantage of 'the fact that no-one does care'. (...) One of the girls was in a care home, another with council foster parents and many were known to social services in the city.

Bron: BBC News <http://www.bbc.co.uk/news/uk-11819732> (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Mede naar aanleiding van de 'Derby-zaak' is de Britse website www.mydangerousloverboy.com opgezet, gericht op voorlichting en hulpverlening over dit fenomeen voor (mogelijke) slachtoffers en professionals.

In Groot-Brittannië wordt het fenomeen loverboys, waarbij slachtoffers seksueel worden uitgebuit, gevat onder het begrip mensenhandel: *internal (child) sex trafficking*. Dit betreft het organiseren, faciliteren van of handelen in personen binnen het Verenigd Koninkrijk met als doel seksuele uitbuiting. Brayley, Cockbain & Laycock (2011) beschrijven deze praktijken aan de hand van politie-informatie. Zij onderkennen in de werkwijze van de loverboys zowel 'zachte strategieën', zoals verleiding, als 'harde', waaronder intimidatie en bedreiging. Deze bevinding komt overeen met de eerder gesignaleerde ontwikkelingen in loverboymethodieken in Nederland.

Brayley et al. hebben in het verlengde hiervan een zogenoemd *crime script* ontwikkeld voor een situatie van mensenhandel waarin een mannelijke pleger bij een minderjarig vrouwelijk slachtoffer een loverboymethodiek gebruikt. Dit *script* is een beslisboom waarin het proces nader wordt gedeconstrueerd. Het doel is inzichtelijk te maken hoe slachtoffers worden geronseld en uitgebuit. In onderstaande figuur is het model van Brayley et al. weergegeven.

Bron: Brayley, Cockbain & Laycock, 2011

Brayley et al. identificeren vijf verschillende wijzen waarop het proces van nationale mensenhandel van vrouwelijke minderjarigen door meerderjarige mannelijke plegers kan plaatsvinden:

1. 'Cruise' (Cr)

De pleger zoekt een nieuw meisje, bijvoorbeeld door in een auto langs scholen, winkelcentra, parken, uitgaansgelegenheden en andere vindplaatsen te rijden.

2. 'Convert' (Co)

In deze variant kiest de pleger een meisje dat hij al kent, maar dat hij nog niet eerder heeft uitgebuit. Het in contact komen met een meisje is hiermee onderdeel van het *grooming* proces.

3. 'Recruit via girl' (V)

Het derde mogelijke startpunt betreft het werven van nieuwe meisjes door het inzetten van meisjes die al slachtoffer zijn. Dit komt overeen met de eerder besproken inzet van meisjes als 'lovergirl'. Brayley et al. spreken in dit kader van '*girlfriend figures*'. De meisjes die als lovergirl optraden, waren allen van mening dat zij een liefdesrelatie hadden met de pleger.

4. 'Re-abuse' (R)

De vierde wijze betreft het opnieuw uitbuiten van een meisje dat eerder slachtoffer is geweest, meestal door verschillende mannen.

5. 'Pimp' (P)

Een minderheid van de door Brayley et al. onderzochte gevallen betrof meisjes die zich gedwongen moesten prostitueren. Vaak vond dit plaats in combinatie met de inzet in drugshandel en/of financiële uitbuiting.

Vervolgens identificeren Brayley et al. enkele keuzemomenten voor de pleger, die bepalen of het proces wordt doorgezet of niet. Sommige keuzemomenten vinden plaats voordat er sprake is van daadwerkelijke uitbuiting. Het gaat bijvoorbeeld om de beslissing of het na een eerste onsuccesvolle poging tot uitbuiting de moeite waard is verder te gaan, en de vraag of het mogelijk is een al eerder uitgebuit slachtoffer nogmaals uit te buiten. Tot slot onderscheiden de auteurs verschillende fasen: 'Find', 'Groom', 'Abuse'. De auteurs pleiten ervoor dat de politie dergelijke *crime scripts* gebruikt om sneller zicht te krijgen op mogelijke gedragingen en processen in gevallen van mensenhandel van minderjarige vrouwelijke slachtoffers (2011:p141-142).

Beeld buiten Europa

Uit de literatuurstudie komt naar voren dat de loverboy weliswaar geen gangbaar begrip is, maar dat de werkwijze wel bekend is. Dit beeld komt eveneens naar voren in literatuur over de situatie in onder meer de Verenigde Staten en Canada (Albanese, 2007; Chase & Statham, 2005). De werkwijze van loverboys (*grooming*) en de (achtergrond)kenmerken van de slachtoffers komen overeen met de risicofactoren die de bovengenoemde onderzoekers beschrijven (zwakke gezinnen, verstandelijke beperkingen en andere psychische problemen, ontoereikende sociale vaardigheden, een geschiedenis van seksueel misbruik en mishandeling, In die context wordt echter gesproken over *sex trafficking* en *pimps of sexual exploitation of children*. Dit roept het beeld op van mensenhandel.

Deze bevinding versterkt de indruk dat de term 'loverboy' eigenlijk vooral verwijst naar jeugdprostitutie en mensenhandel, en daarmee dat het geen zelfstandig fenomeen is, maar een methodiek.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk beschreven wij wat er in de literatuur bekend is over het fenomeen loverboys, hun werkwijze en de slachtoffers. Wij spiegelde dit aan beelden die er in de praktijk leven over het fenomeen loverboy.

Wat is een loverboy?

Het fenomeen loverboy is veelvormig en veranderlijk, zo komt uit de literatuurstudie naar voren. Het wordt in verband gebracht met (jeugd)prostitutie en het is een vorm van mensenhandel. Nuchter beschouwd is het echter geen nieuw verschijnsel, een loverboy is een pooier of een mensenhandelaar die zijn slachtoffer meedogenloos uitbuit. Nieuw, of in elk geval onderscheidend, is de specifieke werkwijze die de loverboy erop nahoudt. Die werkwijze kenmerkt zich in het bijzonder door het proces van verleiden en inpalmen van het slachtoffer (waardoor een afhankelijkheidsrelatie ontstaat) en (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie. Wij zijn dan ook geneigd vast te houden aan de eerdergenoemde definitie van Zanetti & Kanter.

Modegril?

Het valt op dat het begrip loverboy in de literatuur verschillend wordt ingevuld. Ook de professio-

nals die wij hebben gesproken houden er uiteenlopende interpretaties op na. Dit hangt onder meer samen met hun professie en belangen. Zo kleurt de politie het begrip loverboy vooral strafvorderlijk in (mensenhandel), terwijl hulpverleners meer afgaan op de feitelijke problematiek van het slachtoffer. Zo beschouwd is een loverboy een containerbegrip, dat wordt ingevuld naargelang de behoefte en omstandigheden. Het is daarmee ook een modegevoelig onderwerp.

De loverboy is ook een goed voorbeeld van het mechanisme van morele paniek (Bovenkerk et al, 2006). Morele paniek is volgens hen de keerzijde van de zogenoemde risicosamenleving, waarin men zich sneller druk maakt om potentiële bedreigingen van veiligheid en welzijn en waarin wij alle denkbare morele risico's willen afdekken. Zij omschrijven het mechanisme grosso modo als volgt. Naar aanleiding van één of meer incidenten ontstaat maatschappelijke verontwaardiging over een nieuw sociaal vraagstuk: in dit geval loverboys en hun slachtoffers. Het vraagstuk is extra gevoelig omdat het betrekking heeft op jeugd en seksualiteit. De kwestie krijgt in de loop der tijd toenemende aandacht van professionals en experts; media en politiek volgen. Men zoekt naar pakkende definities en er wordt nader onderzoek gedaan. Het probleem wordt steeds verder uitvergroot, waarna er (preventie)beleid wordt ontwikkeld en speciale hulpverleningsprogramma's worden opgezet. Het proces lijkt zichzelf steeds verder te versterken (de zgn. amplificatiespiraal).

Ook met dit onderzoek zitten wij middenin dit proces. Het is ons inziens daarom van belang terug te keren naar wat loverboys in de kern zijn: mensenhandelaren die een specifieke verleidingstechniek hanteren. In het verlengde daarvan is het slachtofferschap van loverboy niet zozeer een op zichzelf staand probleem, maar veeleer een symptoom van een meeromvattende problematiek die samenhangt met de kwetsbaarheid van het slachtoffer.

Verandering in profiel en werkwijze

Uit de literatuurstudie komt verder naar voren dat het traditionele beeld van de loverboy aan verandering onderhevig is. Zo is de groep loverboys wat betreft nationaliteit of etniciteit meer heterogeen dan in het verleden. Verder is de werkwijze meer pluriform geworden. Loverboys opereren lang niet altijd meer solistisch en passen hun verleidingstechnieken niet alleen toe in het uitgaanscircuit, maar ook op het internet en door het gebruik van sociale media. Ook komt het steeds vaker voor dat de subtiele *grooming* fase wordt overgeslagen en dat zij bruter te werk gaan. Verder gaat het niet alleen om prostitutie (en het daarmee gepaard gaande seksuele geweld), maar ook om andere vormen van (arbeids)uitbuiting.

Slachtofferschap

Op basis van de literatuurstudie is een beeld geschetst van de slachtoffers van loverboys. Doorgaans zijn dit jonge, kwetsbare en (in seksueel opzicht) getraumatiseerde meisjes. Minderjarigen, meisjes met een licht verstandelijke beperking en alleenstaande minderjarige asielzoekers lopen een verhoogd risico. Tegelijkertijd blijkt slachtofferschap een ambigu begrip: het slachtoffer is soms minder willoos dan het lijkt, het ziet zichzelf lang niet altijd als slachtoffer en is soms tegelijkertijd dader.

Beeld buitenland

Tot slot komt uit de literatuurstudie naar voren dat in de ons omringende landen (België, Duitsland en Engeland) loverboypraktijken wel voorkomen, maar meestal niet als zodanig wordt benoemd. Het wordt voornamelijk gezien als een vorm van jeugdprostitutie of mensenhandel. Vooral in Engeland is er toenemende aandacht voor de loverboyproblematiek. Dit versterkt de indruk dat het hier gaat om een methodiek en niet om een op zichzelf staand fenomeen.

4 *Omvang slachtofferschap van loverboys*

In dit hoofdstuk geven wij een algemene indruk van het aantal slachtoffers van loverboys dat verblijft binnen instellingen voor jeugdzorg en volwassenenopvang. Om te beginnen merken wij op dat wij slechts een algemene indruk kunnen geven. Er zijn namelijk onvoldoende betrouwbare gegevens om harde uitspraken te doen over het aantal slachtoffers van loverboys. In de volgende paragraaf gaan wij daarop in.

Voor zover wij gegevens hebben kunnen achterhalen, zetten wij die per organisatie op een rij. De gegevens zijn verzameld aan de hand van documentstudie en vraaggesprekken. Het betreft cijfermatige gegevens van het Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha) over de jaren 2008 tot en met 2010 en het eerste half jaar van 2011, op basis van meldingen bij CoMensha. Verder betreft het schattingen door een twintigtal hulpverleners en experts. Lang niet alle benaderde professionals konden overigens een schatting geven. De schattingen die zijn gedaan, gelden slechts voor de eigen instelling van de hulpverlener of expert. Het betreft 14 experts bij instellingen voor vrouwenopvang, 11 binnen de provinciale jeugdzorg en 8 binnen de JeugdzorgPlus en 3 experts bij de politie. Wij merken op dat de gegevens niet bij elkaar kunnen worden opgeteld, gelet op verschillen in definitie en registratiewijze en het verschil in inrichting. De bronnen spreken dus elk voor zich. Verder is het niet uitgesloten dat sommige slachtoffers meermaals zijn geteld, doordat zij eerst in een instelling voor jeugdzorg hebben verbleven en vervolgens in een instelling voor volwassenenopvang. Daarnaast kunnen slachtoffers ook in meerdere instellingen hebben verbleven.

4.1 *Vaststellen omvang slachtofferschap problematisch*

Verborgen en ongrijpbaar

De precieze omvang van het aantal slachtoffers van loverboys op dit moment is niet bekend. Vermoedelijk is er sprake van een hoog 'dark number'. Wel circuleren er uiteenlopende schattingen. Zo leert een onderzoek uit 1998 van het Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek, dat in 24 (middel)grote steden in Nederland jaarlijks zo'n 1.000 tot 1.500 minderjarige meisjes in de prostitutie belanden (Venicz & Vanwesenbeeck, 1998). In de beleidsbrief Seksuele Gezondheid aan de Tweede Kamer van 27 november 2007 schatte het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport dat in elk geval meer dan 200 meisjes slachtoffer waren van loverboys. Dit betreft een ondergrens, aangezien het is gebaseerd op aangiftecijfers uit 2007 en lang niet alle slachtoffers aangifte doen (Beleidsbrief Seksuele Gezondheid aan de Tweede Kamer, 27 november 2009). Op de website van MOVISIE, kennis- en adviescentrum voor maatschappelijke ontwikkeling, worden 450 slachtof-

fers van loverboys genoemd als officieel cijfer. Echter, volgens de Stichting Kleinschalige Zorg, een koepelorganisatie voor niet gesubsidieerde kleinschalige zorginstellingen, zou het echte aantal rond de zesduizend schommelen.¹⁹

Op zichzelf genomen is een hoog *dark number* niet verwonderlijk, gelet op de aard van het verschijnsel. Loverboypraktijken spelen zich immers in het verborgene af (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2010). Het verborgen (angst en schaamte) en ongrijpbare karakter (snelle verplaatsingen) bemoeilijken het opsporen van (minderjarige) slachtoffers (Goderie & Boutellier, 2006). Een andere complicerende factor is dat een deel van de betrokkenen zich (in eerste instantie) niet als slachtoffer ziet. Het problematische karakter van het inventariseren en kwantificeren van illegale prostitutie en mensenhandel wordt ook aangestipt in internationaal onderzoek (Segrave, Milivojevic & Pickering, 2009, p. 14). Zij stellen dat er tot op heden nog geen adequate methodologie is ontwikkeld om de omvang van mensenhandel vast te stellen, waardoor er nog geen exacte gegevens beschikbaar zijn en bestaande gegevens ter discussie staan.

De ervaring leert overigens dat extra aandacht voor de problematiek vaak leidt tot een stijging van het aantal meldingen en aangiften (Nationaal Rapporteur Mensenhandel, 2010). Dit kan zelfs leiden tot het (achteraf) ten onrechte melden van slachtoffers (Werson & Den Hertog, 2011). Tegelijkertijd kan het er ook toe leiden dat loverboys meer ondergronds gaan opereren. Zo vermeldt Huizinga (2002) dat loverboys door alle publiciteit en het succes van preventie- en opvangprojecten mogelijk nog meer in het geheim zijn gaan opereren, bijvoorbeeld via 06-lijnen. Ook Terpstra et al. (2006) constateren dat pooiers na de wetswijziging in 2000 voorzichtiger opereren, vooral als het gaat om minderjarigen. Vraag en aanbod schijnen vooral via internet en 06-lijnen te verlopen, waardoor er geen zicht is op het aantal minderjarige slachtoffers in de prostitutie (Terpstra et al., 2006).

Geen duidelijke definitie en registratie

Een tweede factor die het vaststellen van de precieze omvang van het aantal slachtoffers van loverboys bemoeilijkt is het feit dat er uiteenlopende definities worden gehanteerd van het begrip (slachtoffer van) loverboy. Het betreft immers een verschijnsel dat verschillende uitingsvormen kent en veranderlijk is (Van der Wiele & De Ruiter, 2011) (zie ook hoofdstuk 2). Verder blijkt dat de meeste hulpverleningsinstellingen die wij voor dit onderzoek hebben geraadpleegd niet, niet consequent of pas sinds enige tijd registreren of zij van doen hebben met een slachtoffer van een loverboy (Van der Wiele & De Ruiter, 2011). Dit hangt samen met het feit dat het slachtofferschap lang niet altijd het onderscheidende of doorslaggevende criterium blijkt te zijn voor plaatsing in een instelling en/of voor de aldaar aangeboden hulpverlening. Dat wil overigens niet zeggen dat de slachtofferproblematiek niet wordt onderkend, integendeel zelfs, maar het wordt veeleer beschouwd als een onderdeel van een omvangrijker en meervoudige problematiek waarvoor de persoon in kwestie wordt behandeld in de hulpverleningsinstelling.

---

19 Vgl. persbericht Movisie van 31 mei 2011 op <http://www.movisie.nl> (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

4.2 Beeld CoMensha

CoMensha is het Coördinatiecentrum Mensenhandel en fungeert als landelijk meldpunt voor aanmelding, registratie en plaatsing van slachtoffers van mensenhandel. Ook organiseert en coördineert CoMensha de eerste opvang van slachtoffers van mensenhandel en zet het de hulpverlening in gang.²⁰

De gegevens van CoMensha zijn gebaseerd op gevallen waarbij de aanmelder, vaak na nadere analyse van de eigen gegevens, aangaf dat het naar alle waarschijnlijkheid ging om een slachtoffer van een loverboy. De meldingen zijn hoofdzakelijk afkomstig van de politie, omdat daarover afspraken zijn gemaakt. Ook andere organisaties melden, maar minder frequent dan de politie. Daarnaast moeten we er rekening mee houden dat lang niet alle gevallen ter kennis komen van de politie; de aangiftebereidheid is niet hoog. Er is dus sprake van een *dark number*.

Meldingen

In 2008 zijn in totaal 180 slachtoffers van loverboys aangemeld bij CoMensha, in 2009 waren dit er 120, in 2010 waren dit er 210 en in de eerste helft van 2011 waren dit er 83 (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1 Aantallen slachtoffers van loverboys aangemeld bij CoMensha

Periode	2008	2009	2010	jan t/m juni 2011
Aantal aanmeldingen	180	120	210	83

Bron: CoMensha

Opgemerkt zij dat lang niet alle aangemelde slachtoffers ook meteen behoefte hebben aan opvang en zorg. Sommige vragen alleen om informatie en/of beschikken al over een geschikte verblijfplaats.

Leeftijdsgroepen

In 2008 zijn in totaal 180 (vermoedelijke) slachtoffers loverboys aangemeld bij CoMensha. Wanneer we kijken naar leeftijd, blijkt dat de leeftijdsgroepen 15 tot en met 17 jaar (35%) en 18 tot en met 23 jaar het grootst zijn (44%). In 2009 zijn in totaal 120 slachtoffers van loverboys aangemeld. Ook in 2009 zijn de groepen 15 t/m 17 jaar en 18 t/m 23 jaar het grootst, achtereenvolgens 28% en 50%. In 2010 zijn 210 slachtoffers van loverboys aangemeld. De grootste groepen zijn wederom 15 t/m 17 jaar en 18 t/m 23 jaar (achtereenvolgens 26% en 48%). De cijfers van CoMensha betreffen overigens ook slachtoffers ouder dan 23 jaar: in de afgelopen jaren betreft het respectievelijk 21%, 22% en 26% slachtoffers van 24 jaar en ouder) (Bron: CoMensha 2011).

Aanmelders

De voornaamste aanmelder over de jaren 2008 tot en met 2010 is de politie: in 2008 meldden politiefunctionarissen 40% van de slachtoffers aan; in 2009 62% en in 2010 71%. In de eerste helft van 2011 is de politie in 76 van de 84 gevallen de aanmelder. Naast de politie, zijn het Netwerk Mensenhandel en diverse hulpverleningsorganisaties belangrijke aanmelders van loverboyslachtoffers bij CoMensha.

²⁰ <http://www.CoMensha.nl>.

Aanmeldingen door de politie

Politieregio's van waaruit de meeste (vermoedelijke) slachtoffers van loverboys worden gemeld waren in 2008 IJsselland, Rotterdam-Rijnmond en de regio Haaglanden. 2009 laat een ander beeld zien, de meeste meldingen kwamen in dat jaar uit de regio Rotterdam-Rijnmond, Groningen en Gelderland-Midden. In 2010 is er een toename van meldingen uit de regio Brabant-Zuid-Oost; uit deze regio werden de meeste slachtoffers gemeld. Verder is er verhoudingsgewijs veel gemeld uit de regio Rotterdam-Rijnmond en Limburg-Zuid. In de eerste helft van 2011 zien we Brabant-Zuid-Oost, Gelderland en opnieuw Rotterdam Rijnmond als voornaamste regio's van waaruit (vermoedelijke) slachtoffers zijn aangemeld.

Sector tewerkstelling slachtoffers

In onderstaande tabellen is weergegeven in welke sectoren slachtoffers van loverboys volgens de aanmelders te werk zijn gesteld. Het komt voor dat slachtoffers in meerdere sectoren tewerk zijn gesteld.

Tabel 4.2 Sectoren waarin slachtoffers zijn tewerkgesteld - 2008

2008	
Sector	Aantal
Prostitutie*	153
Onbekend	10
Bordeel/club	4
(nog) niet gewerkt	3
Escort	3
Raamprostitutie	3
Drugshandel	2
Particulier huis	2
Anders**	1
Straatprostitutie	1
Totaal	182

Bron: CoMensha

* CoMensha registreert de sector ' prostitutie ' wanneer door de aanmelder niet wordt aangegeven om welke soort prostitutie het gaat.

** De sector ' anders ' wordt geregistreerd als het om overige uitbuiting gaat, en wanneer de melder niet heeft aangegeven om welke werksoort het expliciet gaat.

Tabel 4.3 Sectoren waarin slachtoffers zijn tewerkgesteld - 2009

2009	
Sector	Aantal
(nog) niet gewerkt	8
Bordeel/club	4
Drugshandel	2
Escort	1
Massagesalon/nagelstudio/sauna enz.	1
Onbekend	32
Prostitutie	71
Raamprostitutie	3
Totaal	122

Bron: CoMensha

Tabel 4.4 Sectoren waarin slachtoffers zijn tewerkgesteld - 2010

2010 Sector	Aantal
(nog) niet gewerkt	2
Anders	3
Bordeel/club	2
Criminaliteit	1
Drugshandel	5
Escort	3
Internet	1
Onbekend	4
Particulier huis	6
Privéhuis	1
Prostitutie	186
Raamprostitutie	3
Straatprostitutie	1
Totaal	218

Bron: CoMensha

Tabel 4.5 Sectoren waarin slachtoffers zijn tewerkgesteld- eerste helft van 2011

januari t/m juni 2011 Sector	Aantal
Prostitutie	54
(nog) niet gewerkt	7
Onbekend	7
Escort	4
Raamprostitutie	3
Bordeel/club	2
Drugshandel	2
Particulier huis	2
Criminaliteit	1
Internet	1
Totaal	83

Uit de overzichten blijkt dat prostitutie de belangrijkste sector is waar slachtoffers van loverboys worden tewerkgesteld.

4.3 *Beeld geraadpleegde instellingen voor vrouwenopvang*

Meerderjarige slachtoffers van loverboys kunnen voor opvang en zorg terecht in instellingen voor volwassenenopvang, in de regel worden deze slachtoffers opgevangen in de instellingen speciaal voor vrouwenopvang.

Registratie

Uit de vraagggesprekken komt naar voren dat de overgrote meerderheid van de geraadpleegde instellingen (n=14) voor vrouwenopvang niet specifiek registreert of iemand slachtoffer is van een loverboy. Een deel van de respondenten zegt dat dit komt doordat zij geen specifiek (hulpverle-

nings)beleid voeren voor slachtoffers van loverboys, maar een meer generiek (hulpverlenings)beleid hebben. Overigens gaan de hulpverleners tijdens het intakegesprek wel in op (seksueel) geweld en/of uitbuiting in een afhankelijkheidsrelatie. Daarnaast merkt een aantal respondenten op dat het slachtofferschap van een loverboy kan samenvallen met seksueel grensoverschrijdend gedrag en/of relatieafhankelijkheid of relatieverslaving, en dat de hulpverlening zich vooral daarop richt. Zij achten het dus denkbaar dat slachtoffers van loverboys onder deze categorieën schuilgaan. Enkele respondenten wezen er ook nog op dat loverboyproblematiek ook meer wordt geassocieerd met meisjes in de puberleef tijd; die verblijven doorgaans niet in de vrouwenopvang. Om deze reden vinden veel professionals het lastig een schatting te geven van het aantal slachtoffers.

Schatting respondenten

De meerderheid van de vertegenwoordigers van de instellingen voor vrouwenopvang die een inschatting van de omvang hebben gedaan (n=14), vermeldt dat slachtoffers van loverboys slechts af en toe in hun instelling verblijven. Zij schatten dit desgevraagd op slechts enkele overduidelijke gevallen van loverboyproblematiek op jaarbasis per instelling.²¹ Echter, vertegenwoordigers van instellingen met specifieke expertise en aanbod voor (onder andere) slachtoffers van loverboys en/of prostitutie schatten de omvang hoger in, op circa tien tot dertig meisjes en vrouwen op jaarbasis. Voor een deel van deze instellingen geldt overigens dat zij ook opvang kunnen bieden aan minderjarige slachtoffers (de instelling heeft dan een jeugdzorgerkenning).

Ter vergelijking: er zijn ruim dertig instellingen voor vrouwenopvang aangesloten bij de Federatie Opvang, de brancheorganisatie voor instellingen voor vrouwenopvang en maatschappelijke opvang, vaak met verschillende locaties. In 2008 werden circa 10.000 cliënten opgevangen in de vrouwenopvang.²²

4.4 Beeld geraadpleegde instellingen voor jeugdzorg

Minderjarige slachtoffers van loverboys kunnen voor opvang en zorg terecht in instellingen voor jeugdzorg. Zij worden geplaatst door tussenkomst van het Bureau Jeugdzorg. Binnen de jeugdzorg wordt een onderscheid gemaakt in instellingen voor JeugdzorgPlus (gesloten opvang) en de provinciale jeugdzorg (open opvang). Het kan gebeuren dat een slachtoffer aanvankelijk verblijft in een instelling voor JeugdzorgPlus en na verloop van tijd doorgeplaatst wordt naar de provinciale jeugdzorg (en vervolgens naar een instelling voor volwassenen(vrouwen)opvang). Ook andere varianten zijn denkbaar, zoals een jongere die van een verblijf in de provinciale jeugdzorg wordt doorgeplaatst naar een instelling voor JeugdzorgPlus.

Registratie

Ook hier komt uit de vraaggesprekken naar voren dat de overgrote meerderheid van de geraadpleegde instellingen voor jeugdzorg niet specifiek registreert of er sprake is van een slachtoffer van

---

21 Dat wil zeggen gevallen waarin door betrokken professionals (op basis van het dossier en het verloop van de behandeling) is vastgesteld dat er sprake is van slachtofferschap.

22 http://www.opvang.nl/files/Avies_commissie_stelsel_VO1.pdf (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

een loverboy. Ook hier geldt als verklaring dat een groot deel van de instellingen geen specifiek (hulpverlenings)beleid voert voor slachtoffers van loverboys, maar een generiek (hulpverlenings)beleid.

Schatting respondenten JeugdzorgPlus

De schatting van de respondenten uit de JeugdzorgPlus (n=8) van het aantal slachtoffers van loverboys dat in hun instelling verblijft, loopt sterk uiteen en varieert per type instelling. Schattingen variëren van slechts enkele tot rond de vijftig overduidelijke slachtoffers van loverboys op jaarbasis per instelling.

Ter vergelijking: er zijn momenteel zeventien aanbieders van JeugdzorgPlus in Nederland. Niet alle instellingen hebben in dezelfde mate te maken met slachtoffers van loverboys. In 2010 was het gebruik van de JeugdzorgPlus 2.485 (aantal jeugdigen dat aan het begin van het jaar gebruik maakte van JeugdzorgPlus en daarbij opgeteld het aantal jeugdigen dat gedurende het jaar is ingestroomd).²³

Schatting respondenten provinciale jeugdzorg

De respondenten van de provinciale jeugdzorg (n=11) schatten het aantal slachtoffers van loverboys dat in hun instelling verblijft op circa één tot vijf op jaarbasis per instelling.

Ter vergelijking: er zijn momenteel ongeveer 45 aanbieders van provinciale jeugdzorg, aangesloten bij Jeugdzorg Nederland. In 2009 werden 11.527 cliënten fulltime opgevangen in een instelling voor provinciale jeugdzorg en 9.348 parttime.²⁴

4.5 Beeld geraadpleegde politiekorpsen

Registratie

De politie registreert formeel (alleen) gevallen van mensenhandel, omdat de politie officieel is belast met de opsporing van mensenhandel. De korpsen houden gegevens bij voor hun regio en het Expertisecentrum Mensenhandel, en Mensensmokkel (EMM) doet dit op landelijk niveau. Daarnaast meldt de politie gevallen van mensenhandel aan CoMensha.

Schatting

Binnen het onderzoek hebben wij onder meer gesproken met drie politieprofessionals van de regio-politie Haaglanden, Rotterdam-Rijnmond en Zeeland. Hoewel de politie formeel alleen gevallen van mensenhandel registreert, konden zij op basis van hun eigen ervaring voor hun regio wel een schatting geven bij hoeveel van die gevallen het een typisch geval van een loverboy betrof. Opgemerkt zij dat lang niet al deze meisjes en vrouwen een hulp- of opvangbehoefte uitsprekt.

De politie in de regio Haaglanden (de unit commerciële zeden) heeft in de afgelopen drie jaar jaarlijks in zo'n 20 gevallen te maken gehad met een slachtoffer van loverboypraktijken.

De politie in de regio Rotterdam-Rijnmond heeft in de periode januari tot en met juli 2011 in totaal 27 minderjarige slachtoffers van loverboys geregistreerd op een totaal aantal van 41 minder-

---

23 Bron: Gegevens van individuele Instellingen JeugdzorgPlus, aangeleverd aan het ministerie van VWS.

24 Brancherapportage Jeugdzorg 2009, <https://www.jeugdzorgnederland.nl> (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

jarige slachtoffers van mensenhandel. Dat is omstreeks tweederde van het aantal slachtoffers van mensenhandel. Daarnaast zijn er zeven slachtoffers geregistreerd tussen de 18 en 19 jaar van de in totaal 112 meerderjarige slachtoffers van mensenhandel. De politie Rotterdam-Rijnmond signaleert een toename van het aandeel minderjarige slachtoffers van mensenhandel in 2011. Ter vergelijking, in de eerste zeven maanden van 2010 zijn er 6 minderjarige slachtoffers van loverboys geregistreerd op een totaal aantal van 10 minderjarige slachtoffers van mensenhandel. In totaal zijn er van januari tot en met juli 2010 79 meerderjarige slachtoffers van mensenhandel geregistreerd.

Vanwege een afstudeeronderzoek binnen de opleiding Recherchekunde²⁵ is voor de politieregio Zeeland onderzoek verricht naar de omvang van loverboyproblematiek in Zeeland in de jaren 2009 en 2010. In totaal zijn er in deze periode twaalf slachtoffers bij de politie bekend. Het betreft hier een analyse van 327 registraties uit politiedossiers, met prostitutie als uitgangspunt waarbij een loverboymethodiek is toegepast; overige gevallen van uitbuiting en die gevallen waar (nog) geen sprake is van daadwerkelijke prostitutie zijn hier niet in opgenomen. Het gaat hier zowel om vastgestelde gevallen van loverboyproblematiek, als om zaken waarbij ernstige vermoedens spelen. In het onderzoek wordt wel benadrukt dat er mogelijk een groot *dark number* aanwezig is.

4.6 Conclusie

Geen harde gegevens

In dit hoofdstuk hebben wij beschreven dat het niet goed mogelijk is de precieze omvang vast te stellen van het aantal slachtoffers van loverboys dat verblijft in instellingen voor vrouwenopvang en jeugdzorg. Hieraan ligt een aantal redenen ten grondslag. Om te beginnen is het een ongrijpbaar verschijnsel dat zich grotendeels in het verborgene afspeelt. Dit bemoeilijkt een goede registratie. In de tweede plaats hanteert de jeugdzorg (nog) geen gemeenschappelijke definitie van het begrip (slachtoffer van een) loverboy. Het betreft immers een veelvormig en veranderlijk verschijnsel (zie hoofdstuk 2). In de derde plaats wordt er binnen de jeugdzorg niet of nauwelijks geregistreerd of men van doen heeft met een slachtoffer van een loverboy. Dit was tot voor kort ook niet van belang, omdat het geen doorslaggevend criterium is voor plaatsing in een instelling voor jeugdzorg.

Wel schattingen

Wel beschikken we over gegevens uit al wat ouder onderzoek naar jeugdprostitutie (NISSO, 1998) en gegevens van expertisecentra (bijvoorbeeld MOVISIE). Deze gegevens lopen onderling sterk uiteen. Daarnaast hebben we de beschikking over cijfermatige gegevens van CoMensha die grotendeels zijn gebaseerd op meldingen door de politie, en over schattingen van ongeveer twintig experts die een uitspraak doen voor hun eigen hulpverleningsinstelling. Deze schattingen moeten met de nodige voorzichtigheid worden behandeld. Niettemin valt op dat de schattingen aanzienlijk lager liggen dan wat zou kunnen worden opgemaakt uit de berichten in de media over dit verschijnsel. Dat wil wat ons betreft overigens niet zeggen dat slachtofferschap van loverboys geen ernstig maatschappelijk probleem is.

---

25 C. Jobse. *Loverboys in Zeeland?* Kernopgave Wetenschappelijke expertise en opsporing. Politie Zeeland (nog te verschijnen).

5 *Inventarisatie projecten preventie en deskundigheidsbevordering*

In dit hoofdstuk schetsen wij een beeld van de projecten op het gebied van preventie en deskundigheidsbevordering. Het overzicht is gebaseerd op een internetsearch en een aanvullende documentstudie.

5.1 *Inleiding*

Om meer zicht te krijgen op het aanbod van preventie en deskundigheidsbevordering rondom lover-boyproblematiek hebben we een internetsearch uitgevoerd en in aanvulling daarop relevante documentatie bestudeerd. Wij zijn daarbij uitgegaan van de inventarisatie die Garnier (2009) destijds voor haar afstudeeronderzoek heeft uitgevoerd. Waar Garnier ook interventies voor daders heeft geïnventariseerd, hebben wij ons, gelet op de strekking van het onderzoek, beperkt tot initiatieven die zich richten op het tegengaan van slachtofferschap.

De internetsearch omvatte websites van instanties die zich bezighouden met voorlichting (aan potentiële slachtoffers) en instanties die slachtoffers van onder andere mensenhandel opvangen. We hebben in totaal ongeveer 120 websites bezocht, waaruit 74 initiatieven en projecten naar voren zijn gekomen. Het betreft typische preventieprojecten, maar ook projecten die naast preventie bedoeld zijn voor behandeling of zorg. Ook hebben we initiatieven gevonden die zich richten op voorlichting via deskundigheidsbevordering van professionals. Sommige projecten zijn intussen afgerond, andere lopen nog.

In de overzichtstabel in bijlage 3 zijn de gevonden initiatieven en projecten schematisch weergegeven. In de tabel staan ook, indien bekend, de betrokken professionals, een korte omschrijving van het initiatief of project, de looptijd of duur van het initiatief of project en de doelgroep waarop het project of initiatief zich richt. Ook projecten die niet uitsluitend een preventieve benadering hebben, zoals een bredere bewustwordingscampagne, zijn opgenomen in het overzicht.

5.2 *Indeling in categorieën*

De projecten zijn gericht op de volgende doelgroepen: 'alle leeftijden', 'jongens/meisjes tot 18 jaar', 'mannen/vrouwen tot 45 jaar', 'risicogroepen', 'professionals' en 'ouders'. Ook zijn er specifiekere doelgroepen te onderscheiden, zoals leerlingen van vmbo-scholen of bepaalde klassen van het voortgezet onderwijs. De meeste projecten zijn bedoeld voor minderjarige meisjes, meestal in de vorm van voorlichting op scholen.

De projecten omvatten grosso modo de volgende onderdelen (de categorieën kunnen overlappen, waardoor sommige projecten in meer dan één categorie vallen):

- Algemene voorlichting (op scholen)
- Interactief aanbod: theater
- Specifieke voorlichting (niet op scholen)
- Hulpaanbod/Trainingen voor meisjes
- Trainingen/cursusaanbod voor professionals
- Lokale ketensamenwerking

Hieronder volgt van elke categorie een korte typering, waarbij in een kader een voorbeeldproject wordt uitgelicht.

Voorlichting op scholen

Van de in totaal 74 gevonden initiatieven en projecten kunnen er 16 geschaard worden in de categorie voorlichting specifiek gericht op (bepaalde klassen) van het voortgezet onderwijs of beroeps-onderwijs. Het gaat om lespakketten die zich nadrukkelijk richten op loverboyproblematiek zoals de 'Leskist loverboys', maar ook op lespakketten en voorlichting op scholen die het thema breder benaderen, zoals het lespakket 'Wensen en Grenzen' van het Steunpunt Huiselijk Geweld Hollands Midden gericht op vmbo-leerlingen of het project 'Scholentour Loverboys' van Stichting Go Uptown, gericht op jongeren en jongvolwassenen van 15 tot 26 jaar.

De projecten hebben tot doel leerlingen (soms meisjes en jongens apart) voor te lichten over werkwijzen van loverboys, hoe zij te herkennen zijn en wat de gevaren zijn van het gebruik van netwerksites en bij het afspreken met jongens. Ook is er bij veel van deze voorlichtingsprojecten aandacht voor wat een 'gezonde' relatie is en hoe je je grenzen kunt bewaken en die van anderen leert respecteren. In sommige gevallen overlapt schoolvoorlichting met de volgende categorie, interactief aanbod.

Voorbeeldproject: Campagne 'Loverboys 2.0' gemeente Rotterdam

Organisatie: Gemeente Rotterdam, Stichting Humanitas en de politie Rotterdam-Rijnmond

Een campagne om potentiële slachtoffers van loverboys en ouders bewust te maken van de gevaren van internet en in staat stellen zich te wapenen tegen loverboys. De campagne werd eind 2010 gelanceerd. Op diverse openbare plekken waren tekstuele boodschappen te lezen op spiegelstickers. Een Flyerteam deelde 10.000 visitekaartjes uit en er zijn 19 optredens verzorgd op scholen in Rotterdam door Reshmay en haar dansers. Verder zijn er campagnematerialen afgeleverd bij scholen, is een Hyvespagina opgericht en een videoclip op YouTube geplaatst die meer dan 16.000 keer bekeken is. Uit dossieronderzoek van de politie Rotterdam-Rijnmond blijkt dat in de helft van de zaken de slachtoffers via het internet zijn gewonnen.

De campagne richt zich op meisjes van 12 tot 18 jaar. Ze worden bewust gemaakt van de werkwijze van loverboys en krijgen kennis om zich te wapenen. Zo'n 100 scholen hebben lesmateriaal over

loverboys ontvangen. Ook is er een signalenlijst loverboys opgesteld, een overzicht van signalen die kunnen wijzen op contact met een loverboy. Voor ouders is een voorlichtingsfilm gemaakt. De Rotterdamse rapster Reshmay vervult een belangrijke rol in deze campagne. Reshmay heeft speciaal voor deze campagne de rap loverboys zijn laffe boyz geschreven.

Bron: www.rotterdam.nl; www.hetccv.nl (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Interactief aanbod: theater

Tien projecten en initiatieven kunnen geschaard worden onder de categorie interactief aanbod. Hierbij gaat het vooral om theatervoorstellingen, workshops, maar ook de internetgame 'Can you fix it' van de organisatie Sense.org. Theatervoorstellingen vinden vaak op scholen plaats, zoals de voorstelling 'loverboys' van Theatergroep Thot of Benzies & Batches van Stichting Kidid, maar er zijn ook voorstellingen die in theaters of speciaal gehuurde voorzieningen plaatsvinden. Onder deze categorie vallen ook voorstellingen voor specifieke doelgroepen zoals 'Bijvoorbeeld de liefde', voor vluchtelingjongeren van 15 tot 20 jaar. Sommige projecten en initiatieven richten zich specifiek op loverboyproblematiek, andere hebben een bredere benadering zoals onderstaand uitgelicht project.

Voorbeeldproject: Benzies & Batches

Organisatie: Stichting KIKid

Het project Benzies & Batches is voorlichting in de vorm van theater en discussie. Tieners uit het voortgezet onderwijs worden aangesproken op hun eigen seksuele moraal. De methode die wordt toegepast is 'peer education': de voorlichting wordt verzorgd door jongeren. Het doel van het theater- en voorlichtingsproject is jongeren voor te lichten over de hedendaagse beeldcultuur, zodat jongeren onderscheid leren maken tussen fictie en realiteit. Door middel van verkregen informatie, advies, spel en discussie vergroten zij hun kennis over relaties en gezondheid. Door deze bewustwording leren jongeren meer respect te hebben voor zichzelf en voor elkaar.

Bron: www.kikid.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Voorlichting specifiek (niet op scholen)

Twaalf initiatieven vallen onder de categorie voorlichting aan specifieke doelgroepen. Het gaat dan om vluchtelingengroepen, ama's of prostituees die willen uitstappen.

Voorbeelden zijn het project 'Lef in de liefde' van Stichting Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers Humanitas (SAMAH) gericht op (ex-)ama's van 14 tot en met 25 jaar; het 'Loverboysspel' van GGD IJsselland gericht op meisjes van 13 tot 16 jaar uit hoge risicogroepen en de brochure 'Verliefd' van Rutgers Nisso Groep voor jongeren in de hoogste klassen van de basisschool, waarin ook het onderwerp loverboys aan bod komt.

De projecten en initiatieven kennen een brede aanpak en gaan bijvoorbeeld over het vergroten van kennis over seksualiteit en relaties en het vergroten van de weerbaarheid. De loverboyproblematiek is vaak een onderdeel van deze brede benadering.

Voorbeeldproject: Fotoroman Loverboys

Organisatie: Pretty Woman, Stichting Stade, De Rading en Bureau Jeugdzorg Utrecht

'Psst, schoonheid!', fluistert een jongen op het schoolplein naar Mandy. Die zin is het begin van een mooie droom. Of is het een nachtmerrie? Die vraag wordt beantwoord in de fotoroman Loverboys, ontwikkeld in opdracht van Pretty Woman.

De fotoroman Loverboys vertelt het verhaal van Mandy en haar nieuwe vriendje Mohammed. Het boek is speciaal ontwikkeld in opdracht van Pretty Woman als voorlichtingsmateriaal voor meiden met een licht verstandelijke beperking. Pretty Woman heeft het concept voorgelegd aan MEE, die concludeerde dat het heel geschikt is voor meiden met een licht verstandelijke beperking. De fotoroman is op een speciale manier gebonden, waardoor het verhaal op twee manieren te lezen is.

Bron: www.stichtingstade.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Hulpaanbod / Trainingen voor meisjes

Verder kunnen 21 projecten en initiatieven worden geschaard onder de categorie preventief hulpaanbod of trainingen gericht op meisjes. Onder deze projecten bevinden zich veel projecten die zich toeleggen op het omgaan met seksualiteit en vergroten van weerbaarheid. Voorbeelden zijn Stichting StaSterk, Weerbaarheid in Relaties van Scala en Love Limits van het Scharlaken Koord.

Voorbeeldproject: Love Limits

Organisatie: Scharlaken Koord

'Love limits' is een empowermentprogramma van Scharlaken Koord. Via groepstrainingen, die specifiek zijn gericht op loverboyproblematiek en daaraan verbonden thema's, werken meiden aan hun eigen weerbaarheid. De training richt zich zowel op fysieke als mentale weerbaarheid. De doelgroep bestaat uit meiden van 13-18 jaar die verhoogd risico lopen met grensoverschrijdend gedrag (binnen relaties) te maken te krijgen. Het risico kan zich vormen door het niveau van de meiden, de thuis-situatie, het verleden, maar ook door de omgeving en/of vrienden. Love Limits richt zich op meiden die voortgezet onderwijs volgen op het ROC, vso (ZMOK) en vmbo.

Love Limits is ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Directie Coördinatie en Emancipatiebeleid). Tijdens de ontwikkelfase van Love Limits zijn er 16 pilots gedraaid op drie verschillende typen onderwijs: vmbo, mbo, vso (ZMOK).

De training bestaat uit een zestal bijeenkomsten van 1,5 uur. In de uitvoering wordt samengewerkt met docenten en schoolmaatschappelijk werkers. Deze groep wordt getraind om zelf de trainingen te kunnen geven. 'Love limits' is een follow-up programma op de reguliere preventielessen genaamd Beware of loverboys, die Scharlaken Koord geeft in het voortgezet (speciaal) onderwijs.

Primair doel van de training is preventie van loverboyproblematiek en/of risico(volle) relaties. In de

verschillende bijeenkomsten staan de volgende thema's centraal: basishouding/uitstraling; grenzen, relaties, seksualiteit; fysieke weerbaarheid; stem, trots, eigenwaarde, zelfbeeld; technieken; lichaam.

Bron: www.jeugdprostitutie.nu (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Trainingen/cursusaanbod voor professionals

Twaalf projecten zijn (ook) bestemd voor het vergroten van kennis en deskundigheid bij professionals, meestal hulpverleners. Dit kan heel specifiek, zoals het project 'Praten over Seks' van Rutgers Nisso Groep dat zich richt op het bespreekbaar maken van seksualiteit bij LVB-meiden (licht verstandelijke beperking) of het project 'Girls Talk' wat zich richt op vrouwelijke professionals. Het project 'Nieuwkomers en Seksualiteit' van Pharos wil professionals voorlichten over nieuwe bevolkingsgroepen in Nederland en het praten over seksualiteit. Andere projecten zijn meer algemeen bedoeld voor het vergroten van kennis over loverboys, mogelijke slachtoffers en achterliggende mechanismen, zoals de trainingsmodule 'loverboys' van het Expertisecentrum voor Jeugd, Samenleving en Opvoeding (JSO).

Voorbeeldproject: Girls Talk

Organisatie: Rutgers Nisso Groep (RNG) en TransAct

Girls Talk is een tweedaagse scholing voor vrouwelijke professionals uit het jongerenwerk, maatschappelijk werk, jeugdzorg of onderwijs. Het programma is erop gericht meiden relationeel en seksueel weerbaar te maken. Meisjes leren hoe ze meer regie krijgen over hun - seksuele - relaties met jongens. Hoe zij zelf zorg kunnen dragen voor hun eigen seksuele gezondheid en welzijn. Professionals krijgen tijdens de cursus actuele informatie over het seksuele gedrag en seksuele risico's van jongeren. Tijdens de scholing ontvangen de deelnemers een handleiding met het programma en een dvd.

Doel van het project is het bieden van een platform voor laagopgeleide meisjes van 14 tot 18 jaar om de eigen seksuele en relationele ervaringen in een veilige seksehomogene omgeving te onderzoeken en onder begeleiding van getrainde counselors met elkaar uit te wisselen. Meisjes worden relationeel en seksueel weerbaarder en krijgen regie over hun seksuele relaties met jongens en leren om verantwoordelijk te zijn voor hun eigen seksuele gezondheid en welzijn.

Bron: www.rutgersnissogroep.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Verbetering lokale ketenaanpak

Tot slot zijn er dertien initiatieven geïnventariseerd die betrekking hebben op het verbeteren van de onderlinge samenwerking bij de aanpak van loverboyproblematiek: de ketenaanpak. De projecten zijn dus breder van opzet dan alleen preventie.

Voorbeeldproject: Taskforce Jeugdprostitutie en Mensenhandel loverboy

Organisatie: convenant tussen de gemeente en de GGD, Bureau Jeugdzorg, Welzijn Eindhoven, Openbaar Ministerie, politie en Neos (opvang). Daarnaast wordt in werkgroepen samengewerkt met diverse andere instellingen uit Eindhoven.

In opdracht van de gemeente Eindhoven wordt gewerkt aan een ketenaanpak om de jeugdprostitutie aan te pakken. Hiertoe is een ketenregisseur aangesteld. In de Taskforce is aandacht voor het verzamelen van cijfers rondom signalering, opvang en hulpverlening. In deze aanpak komen preventie, hulpverlening, opsporing en vervolging samen.

De aanpak richt zich op het realiseren van een ketenaanpak rondom de doelgroepen (potentiële) slachtoffers van meisjesprostitutie en (potentiële) loverboys. Door samen te werken met alle relevante Eindhovense partijen wordt de doelgroep bereikt. Er wordt aansluiting gezocht bij de landelijke publiekscampagne Meld misdaad anoniem.

Bron: www.jeugdprostitutie.nu (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

5.3 Conclusie

Er is een rijke hoeveelheid aan projecten op het gebied van preventie en deskundigheidsbevordering, zo blijkt uit onze inventarisatie. De projecten zijn gericht op diverse, algemene (leerlingen) en specifieke (alleenstaande minderjarige asielzoekers) doelgroepen.

Ook wat betreft doelstelling variëren ze van kennisoverdracht, zoals lespakketten, tot gedragsbeïnvloeding, zoals het vergroten van de weerbaarheid. Daarnaast zijn er projecten die zich richten op deskundigheidsbevordering en het verbeteren van de ketensamenwerking. Ook de vorm waarin de projecten zijn gegoten loopt sterk uiteen van een lespakket tot een interactief theater of spelvorm.

In de criminologische literatuur wordt voor preventie ook wel een driedeling gehanteerd die uiteenvalt in primaire, secundaire en tertiaire preventie (zie bijvoorbeeld Smallbone et al., 2008). Primaire preventie is gericht op het voorkomen van dader- en slachtofferschap door algemene voorlichting en bewustwording. Secundaire preventie richt zich op specifieke risicogroepen. Tot slot richt tertiaire preventie zich op het voorkomen van herhaald slachtofferschap of continuering van slachtofferschap.

Als we kijken naar de projecten en initiatieven uit de inventarisatie, zien we dat van de in totaal 74 projecten en initiatieven de overgrote meerderheid zich richt op primaire preventie, en wel 45. Daarnaast richten 22 projecten en initiatieven zich op preventie van slachtofferschap van specifieke risicogroepen zoals meisjes met een beperking en alleenstaande minderjarige asielzoekers (ama's), ofwel secundaire preventie. Een minderheid van de projecten en initiatieven richt zich op tertiaire preventie, dus op het voorkomen van voortzetting of herhaald slachtofferschap, te weten zeven projecten.

Wij hebben binnen dit onderzoek niet kunnen vaststellen hoe intensief de projecten worden gebruikt, of ze voldoen aan de verwachtingen en in hoeverre ze zijn geëvalueerd.

6 *Aanbod hulpverlening en opvang*

In dit hoofdstuk zetten wij aan de hand van de vraaggesprekken met professionals en de dossieranalyse het aanbod aan hulpverlening en opvang voor (potentiële) slachtoffers van loverboys uiteen. Allereerst bespreken wij de wijze waarop het aanbod van jeugdzorg en opvang in Nederland is georganiseerd. Vervolgens gaan wij achtereenvolgens in op het aanbod van preventie en deskundigheidsbevordering (paragraaf 6.2) en het aanbod van hulp, zorg en behandeling (paragraaf 6.3) van de instellingen die hebben deelgenomen aan ons onderzoek. In paragraaf 6.4 belichten we nader de opvattingen van professionals zoals wij hebben opgetekend uit de interviews. Specifiek gaat het over de noodzaak van specifiek aanbod en de wijze waarop slachtoffers dienen te worden bejegend. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie (paragraaf 6.5). Voor een goed begrip merken wij op dat dit hoofdstuk geen totaaloverzicht biedt van alle instellingen in Nederland die met slachtoffers van loverboys kunnen werken; het betreft het aanbod zoals de geïnterviewde professionals van de instellingen die deelnamen aan het onderzoek hebben beschreven.

6.1 *Wijze waarop de hulpverlening is georganiseerd*

Slachtoffers en mogelijke slachtoffers van loverboys kunnen zowel ambulante als residentiële hulpverlening en behandeling ontvangen. Daarnaast zijn er (mogelijke) slachtoffers die geen hulp of opvang ontvangen, bijvoorbeeld omdat zij niet bekend zijn bij instanties of omdat ze - in geval van meerderjarigheid - geen hulpvraag of opvangbehoefte hebben. In dit onderzoek hebben wij ons gericht op minderjarige en meerderjarige vrouwelijke slachtoffers die verblijven in instellingen voor provinciale jeugdzorg, JeugdzorgPlus en instellingen voor (vrouwen)opvang. Ambulante hulpverlening wordt in dit hoofdstuk buiten beschouwing gelaten.

Jeugdzorg

(Mogelijke) slachtoffers van loverboys kunnen verblijven in instellingen voor provinciale jeugdzorg (open karakter) en instellingen voor JeugdzorgPlus. Bureau Jeugdzorg is in de Wet op de jeugdzorg aangewezen als de instantie die bepaalt welke zorg jongeren en hun ouders nodig hebben (een indicatie). Er zijn vijftien Bureaus Jeugdzorg in Nederland.²⁶ Minderjarige slachtoffers kunnen bij een rechterlijke machtiging tot uithuisplaatsing of gesloten plaatsing door tussenkomst van Bureau Jeugdzorg geplaatst worden in een instelling voor provinciale jeugdzorg of JeugdzorgPlus. In prin-

---

26 <http://www.bureaujeugdzorg.info/> (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

cipe wordt uitgegaan van regionale plaatsing, in plaats van centrale plaatsing.

Instellingen voor JeugdzorgPlus richten zich op de behandeling van jeugdigen met ernstige op-groei- en opvoedproblematiek. Zij bieden een combinatie van geslotenheid, behandeling en deskundigheid, waarbij gestreefd wordt naar een goede aansluiting op de reguliere, provinciale jeugdzorg. Het uitgangspunt van JeugdzorgPlus is: 'Eén kind, één plan, één traject'.²⁷

Op 1 januari 2008 is de gewijzigde Wet op de jeugdzorg (Wjz) in werking getreden. Hierdoor is het mogelijk geworden om jongeren, die volgens het oordeel van de rechter gesloten moeten worden behandeld, op niet-strafrechtelijke titel in een JeugdzorgPlus-instelling te plaatsen met een machtiging voor gesloten plaatsing. Hieraan voorafgaand werden deze jeugdigen geplaatst in Justitiële Jeugdinrichtingen (JJI's). Per 1 januari 2010 is de overgangsperiode, die is afgesproken bij de wijziging van de Wet op de jeugdzorg, afgelopen. Vanaf deze datum mogen er geen jeugdigen met een machtiging voor gesloten plaatsing in JJI's worden geplaatst. Tijdens deze overgangsperiode is de capaciteit van JeugdzorgPlus gegroeid naar ongeveer 1.600 plaatsen.

JeugdzorgPlus wordt gefinancierd door het Rijk op basis van een berekening van het aantal benodigde plekken, aan de hand van een SCP-verdeelmodel. Onlangs is bij Brief aan de Tweede Kamer²⁸ door de Staatssecretaris de capaciteit van JeugdzorgPlus van 2012 tot 2014 bekendgemaakt. De capaciteit wordt per 2012 verminderd van circa 1.600 plekken naar 1.399 plekken in 2012 en 1.324 plekken in 2013. Dit is een gevolg van het niet aansluiten van het verdeelmodel bij het werkelijke gebruik van JeugdzorgPlus in alle zorggebieden. In 2013 begint het project Van bedden naar trajecten. Daarin stappen jongeren zo snel mogelijk van hun behandeling in JeugdzorgPlus over op een vervolghandeling dichtbij huis.

Het eerder genoemde SCP-verdeelmodel wordt ook toegepast bij de reguliere, provinciaal georganiseerde jeugdzorg. Er zijn om en nabij 45 aanbieders van provinciale jeugdzorg aangesloten bij brancheorganisatie Jeugdzorg Nederland. De organisaties bieden samen een breed scala aan jeugdzorg. Dat kan uiteenlopen van opvoedingsondersteuning tot het bijdragen aan preventie van problemen, door die al in een vroeg stadium te signaleren en hulp te bieden. De financiering van jeugdzorg gebeurt meestal vanuit provinciaal budget, maar kan ook plaatsvinden vanuit gemeentebudget, de Zorgverzekeringswet of de AWBZ.²⁹

De plaatsing van (mogelijke) minderjarige slachtoffers van loverboys kan zowel in instellingen voor provinciale jeugdzorg als voor JeugdzorgPlus plaatsvinden, afhankelijk van de rechterlijke uitspraak. Tijdens het veldwerk hebben wij daarom instellingen voor jeugd- en opvoedhulp van beide varianten betrokken. Voor JeugdzorgPlus geldt dat de onderliggende problematiek vaak ernstiger is; er dient immers sprake te zijn van ernstige opvoed- en opgroei-problematiek voor een rechterlijke machtiging tot gesloten plaatsing. Ook is er vaak sprake van een langere hulpverleningsgeschiedenis. Omdat plaatsing door de kinderrechter wordt opgelegd, hoeven de jeugdige en zijn of haar verzorger(s) het niet eens te zijn met plaatsing. In de praktijk worden meisjes van 17,5 jaar, rekening houdend met hun leeftijd en de behandeltermijn, niet meer in JeugdzorgPlus geplaatst.

---

27 www.jeugdzorgplus.nl; www.jeugdzorgnederland.nl (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11).

28 Kamerbrief capaciteit jeugdzorg-plus 2012-2014 via www.rijksoverheid.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

29 www.jeugdzorgnederland.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

Vrouwenopvang

In Nederland zijn diverse instellingen voor vrouwenopvang, die opvang en hulp bieden aan vrouwen - en hun eventuele kinderen - die slachtoffer zijn van huiselijk geweld, eengerelateerd geweld, loverboys/jeugdprostitutie en mensenhandel. In 2008 waren er ongeveer 3.200 plaatsen in de vrouwenopvang in Nederland, waarvan circa 600 bestemd voor crisisopvang.³⁰ De vrouwen kunnen met eventuele kinderen tijdelijk verblijven in een instelling voor vrouwenopvang. Er kan gebruik worden gemaakt van basisvoorzieningen als crisisopvang, een individueel hulpverleningstraject, hulpverlening aan de kinderen en nazorg. De accommodaties bieden een eigen slaapkamer en soms een eigen unit met voorzieningen.

Vrouwenopvanginstellingen hebben naast het basispakket aan opvang en (ambulante) hulpverlening ook verschillende specialismen ontwikkeld, waaronder opvang en hulpverlening voor tienermoeders, behandelgroepen voor getraumatiseerde slachtoffers, 'safehouses' op geheime locaties, opvang en hulpverlening voor slachtoffers van eengerelateerd geweld en opvang voor mannelijke slachtoffers. Instellingen voor vrouwenopvang worden door de Federatie Opvang landelijk vertegenwoordigd. Enkele instellingen voor vrouwenopvang hebben zich (onder meer) gespecialiseerd in het opvangen en de behandeling van slachtoffers van loverboys of breder, van mensenhandel of jeugdprostitutie.

Een enkele instelling voor vrouwenopvang heeft een jeugdzorgerkenning. Dit betekent dat zij ook hulp en opvang aan minderjarigen kunnen verlenen, passend binnen de doelstelling van hun instelling. Zo zijn er opvanginstellingen die zowel aan minderjarige als aan meerderjarige slachtoffers van loverboys hulp en opvang kunnen bieden. Daarnaast zijn er instellingen die nauw samenwerken met aanbieders van jeugdzorg.³¹

Meerderjarige slachtoffers van loverboys kunnen worden opgevangen in instellingen voor vrouwenopvang, na zelfmelding of na doorverwijzing door instanties als politie, Steunpunten Huiselijk Geweld en CoMensha. Opvanginstellingen met een jeugdzorgerkenning kunnen ook minderjarige slachtoffers opvangen.

Plaatsingscriteria

Uit de gesprekken met professionals blijkt capaciteit - in geval van minderjarigen afhankelijk van de rechterlijke machtiging - het belangrijkste criterium voor plaatsing van een mogelijk slachtoffer van loverboyproblematiek. Dit is vooral zo bij instellingen voor jeugdzorg. Men is doorgaans gebonden aan het uitgangspunt van plaatsing binnen de eigen regio van het meisje. Hier kan vanaf geweken worden als er een contra-indicatie is of onvoldoende plaats in de eigen regio. Voor instellingen voor vrouwenopvang lijkt het criterium van lokale capaciteit minder te gelden, al tekenen diverse professionals wel aan dat zij de indruk hebben dat er in Nederland onvoldoende plaatsen zijn voor loverboyslachtoffers.

---

30 Monitor Maatschappelijke Opvang, Trimbos Instituut 2009.

31 www.opvang.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

6.2 *Preventie en voorlichting*

Aan de geïnterviewde professionals van de instellingen voor jeugdzorg en opvang die deelnamen aan het onderzoek, is gevraagd naar hun aanbod rondom preventie, deskundigheidsbevordering en het hulp-, zorg- en opvangaanbod voor (vermoedelijke) slachtoffers van loverboys.

Preventie

Diverse instellingen in jeugdzorg en opvang hebben een aanbod op het gebied van preventie en voorlichting dat ook kan worden gebruikt bij slachtoffers van loverboys die zij opvangen. Dit kan bijvoorbeeld zijn in de vorm van thema-avonden over loverboys, weerbaarheidstrainingen, en voorlichtingsmateriaal over seksualiteit en vriendjes. De meeste initiatieven richten zich op primaire en secundaire preventie, maar er zijn ook enkele initiatieven op het gebied van tertiaire preventie (voorkomen van toekomstig slachtofferschap), samenhangend met de doelstelling van de instelling. Preventie kan soms onderdeel zijn van de behandeling (zie ook verderop). Meerdere instellingen maken gebruik van projecten die wij ook in de inventarisatie hebben meegenomen, zoals 'Girls' Talk' en 'Rots en Water'.

Voorlichting

Bij meerdere instellingen in de jeugdzorg is voorlichtingsmateriaal beschikbaar dat speciaal is bestemd voor slachtoffers van loverboys. Daarnaast zijn enkele professionals namens hun instelling betrokken bij het geven van voorlichting op scholen, aan meisjes maar soms ook aan jongens en docenten. Professionals die schoolvoorlichting geven benadrukken dat het belangrijk is zo goed mogelijk aan te sluiten bij de doelgroep, bijvoorbeeld door peereducatie. Wat betreft voorlichting gericht op jongens, die al dan niet seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen, zien meerdere professionals een duidelijk verschil tussen het geven van voorlichting aan jongens en preventie aan meisjes. Verder maakt het omgaan met sociale media in enkele gevallen deel uit van het preventieaanbod voor meisjes: *'De meisjes krijgen bijvoorbeeld ook training in het afschermen van hun internetprofielen'* (leidinggevende, provinciale jeugdzorg).

6.3 *Interne deskundigheidsbevordering*

Deskundigheidsbevordering rondom loverboyproblematiek vindt niet in alle instellingen plaats, vaak omdat veel instellingen een bredere doelgroep hebben en/of geen capaciteit hebben om dit aan te bieden. Een leidinggevende in een JeugdzorgPlus-instelling vertelt: *'Er is geen specifieke module of programma. (...) Dat is geen bewuste keuze, maar onder andere omdat er geen expertise is en de hulpverleners zeggen dat ze er te weinig tijd voor hebben.'* Wel is er op cliëntniveau aandacht voor slachtoffers van loverboys in de vorm van intervisie en casusbesprekingen.

Ongeveer een kwart van de instellingen in jeugdzorg en opvang die hebben deelgenomen aan het onderzoek, biedt intern deskundigheidsbevordering aan medewerkers, meestal in de vorm van themabijeenkomsten en in mindere mate interne trainingen. Het onderwerp van de deskundigheidsbevordering is soms specifiek loverboyproblematiek, maar kan ook breder zijn, zoals grensoverschrijdend seksueel gedrag en seksuele weerbaarheid.

Met name instellingen die veel expertise hebben op het gebied van loverboyproblematiek bieden eveneens externe trainingen, voorlichtingsmateriaal en bijeenkomsten gericht op professionals die met de doelgroep in aanraking kunnen komen. Een maatschappelijk werker van een hulpverleningsinstelling verklaart over het aanbod van de eigen instelling: *'Daarbij gaat het om hoe men op signalen kan reageren, waar men terecht kan, et cetera.'*

Enkele instellingen laten weten bezig te zijn met het ontwikkelen van een trainingsaanbod of voorlichtingsaanbod. Zo zegt een instelling bezig te zijn met een 'train de trainer' project, dat zowel intern als extern aangeboden kan worden. In diverse instellingen voor provinciale jeugdzorg zijn aandachtsfunctionarissen aangesteld die op de hoogte blijven van het thema en bij signalen voor advies kunnen worden geraadpleegd.

6.4 Hulpverlening

Naast aanbod van preventie en deskundigheidsbevordering, is aan de geïnterviewde professionals apart gevraagd of men specifiek beleid en aanbod heeft voor loverboyproblematiek, en zo ja, wat dit inhoudt.

Specifiek beleid en hulpverleningsaanbod

Residentiële opvang van meisjes en vrouwen die (vermoedelijk) te maken hebben met loverboyproblematiek kan op verschillende wijzen plaatsvinden. Voor minderjarigen geldt bovendien dat zij zowel open als gesloten kunnen verblijven in een instelling voor jeugd- en opvoedhulp. Er zijn instellingen zonder specifiek aanbod voor slachtoffers, instellingen met bepaalde behandelgroepen gericht op meisjespecifieke problematiek en/of gericht op meisjes met een licht verstandelijke beperking en instellingen die zich hebben gespecialiseerd in meisjespecifieke problematiek, of zelfs nog specifiek in loverboyproblematiek. In sommige instellingen, meestal provinciale jeugdzorg waarbij het vooral gaat om vermoedelijke slachtoffers, kunnen meisjes - afhankelijk van de instelling en de zwaarte van de problematiek - in een gemengde groep met jongens verblijven.

In de praktijk betekent dit dat slachtoffers verblijven in een groep met meisjes (en soms ook met jongens) met uiteenlopende problematiek, met meisjes met gerelateerde problematiek (meestal aangeduid als 'meisjespecifiek'), met meisjes die ook loverboyslachtoffer zijn. Grofweg zien we de volgende driedeling:

- Generiek aanbod
- Specifiek aanbod (waaronder meisjespecifiek; LVB)
- Specialistisch, categoriaal aanbod

De overgrote meerderheid van de professionals in de instellingen voor jeugdzorg en opvang die binnen het onderzoek zijn geïnterviewd, verklaart dat zij geen specifiek beleid hebben en geen specifiek hulpaanbod hebben voor slachtoffers van loverboys. Dit hangt sterk samen met de doelstelling en doelgroep van de organisatie. Vanuit JeugdzorgPlus wordt zoals gezegd in principe gewerkt vanuit de gedachte 'Eén kind, één plan, één traject', dus wordt er vooral uitgegaan van maatwerk voor elke individuele jongere. Dit wordt noemen ook diverse professionals die werkzaam zijn in

JeugdzorgPlus: *'Wij bekijken de situatie per jongere en behandelen ook individueel'* (gedragsdeskundige JeugdzorgPlus). En een gedragswetenschapper: *'Er geldt één plan, één kind, een individuele maat. Vaak wordt er een mix van stijlen aangeboden.'* In enkele instellingen wordt wel gewerkt met interdisciplinaire teams die zich richten op combinaties van problematieken waar jongeren mee te maken kunnen krijgen, zoals ook (mogelijke) slachtoffers van loverboys.

Ook voor instellingen voor vrouwenopvang zonder specialistisch aanbod geldt dat zij meestal geen apart beleid en aanbod hebben voor slachtoffers van loverboys. Vrouwen worden opgevangen omdat zij een veilige en beschermde plek nodig hebben. Vaak valt de problematiek onder de bredere noemer van geweld of uitbuiting in afhankelijkheidsrelaties, al is bij de hulpverleners wel per individuele cliënt bekend of er sprake is van loverboyproblematiek. Bovendien lijkt er in de vrouwenopvang minder zicht te zijn op loverboyproblematiek, omdat men meestal de link legt met de puberleeftijd (en die groep komt minder voor in de vrouwenopvang).

Bij provinciale jeugdzorg gaat het vaker om slachtoffers met een geringere zwaarte van de problematiek dan bij de meisjes die gesloten worden geplaatst. In sommige gevallen moet er bij vastgestelde loverboyproblematiek een andere plek gezocht worden voor de meisjes omdat het aanbod van de instelling er niet op gericht is.

Voor meisjes met een licht verstandelijke beperking geldt dat zij meestal in een instelling of behandelgroep verblijven, specifiek gericht op LVB-problematiek. Maar er zijn ook reguliere instellingen voor jeugdzorg waarbij LVB niet noodzakelijkerwijs een contra-indicatie is voor opvang. Zij vangen meisjes met een licht verstandelijke beperking op, of zoeken vanuit de instelling naar een passende vervolgplek. Loverboyproblematiek komt dan meestal aan bod in breder verband: het aangeven van grenzen, het vergroten van de seksuele weerbaarheid en het aangaan van gezonde relaties.

Vaste elementen in het hulpverleningsaanbod

Zoals gezegd geldt voor de meeste instellingen dat er geen specifiek of specialistisch aanbod is. De meerderheid van de instellingen benadrukt dat maatwerk essentieel is bij de behandeling van zijn cliënten. Wel zijn er enkele aspecten die terugkeren bij het hulpaanbod en de behandeling. Het opbouwen van het zelfbeeld, het leren aangeven van grenzen, het weerbaarder maken tegen loverboys zijn belangrijke aspecten, evenals het omgaan met seksualiteit en het aangaan en onderhouden van gezonde relaties. Verder wordt er zo nodig een aanbod ingezet of ingekocht dat focust op traumaverwerking of cognitieve gedragstherapie. Er wordt vaak gewerkt met een behandelplan dat verdeeld is in verschillende fasen, afgestemd op het verblijf van het meisje of de vrouw. In JeugdzorgPlus wordt bovendien specifiek gewerkt aan het opbouwen van vrijheden, waarbij aandacht is voor de behoeften van individuele cliënten.

De vrijheden die meisjes kunnen opbouwen zijn bijvoorbeeld met begeleid verlof mogen en later onbegeleid verlof. In sommige open behandelgroepen gaan jongeren buiten de instelling naar school en mogen zij onder voorwaarden soms uitgaan. Wanneer meisjes vriendjes hebben (gekregen), moeten deze zich vrijwel altijd komen voorstellen op de behandelgroep. Bij meerderjarige vrouwen zijn deze zaken minder van toepassing, al zijn er soms wel algemene regels rondom veiligheid en privacy bij het verblijf in de vrouwenopvang.

Bij het opstellen van het behandelplan betrekken sommige aanbieders van provinciale jeugdzorg en opvanginstellingen de cliënten doelbewust en kijken ze vooral naar talenten en kansen van het

meisjes: 'Als een meisje ergens goed in is, is het ook goed voor het meisje om te weten waarom ze daar goed in is, zodat haar zelfbeeld kan groeien.' (Pedagogisch medewerker, provinciale jeugdzorg). Enkele jeugdzorginstellingen werken systeemgericht en proberen actief het sociale netwerk van het meisje te versterken.

In enkele gevallen wordt een specifiek aanbod genoemd, zoals de intensieve gedragsveranderende interventie Multi Dimensionale Familie Therapie (MDFT), die wordt ingezet om de overgang van gesloten jeugdzorg naar open jeugdzorg te begeleiden.

Noodzaak van categoriaal aanbod

Over de noodzaak van een categoriaal beleid en aanbod lopen de meningen uiteen. Verschillende professionals die werkzaam zijn in een JeugdzorgPlus-instelling denken dat een specifiek beleid en een specifiek aanbod wel nuttig is. Ten eerste omdat de kennis bij werknemers kan worden vergroot: *'Iedereen weet globaal wel een beetje wat het inhoudt, maar niet hoe je daar het beste met zo'n meisje over kan beginnen met praten of daar eventueel op gaan behandelen'* (leidinggevende, JeugdzorgPlus). Ten tweede omdat deze professionals van mening zijn dat de problematiek rondom loverboys dusdanig complex is dat het een specifieke aanpak behoeft.

Tegelijkertijd benadrukken enkele professionals dat een specifiek aanbod voor loverboyproblematiek niet zinvol is, omdat maatwerk voorop staat, of omdat achtergronden van loverboyproblematiek sterk uiteen kunnen lopen: *'Loverboyproblematiek is geen stoornis of classificatie zoals het weleens wordt benaderd in de media of door de overheid, het moet eerder als een symptoom worden gezien van vaardigheidstekorten of onderliggende problematiek'* (behandelcoördinator, JeugdzorgPlus). Loverboyproblematiek wordt gezien als een uiting van onderliggende problematiek. Wel wordt er bij loverboyproblematiek soms doorverwezen naar organisaties met specifieke expertise op dit thema, zoals Pretty Woman.

Verder zijn er instellingen die aangeven al een redelijk specifiek aanbod te hebben, bijvoorbeeld aparte behandelgroepen voor meisjes met seksueel grensoverschrijdend gedrag; voor slachtoffers van seksueel misbruik en uitbuiting of 'meisjesspecifiek'. Tot slot zijn er enkele instellingen voor provinciale jeugdzorg waar een specifiek aanbod niet relevant is, omdat ze voor vastgestelde 'zware' gevallen een vervolgplek zoeken.

Over de beste wijze van opvang bestaan verschillende visies, soms samenhangend met de doelstelling van de organisatie. Vooral die instellingen die slachtoffers opvangen met de zwaarste problematiek en hierin in meer of mindere gespecialiseerd zijn, hebben een duidelijke visie over hoe slachtoffers het beste kunnen worden geholpen en hoe zij dienen te worden bejegend.

Sommige professionals zijn voorstander van gemengde groepen van jongens en meisjes: *'Het samen plaatsen kan jongeren voorbereiden op zelfstandig functioneren in de maatschappij. Meiden kunnen bijvoorbeeld in een veilige en gecontroleerde setting oefenen met het aangeven van grenzen'* (gedragswetenschapper, JeugdzorgPlus). Voor andere professionals is dit juist ondenkbaar.

Ook de visie over de beste bejegening van slachtoffers loopt uiteen. Enkele professionals die meisjes en vrouwen met zware problematiek behandelen, benadrukken het meisje of de vrouw niet als slachtoffer te bejegenen. *'Je zet mensen bij elkaar in plaats van slachtoffers. Slachtoffers moeten weer mens worden. (...) Littekens zul je altijd hebben, maar hoe ga je ermee om? Ga je als slachtoffer of ga je zelf de toekomst tegemoet?'* (hulpverlener, opvangcentrum). Ook het woord

'loverboy' wordt vaak vermeden, omdat dit stigmatiserend werkt of omdat meisjes zich er niet in herkennen. Instellingen verschillen onderling ook in de mate waarin bekend is voor de andere cliënten dat het meisje te maken heeft met loverboyproblematiek. *'Je zit hier voor jezelf'*.

Enkele opvanginstellingen stellen de eigen verantwoordelijkheid en de vrijheid die cliënten hebben centraal, al tekenen we hierbij wel aan dat dit vooral betrekking heeft op meerderjarige slachtoffers. Een gedragsdeskundige: *'Wij weerhouden het meisje niet van het zien van die loverboy, maar om dat meisje te leren haar eigen keuzes te laten overzien. En als die keuze teruggaan naar de loverboy is, en ze kan daarin vijf stappen vooruit denken en de consequenties overzien van die keuze, dan mag dat haar keuze zijn.'*

Voor anderen is juist de ernstige traumatisering en beschadiging van het meisje of de vrouw het uitgangspunt. Zij zijn er vooral op gericht te reageren op wat de cliënt aangeeft en waar zij behoefte aan heeft: *'Praten, praten en praten. Soms ben je een dag met een cliënt bezig.'* Ze zeggen vraaggericht te werken in plaats van aanbodgericht. Een hulpverlener van een opvangcentrum benadrukt dit: *'Je moet niets van ze willen, je moet gewoon luisteren, ze een spiegel voorhouden.'*

6.5 Conclusie

Slachtoffers van loverboys kunnen verblijven in instellingen voor provinciale jeugdzorg, met een rechterlijke machtiging tot gesloten plaatsing in JeugdzorgPlus-instellingen, of in instellingen voor vrouwenopvang. Dit hangt samen met ernst van de problematiek, de leeftijd van het slachtoffer, samenhangende problematiek, maar ook de beschikbare - vaak regionale - capaciteit.

Samenhangend met de aard en doelstelling van de instellingen die slachtoffers van loverboys plaatsen, verschillen de instellingen in de mate waarin zij zich specifiek richten op loverboyslachtoffers. We zien grofweg een driedeling in categoriaal aanbod, specifiek aanbod en specialistisch aanbod. Een minderheid van de instellingen heeft specifieke expertise op het gebied van loverboyproblematiek. Wel zien we terugkerende elementen in de behandeling van loverboyslachtoffers, zoals het versterken van de weerbaarheid, het onderhouden van gezonde relaties en gefaseerd werken.

Er bestaan uiteenlopende opvattingen over het nut en de noodzaak van specialistisch aanbod en vervolgens de wijze waarop dit aanbod wordt vormgegeven. Voorstanders menen dat de problematiek dusdanig complex is, dat specialisatie nodig is. Tegenstanders vinden dat maatwerk leveren per individu voorop moet staan of dat een bredere benadering (bijvoorbeeld meisjesspecifieke problematiek) beter voldoet. Ook de gewenste bejegening van slachtoffers loopt uiteen, vooral op het gebied van de eigen verantwoordelijkheid en de mate waarin meisjes contacten kunnen onderhouden met jongens of mannen.

7 *Kenmerken slachtoffers van loverboys*

In dit hoofdstuk geven wij aan de hand van een aantal thema's een typering van slachtoffers van loverboys. We gaan in op achtergrondkenmerken van slachtoffers en aspecten die ze kwetsbaar kunnen maken voor slachtofferschap. Het hoofdstuk is gebaseerd op interviews met professionals, interviews met cliënten en een dossieranalyse van cliëntdossiers van instellingen voor jeugdzorg en opvang. In totaal zijn 37 professionals geïnterviewd uit de jeugdzorg en opvang, zowel in hulpverlenende, coördinerende als uitvoerende functies. Zij zijn afkomstig van zes unieke instellingen voor JeugdzorgPlus; zes unieke instellingen voor provinciale jeugdzorg en zes unieke instellingen voor (vrouwen)opvang. Ook zijn er interviews gehouden met drie politieprofessionals en acht inhoudelijk deskundigen en/of hulpverlenende instanties (ambulant).

Er zijn 23 meisjes en jonge vrouwen geïnterviewd. Deze respondenten zijn aangedragen door de professionals uit jeugdzorg en opvang, nadat de definitie van Zanetti & Kanter (2009) als richtsnoer is meegegeven voor de term 'slachtoffer van een loverboy'.³² Acht van de meisjes zijn geïnterviewd in een JeugdzorgPlus-instelling, zes meisjes in een open residentiële jeugdzorgvoorziening en vijf jongeren in een voorziening voor vrouwenopvang. Twee meisjes zijn geïnterviewd bij Pretty Woman, van wie één meisje geplaatst was in een residentiële jeugdzorgvoorziening en één meisje thuis woonde. Eén meisje is geïnterviewd via een Bureau Jeugdzorg. Naast de interviews zijn 83 dossiers geanalyseerd bij zestien instellingen voor jeugdzorg en opvang, alsmede drie instellingen die ook met slachtoffers te maken hebben, maar deze zelf niet plaatsen. Waar relevant is bij de bespreking van de resultaten onderscheid gemaakt tussen JeugdzorgPlus, provinciale jeugdzorg en vrouwenopvang en overige instanties zoals politie. Verder zijn de namen van geïnterviewde meisjes en vrouwen gefingeerd en zijn waar nodig bepaalde details gewijzigd om de anonimiteit van de meisjes en vrouwen te garanderen.

Voor de bespreking van de kenmerken van slachtoffers, is het nog zinvol om op te merken dat de focus in dit onderzoek ligt op de slachtoffers van loverboys. Een beschrijving van de gevonden kenmerken en achtergronden staat niet gelijk aan een 'oorzaak' van slachtofferschap; daarvoor is een bredere focus op daders noodzakelijk. Wel geeft het meer inzicht in de kenmerken van slachtoffers van loverboys.

---

32 Na de interviews bleek dat strikt genomen niet alle geïnterviewde slachtoffers binnen de definitie van Zanetti & Kanter vielen. Zo is er bij sommige geïnterviewde meisjes geen gebruik geweest van een loverboytechniek in die zin dat er sprake was van een (belofte van) een liefdesrelatie en lijkt eerder mensenhandel aan de orde. Nu de geselecteerde meisjes door de respondenten (maar ook door zichzelf) worden gezien en aangemerkt als slachtoffer van een loverboy, bespreken wij alle slachtoffers in dit hoofdstuk.

7.1 Profielindeling voor de hulpverlening

Als leidraad voor een handelingsprotocol voor hulpverleners die te maken kunnen krijgen met slachtoffers van loverboys, wordt vaak een indeling in profielen gehanteerd, ontwikkeld door MO-VISIE.³³ De makers van deze indeling houden rekening met verschillen in de zwaarte van (achterliggende) problematiek. Hiermee willen ze hulpverleners inzicht geven in hoe zij in de verschillende situaties zouden kunnen handelen. De profielindeling is weergegeven in onderstaand kader:

Indeling in vijf profielen als leidraad voor de hulpverlening

1. Fase problematiek

Meisjes met heftig pubergedrag, 2e en 3e generatieproblemen, foute jongen op fout moment ontmoeten.

2. Beïnvloedbaarheid

Broer of zus van gehandicapt kind, LVG, overbescherming.

3. Getraumatiseerd

Zwaar getraumatiseerd als gevolg van seksueel misbruik, onveilige hechting, ama.

4. Multi-problem

Ouders en dus ook kind hebben op verschillende gebieden langdurig problemen, zoals: verslaving, psychiatrie, vroege hechtingsproblemen, seksueel misbruik en andere trauma's, zwervend, schulden, huiselijk geweld.

5. Eerdergerelateerd

Meisjes uit gezinnen waarin eer voorop staat.

Bron: www.jeugdprostitutie.nu

Deze op de hulpverlening gerichte indeling kan verhelderend werken bij het duiden van de problematiek van de geïnterviewde meisjes en vrouwen op hoofdlijnen. Een kanttekening is dat de profielindeling van de geïnterviewde meisjes geen representatieve weergave is van hoe het totale aantal slachtoffers in Nederland verdeeld is over de profielen. Daarnaast is niet bekend in hoeverre deze indeling wetenschappelijk onderbouwd is; wij gebruiken de indeling daarom slechts ter verheldering.

Als we de geïnterviewde meisjes en vrouwen en de geanalyseerde dossiers onderverdelen in de vijf profielen uit de indeling voor hulpverleners, zien we het volgende beeld (zie tabel 5.1). Zeven meisjes zouden onder profiel 1 kunnen vallen, waarvan één een risicomeisje is. Zeven meisjes hebben we ingedeeld onder profiel 2, van wie vijf meisjes met LVB-problematiek. Vier meisjes vallen onder profiel 3 en eveneens vier meisjes onder profiel 4. Geen van de geïnterviewde meisjes valt onder profiel 5. De geanalyseerde dossiers vallen in elk van de vijf profielen.

---

33 Via www.jeugdprostitutie.nu (laatst geraadpleegd 11-11-11).

Tabel 5.1 Indeling volgens de profielindeling voor de hulpverlening

	Aantal geïnterviewde cliënten (n=23)*	Aantal geanalyseerde dossiers (n=83)
1. Fase problematiek	7	20
2. Beïnvloedbaarheid	7	17
3. Getraumatiseerd	4	19
4. Multi-probleem	4	16
5. Eergerelateerd	0	11
Totaal	22	83

* Het risicomeisje is niet opgenomen

De profielindeling maakt inzichtelijk dat de slachtoffers die zijn geïnterviewd of waarvan de dossiers zijn geanalyseerd, redelijk goed gespreid zijn over de verschillende profielen en daarmee ook goed gespreid zijn over verschillen in zwaarte en aard van (achterliggende) problematiek. Een kanttekening is wel dat sommige casus in meer dan één profiel kunnen vallen (bijvoorbeeld een meisje uit een eercultuur met een verstandelijke beperking); er is dan gekozen om het meisje in het profiel in te delen in dat profiel dat het meest bepalend lijkt voor de zwaarte van de problematiek.

7.2 *Leeftijd, etnische achtergrond en verstandelijke vermogens*

Het beeld dat professionals hebben van de kenmerken van slachtoffers van mensenhandel met een loverboymethodiek hangt nauw samen met de specifieke doelgroep waar zij beroepsmatig mee te maken krijgen. Zo kunnen er verschillen bestaan tussen de doelgroep van een crisisopvang, een vrouwenopvang, JeugdzorgPlus, provinciale jeugdzorg en specifieke behandelgroepen of specialisaties daarbinnen. Om een genuanceerd beeld te krijgen van de kenmerken van slachtoffers van mensenhandel met een loverboymethodiek, hebben wij alle professionals gevraagd - ook de politieprofessionals en inhoudelijke deskundigen - naar de achtergrondkenmerken van slachtoffers en achterliggende problematiek.

Leeftijd

Uit onze bronnen blijkt dat slachtofferschap van loverboys zich vooral lijkt te concentreren op 13- tot 20-jarige leeftijd. Wel zijn er enkele verschillen aan te wijzen tussen soort instellingen en soms ook tussen instellingen onderling, soms zoals gezegd samenhangend met de doelstelling en doelgroep van de instelling. In de provinciale jeugdzorg signaleren sommige professionals vooral meisjes van 14 tot 16 jaar; andere vooral meisjes van 15 tot 17 jaar.

Professionals werkzaam in JeugdzorgPlus verklaren dat zij vooral in aanraking komen met slachtoffers van 14- tot 16-jarige leeftijd, al tekenen zij hierbij wel aan dat deze meisjes vaak een langer traject hebben doorlopen voordat zij in een gesloten instelling worden geplaatst: *'Wat betreft de leeftijd, ze zijn gemiddeld 16. De meisjes zitten er wel al veel jonger in. Ze komen pas na allerlei omzwervingen hier'* (behandelcoördinator). Ook een leidinggevende zegt dat slachtofferschap vaak eerder begint: *'Het begint vaak bij 13 jaar. Vaak zijn het jonge meiden, maar zien ze er veel ouder uit.'*

Niet alle meisjes worden op (zeer) jonge leeftijd slachtoffer. Uit de interviews en uit de dossieranalyse blijkt dat slachtofferschap ook op latere leeftijd kan plaatsvinden. Eén professional

die werkzaam is in de gesloten jeugdzorg, bemerkt een verschuiving naar 17- en 18-jarige leeftijd. Volgens haar hangt dit samen met het gegeven dat loverboys er op inspelen dat meisjes van (bijna) 18 jaar doorgaans niet meer gesloten worden geplaatst. Verder lichten instellingen die zich (ook) richten op volwassen vrouwen toe dat slachtofferschap bij volwassenen vooral in de leeftijd 18 tot 21 voor lijkt te komen. Uit de dossieranalyse blijkt dat de leeftijden van de meisjes en vrouwen tijdens hun verblijf in een instelling voor jeugdzorg of opvang meestal tussen de 14 en 18 jaar liggen. Uit de dossiers blijkt dat slachtofferschap bij meisjes met een licht verstandelijke beperking zich hoofdzakelijk lijkt te concentreren op 14- tot 17-jarige leeftijd.

Etnische herkomst

De geïnterviewde meisjes hebben een verschillende etnische herkomst. Ook uit de dossieranalyse blijkt dat de etnische herkomst van de meisjes en vrouwen sterk uiteenloopt. Etnische herkomst van meisjes lijkt geen bepalende factor voor slachtofferschap, behalve wanneer er een achterliggend verband is met een strikt (religieus) gezinsmilieu of het opgroeien in een eercultuur. Een hulpverlener van een opvanginstelling: *'Een valkuil van ouders is het kind te veel beschermen, zodat ze niet leert nee te zeggen.'* Meisjes uit een eercultuur zijn bijvoorbeeld sneller chantabel, onder andere wanneer bekend wordt dat zij seks voor het huwelijk hebben of zijn gezien zonder hoofddoek op een webcam of op straat met jongens.

Vrijwel alle professionals die in de provinciale jeugdzorg en vrouwenopvang werken, merken op dat slachtoffers in hun ervaring zowel allochtone als autochtone meisjes zijn: *'Het kan iedereen overkomen'*. Een enkeling geeft aan dat in zijn instelling vaker Nederlandse meisjes of juist allochtone meisjes voorkomen. Onder JeugdzorgPlus-professionals lopen de beelden hierover meer uiteen. De meerderheid is van mening dat slachtofferschap niet gebonden is aan een bepaalde etniciteit: *'De een is Nederlands, de ander is Aziatisch en geadopteerd en de ander is jongen'* (gedragsdeskundige). Enkele professionals ervaren vooral een oververtegenwoordiging van autochtone meisjes of juist allochtone meisjes in hun instelling. Voor die slachtoffers die bij hen in beeld zijn, kan er een over- of ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen zijn. Dit hoeft echter niet te betekenen dat dit ook geldt voor de gehele groep slachtoffers. Een leidinggevende die een oververtegenwoordiging van allochtone meisjes signaleert, stelt: *'Een verklaring hiervoor zou zijn dat bij hen de botsingen op het thuisfront veel heviger zijn, omdat zij zich aan die cultuur proberen te onttrekken.'* Omdat de meerderheid meent dat de etnische herkomst van het meisje of de vrouw geen bepalende factor lijkt, is het waarschijnlijker dat een over- of ondervertegenwoordiging van slachtoffers bij een bepaalde (afdeling van een) instelling niet is gelegen in culturele verschillen.

Licht verstandelijke beperking

Er zijn vijf meisjes met een licht verstandelijke beperking (LVB) geïnterviewd. Verder zijn er dertien dossiers onderzocht van meisjes bij wie is aangegeven dat zij een licht verstandelijke beperking hebben. Tijdens de interviews is uitdrukkelijk rekening gehouden met het begrijpelijk stellen en uitleggen van vragen. Waar nodig heeft de hulpverlener het meisje begeleid.

Er wordt doorgaans van een licht verstandelijke beperking gesproken, wanneer de persoon een

intelligentiequotiënt (IQ) heeft tussen 50 of 70, of tussen 70 en 85 met een verminderd sociaal aanpassingsvermogen en eventueel in combinatie met een ontwikkelingsstoornis.³⁴ Voor de instellingen voor jeugdzorg en opvang geldt dat niet altijd direct bij binnenkomst van een cliënt duidelijk is of er sprake is van een licht verstandelijke beperking. Dit is bijvoorbeeld het geval als het IQ nog niet is getest en/of omdat het meisje of de vrouw snel moet worden geplaatst (bijvoorbeeld in het geval van een crisisopvang), maar ook omdat de beperking pas later aan het licht kan komen.

De geïnterviewde professionals melden bovendien dat zij vaak te maken hebben met 'grensgevallen' of 'twijfelgevallen'. Deze meisjes en de meisjes bij wie de beperking bekend is, vormen volgens de geïnterviewde professionals een duidelijke risicogroep voor loverboys. Uit de bespreking van de relevante literatuur bleek al in hoofdstuk 3 dat personen met een licht verstandelijke beperking ook in de rapportage van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel specifiek als risicogroep worden aangeduid.

De reden waarom deze meisjes en vrouwen extra kwetsbaar zijn, ligt volgens de geïnterviewde professionals in het feit dat zij gemakkelijker kunnen worden beïnvloed en gemanipuleerd, en dat zij niet altijd in staat zijn om situaties of gevaar in te schatten. Een hulpverlener uit een Jeugdzorg-Plus-instelling: *'Deze meiden vertonen veel meer grensoverschrijdend gedrag en hanteren daar wat lagere normen in, omdat ze eigenlijk niet goed kunnen bedenken wat voor gevolgen het kan hebben.'* In de beleving van sommige professionals gaan LVB-meisjes snel relaties aan: *'Ze hebben vaak 'opeens' verkering en het maakt ze niet uit wie hun aandacht geeft. Het is van: 'Hé die jongen kijkt naar mij'.'* (gedragsdeskundige, JeugdzorgPlus).

Aspecten die in de geanalyseerde dossiers van LVB-meisjes meermaals terugkomen, zijn vooral beïnvloedbaarheid, moeite met inschatten van risico's en gevaar en het veel of vaak vragen van aandacht (bijvoorbeeld van jongens of mannen). Iets meer dan de helft van deze meisjes ziet zichzelf niet als slachtoffer. Dit beeld komt ook terug in de literatuurstudie (vgl. hoofdstuk 3).

Echter, de groep meisjes met een licht verstandelijke beperking kan niet over een kam geschooren worden, niet alle meisjes met een licht verstandelijke beperking worden immers slachtoffer. Dit wordt ook door enkele professionals benadrukt: *'Het ligt wel echt aan je persoonlijkheid. We hebben een paar LVB-meiden die zijn heel sterk qua persoonlijkheid en die laten zich echt niets wijsmaken. Die hebben niets met loverboys te maken'* (groepsleider, JeugdzorgPlus).

7.3 Opgroei- en gezinssituatie

Puberteit

Veel professionals brengen de relatief jonge, vaak puberleeftijd van slachtoffers in verband met de onzekerheden en kwetsbaarheden die met deze leeftijd gepaard gaan: meisjes willen een vriendje, zijn onzeker over zichzelf, zijn gevoelig voor complimenten, et cetera. Professionals zien zowel naïeve, onzekere meisjes en vrouwen als meer recalcitrante meisjes en vrouwen.

Meerdere professionals laten weten dat een deel van de meisjes en vrouwen al sinds jonge leeftijd (10/11 jaar) seksueel actief is en zeer gericht is op aandacht van jongens. Dit kan zich volgens

---

34 Wij sluiten hierbij aan bij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, zie www.rsj.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11). Deze (brede) definitie wordt genoemd als de meest gangbare.

deze professionals uiten door opvallend, seksueel wervend gedrag, zoals het dragen van (zeer) uitdagende kleding, veel make-up en flirterig gedrag naar jongens en mannen. Het is overigens de vraag in hoeverre professionals deze uitingen kunnen onderscheiden van 'normaal' pubergedrag.

Onderliggende problematiek

Loverboyproblematiek lijkt vaak samen te hangen met andere problematiek, zoals (vroegere) problemen in de gezinssituatie, (seksuele) trauma's en onderliggende psychische problematiek. Sommige professionals zien slachtofferschap van een loverboy dan ook als een uiting van deze onderliggende problematiek (zie hoofdstuk 7). Uit onze gesprekken met slachtoffers, professionals en analyse van dossiers komt duidelijk naar voren dat volgens deze bronnen altijd in meer of mindere mate sprake is van samenhangende en/of onderliggende problematiek.

De overgrote meerderheid van de professionals is van mening dat slachtofferschap van een loverboy nooit op zichzelf staat. Er is vaak een samenhang in de opvoeding, in de thuissituatie en de onderliggende psychische problematiek. Vooral JeugdzorgPlus-professionals merken op dat de loverboyproblematiek wat betreft hun doelgroep vaak samengaat met hechtingsproblematiek en verwaarlozing of aandachtstekort tijdens de opvoeding: *'Het zijn allemaal kinderen die beschadigd zijn of dat zijn geworden in de loop van hun leven'* (gedragswetenschapper). Een behandelcoördinator omschrijft dit als *'minder ondersteunende gezinnen waar al heel veel speelt. Vaak zijn het kwetsbare meisjes die op jonge leeftijd al voor zichzelf moeten zorgen'*. Volgens veel professionals vertaalt een situatie van verwaarlozing of aandachtstekort zich in een behoefte aan liefde, warmte en veiligheid. Dit hangt volgens enkele professionals ook samen met een laag zelfbeeld, iets waar volgens hen vaak ook sprake is voorafgaand aan slachtofferschap.

Een gedragswetenschapper van een JeugdzorgPlus-instelling omschrijft de meisjes die gesloten worden geplaatst vanwege loverboyproblematiek als *'echte vogeltjes voor de kat'* vanwege hun grote kwetsbaarheid. Verder zeggen meerdere professionals uit de provinciale jeugdzorg dat relatief veel loverboyslachtoffers zijn gepest op school en/of geadopteerd zijn. Dit moet overigens niet opgevat worden als dat gepest worden of adoptie leidt tot slachtofferschap van een loverboy; wel kan het een factor zijn die - onder bepaalde omstandigheden - bijdraagt aan kwetsbaarheid.

Voor een deel van de meisjes geldt bovendien dat zij een opeenstapeling van instabiliteit of onveiligheid in de thuissituatie (hebben) ervaren, zoals huiselijk geweld of verslavingsproblematiek van een ouder. Traumatisering als gevolg van negatieve seksuele ervaringen, seksueel grensoverschrijdend gedrag door ouder(s) of seksueel misbruik voorafgaand aan slachtofferschap komt volgens de professionals bij een kleiner, maar nog steeds aanzienlijk deel van de meisjes voor. Vanwege hun beperktere weerbaarheid lijkt dit laatste vaker voor meisjes met een licht verstandelijke beperking te gelden - zo denken de professionals.

Afgaande op de verhalen van de geïnterviewde meisjes en vrouwen, is er in veel gevallen sprake geweest van forse gezins- en hechtingsproblematiek, zoals emotioneel of fysiek niet beschikbare ouders, misbruikende/mishandelende en/of verwaarlozende ouders en situaties van huiselijk geweld en/of verslavingsproblematiek.

Bij de meerderheid van de meisjes waren de biologische ouders niet meer bij elkaar tijdens de opvoeding. In veel gevallen was er op enig moment ook een gespannen of zelfs onhoudbare thuissituatie. Enkele meisjes doen ook melding van seksueel misbruik op jonge leeftijd. Ook zijn er in diverse gevallen uithuisplaatsingen geweest in het verleden. Een deel van de meisjes doet daarnaast

melding van een lange hulpverleningsgeschiedenis. Ook vertellen de meisjes over gedragsproblematiek, zoals problemen met agressie en het uiten van emoties.

Het beeld uit de interviews komt overeen met dat uit de dossiers. In de onderzochte dossiers wordt veelvuldig melding gemaakt van achterliggende en/of samenhangende problematiek. In de dossiers zijn cliënten met uiteenlopende problematiek vertegenwoordigd (zoals ook bleek uit de indeling in de profielen voor hulpverleners). Bij die meisjes en vrouwen waar de 'minst zware' problematiek aan de orde is, worden vooral gedragsproblematiek, problemen op school (schoolverzuim, moeite met gezag) en spanningen thuis genoemd. Ook ernstige puberproblematiek wordt meermaals genoemd.

We hebben ook dossiers van zwaardere vormen van uitbuiting en problematiek geanalyseerd. In deze dossiers wordt relatief vaak melding gedaan van een onveilige en instabiele thuissituatie, ernstige hechtingsproblematiek en wegliepgedrag. Ook zijn er diverse gevallen waar het dossier aanstipt dat het meisje slachtoffer is geweest van incest, seksueel misbruik en/of (groeps)verkrachting. In meerdere gevallen gaat het om combinaties van problematiek op verschillende vlakken, zoals combinaties van seksueel misbruik, huiselijk geweld, op jonge leeftijd uithuisplaatsing, verslavingsproblematiek van ouder(s), psychische problematiek van ouder(s), seksueel grensoverschrijdend gedrag door ouder(s)/verzorger(s) en in enkele gevallen criminaliteit in het gezin of in de familie.

Tot slot zijn er dossiers die betrekking hebben op (dreigend) eerdergerelateerd geweld. In de dossiers wordt melding gedaan van meisjes die zich afzetten tegen de regels die zij vanuit huis mee hebben gekregen. Er zijn ook dossiers over meisjes die tegen hun wil gedwongen zijn tot seksueel contact en hiermee werden gechanteerd. Veelvuldig is in de dossiers opgenomen dat de loverboy-problematiek niet bekend mag worden of dat het meisje niet meer kan terugvallen op haar familie voor steun en onderdak wanneer die wel op de hoogte is. In de dossiers van enkele van deze meisjes staat vermeld dat zij zich niet als slachtoffer zien, zij schamen zich en vinden zichzelf schuldig aan wat hun is overkomen.

Bovengenoemde aspecten (verwaarlozing en uitsluiting, huiselijk geweld en seksueel misbruik, traumatisering) komen ook in de literatuurstudie naar voren. Bovendien wordt daaruit duidelijk dat eerder opgelopen (seksueel) trauma de kans op herhaald slachtofferschap verhoogt (revictimisatie). Verder wordt in de literatuur de ambiguïteit van het slachtofferschap benadrukt (het slachtoffer is minder willoos dan het lijkt, ziet zichzelf niet als slachtoffer en is soms ook dader, zie verder hoofdstuk 3). Het valt op dat de professionals onder onze respondenten deze aspecten niet zo duidelijk naar voren brengen. De slachtoffers zelf doen dit wel (zie hierover ook het volgende hoofdstuk).

7.4 *Beeldvorming slachtoffers*

In de interviews is de meisjes en vrouwen gevraagd of zij zichzelf konden omschrijven voorafgaand en tijdens de periode van *grooming* en uitbuiting. Allereerst omschrijven enkele geïnterviewde meisjes en vrouwen hoe zij waren, voorafgaand aan de situatie van uitbuiting. De overgrote meerderheid van de geïnterviewde meisjes en vrouwen geeft te kennen dat zij moeite hadden en soms nog hebben met het bepalen van grenzen in relaties en op het gebied van seksualiteit. Dit geldt vooral voor meisjes die al eerdere traumatische ervaringen hebben opgedaan op seksueel gebied.

Een meerderheid van de geïnterviewde meisjes en vrouwen blijkt dergelijke ervaringen te heb-

ben, zoals seksueel misbruik in de basisschoolleeftijd of aanranding door jongens toen ze op de middelbare school zaten. Een deel van de meisjes vertelt dat deze ervaringen hun vatbaar gemaakt hebben voor seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals Sharonda: *'Ik was door een Marokkaanse jongen aangerand, later nog een keer door een groep jongens waarna mijn grenzen weg waren. Door die aanrandingen had seks gewoon geen waarde meer voor me.'*

De uitspraak van Kim - een slachtoffer van incest, verkrachting door een schoolgenoot en vervolgens seksuele uitbuiting - lijkt op te gaan voor meer meisjes die we interviewden: *'Ik denk dat jongens zien dat ik extra kwetsbaar ben.. Bovendien blijkt dat grensoverschrijding zich niet beperkt tot het gebied van seksualiteit. Zo vertelt Kim verder: 'Ik vind het heel moeilijk om 'nee' te zeggen, op elk gebied: drank, drugs, geld, seks. Ik kon tegen niets en niemand nee zeggen.'* Dit geldt ook voor Prisca, die sinds jonge leeftijd te maken heeft gehad met ernstige problematiek en seksuele trauma's: *'Als ze me iets vragen, seks of wat dan ook, dan kan ik geen nee zeggen.'* Het is aannemelijk dat seksuele trauma's uit het verleden hun kwetsbaar kunnen maken voor situaties van uitbuiting.

Een enkeling heeft geen moeite met grenzen aangeven. Dit betreft Quinty, een meisje dat slachtoffer geworden is van een jongen die zij zag als een goede vriend en die haar uit een open instelling op kwam halen in een busje met andere jongens. Vervolgens is zij door hen gedwongen tot prostitutie. Quinty stelt: *'Ik kan wel voor mezelf opkomen. Dat is het niet. Ik zag het niet aankomen. Daarom ging het mis.'*

Diverse meisjes en vrouwen leggen de nadruk op het zoeken van aandacht en bevestiging van jongens en mannen, zoals Prisca, die aandacht en spanning zocht en later afhankelijk werd van haar loverboy: *'Ik woonde op mezelf. Had iemand nodig die me aandacht gaf. Ik voelde me erg eenzaam. Als je dan aandacht van jongens krijgt is dat heel leuk. Ik word aangetrokken door bepaalde jongens, niet lieve jongens zeg maar. Ik zoek een bepaalde spanning. Met die jongens is het niet saai, zij hebben iets te vertellen. Als ze me iets vragen, seks of wat dan ook, dan kan ik geen nee zeggen. Deze jongen vroeg iets van me. Ik wist wel dat het niet goed zat, maar ik leek wel geheersenspoeld. Daarna, nu dus, ben ik wel verliefd geworden. Heel gek. Ik heb nu het gevoel dat ik niet meer zonder hem kan.'*

Ook Shanti, die op 14-jarige leeftijd een relatie kreeg met een 22-jarige loverboy, vertelt dat ze op zoek was naar positieve aandacht omdat ze die thuis niet heeft ervaren: *'Ik moest me thuis bewijzen. Heel erg. Als er dan een jongen is die je aandacht en liefde geeft...'* Voor Maria, die drie maanden een relatie heeft gehad met een loverboy die haar financieel heeft uitgebuit, geldt dat zij zich veilig voelde bij haar loverboy nadat zij jarenlang was gepest op school. Iris, die als drugskoerier moest optreden van haar loverboy waar ze enkele maanden mee samen was, zegt: *'Ik was heel erg op zoek naar een vaderfiguur. Iemand die hard voor me was.'*

Ook wanneer het meisje gepest is, kan zij op zoek zijn naar iemand die lief voor haar is en haar beschermt, zoals bij Maria: *'Hij beschermde mij. Hij wist dat de meiden op school mij heel erg pestten. Ik werd al jaren lang heel erg gepest. Dat pesten gebeurde ook nog steeds toen ik niet meer op school was. Hij beschermde me tegen die meiden.'*

Uit de omschrijving van de meisjes blijkt dat veel van de geïnterviewden (ernstige) negatieve seksuele ervaringen hebben gehad. Dit kan overigens niet worden gegeneraliseerd naar *alle* slachtoffers van loverboys; wij hebben immers een selectie van de meisjes en vrouwen gesproken. Wel

lijkt er een verband te zijn tussen deze ervaringen en trauma's enerzijds, en verhoogde kwetsbaarheid en problemen met grenzen aangeven anderzijds. Dit komt overeen met literatuur over de gevolgen van seksueel misbruik in de jeugd.

7.5 *Vermoedens van professionals omtrent het slachtofferschap*

Niet van alle meisjes die worden geplaatst in instellingen voor jeugdzorg en opvang is het meteen duidelijk dat zij vermoedelijk te maken hebben met een loverboy(circuit). Er zijn vrijwel altijd (ook) andere redenen om ze te plaatsen. Een orthopedagoog van een JeugdzorgPlus-instelling: *'Soms komt het verhaal pas later aan het licht, en is de situatie erger dan in eerste instantie werd gedacht.'* Er kunnen signalen zijn die indirect of direct door professionals in jeugdzorg en opvang worden geconstateerd. Signalen die vaak voorafgaand aan plaatsing of opvang zijn waargenomen, zijn gedragsproblemen en/of problemen op school (moeite met autoriteit, spijbelgedrag, concentratieproblemen), maar ook dat het meisje steeds verder afgezonderd raakt van haar sociale netwerk. Ook noemen professionals bepaalde opvallende gedragingen die met slachtofferschap kunnen samengaan. Enerzijds kan dit zijn dat meisjes sterk lijken en zichzelf lijken te overschatten (*'zij overschreeuwen zichzelf'*), terwijl andere professionals juist het signaal noemen dat de meisjes zich sociaal wenselijk en onopvallend gedragen (*'terugtrekken om maar niet gezien te worden'*). Ook wijzen professionals op een plotselinge gedragsverandering zoals het opeens dragen van uitdagende kleding. Signalen die we ook duidelijk terugzien in de dossieranalyse en uit de gesprekken met slachtoffers zijn: weglopen, spijbelen, minder contact met vrienden en het verbreken van contact met familie en vrienden.

Ook komt het voor dat kwetsbare meisjes pas tijdens hun verblijf in een instelling in contact komen met een loverboy, tijdens hun verlof of via andere meisjes. Vooral in de provinciale jeugdzorg lijkt het zeer lastig om vermoedens van slachtofferschap hard te maken bij meisjes die voor andere problematiek worden geplaatst, zo vermeldt ongeveer een derde van de professionals.

'Meestal komt het pas later in het hulpverleningstraject naar voren dat er sprake is van een loverboy. Meerdere malen komen er signalen en zijn er vermoedens van, maar het kan nog niet worden hard gemaakt. Pas tijdens het contact blijken er meerdere signalen van een afhankelijkheidsrelatie, mishandeling of misbruik. Het vertrouwen in de hulpverlener moet eerst op gang komen wil het meisje soms meer vertellen over de daadwerkelijke situatie en toegeven of inzien dat zij zich niet binnen een gezonde relatie bevindt.' (inhoudelijk deskundige)

Enerzijds kunnen sommige meisjes het een tijd lang goed verborgen houden voor de buitenwereld, anderzijds zijn er ook gevallen waarin het niet om loverboyproblematiek gaat maar om seksueel grensoverschrijdend gedrag door het meisje. *'Er zijn er wel veel hier die weglopen van huis of vanuit andere instellingen. Maar dat hoeft natuurlijk niet per se naar een loverboy te zijn'* (leidinggevende, JeugdzorgPlus). Ook noemt een professional signalen van meisjes die - in geval van gemengde opvang - samen met een jongen van de instelling wegloopt; het is dan niet vast te stellen of hij als loverboy opereert. Soms krijgen professionals signalen over een bepaald meisje van andere meisjes uit de instelling: *'We horen veel van andere meisjes, bijvoorbeeld 'dat meisje loopt*

gevaar' of 'dat meisje doet foute dingen' (gedragswetenschapper opvangcentrum). Ook signaleren professionals zelf. Tekenend dat er mogelijk loverboyproblematiek speelt zijn onder meer het niet kunnen doordringen tot het meisje, wegloupedrag en opvallend gedrag na een weekendverlof. Loverboyproblematiek bij volwassen cliënten van opvanginstellingen is soms moeilijk vast te stellen. Het blijft in veel gevallen bij (vage) vermoedens. En de grenzen met afhankelijkheidsrelaties en misbruikrelaties lijken minder duidelijk te zijn dan bij minderjarige slachtoffers.

Tegelijkertijd komt het volgens diverse professionals ook voor dat meisjes op basis van sterke vermoedens van loverboyproblematiek worden geplaatst in een instelling voor jeugdzorg, maar dat de instelling dit vervolgens niet kan bevestigen. Dit is ook niet zozeer een doelstelling van de jeugdzorginstelling. Wanneer meisjes worden aangemeld voor gesloten plaatsing in een JeugdzorgPlus-instelling, staan vermoedens van loverboyproblematiek vaak vermeld in de indicatiestelling van Bureau Jeugdzorg. Diverse professionals uit verschillende sectoren wijzen erop dat deze vermoedens niet altijd terecht blijken te zijn; soms wordt er volgens hen (te) snel gedacht aan een mogelijke loverboy. Enkele professionals vragen zich af of het opnemen van vermoedens van loverboyproblematiek in de indicatiestelling mogelijk wordt ingezet om de kans op een gesloten plaatsing te vergroten. Het label 'loverboyslachtoffer' wordt in deze gevallen met andere woorden instrumenteel ingezet.

Naast het feit dat vermoedens niet altijd kunnen worden bevestigd, komt het ook voor - zij het in mindere mate - dat verhalen van slachtofferschap van meisjes en vrouwen niet waar blijken te zijn: *'Dan blijkt dat meiden helemaal niet onder druk zijn gezet of er geld voor hebben gekregen. Het gaat dan vaak om meiden met losbandige contacten, die veel experimenteren'* (behandelcoördinator, JeugdzorgPlus).

Wat een en ander complexer maakt, is dat sommige verhalen van meisjes niet consequent blijken te zijn of dat ze delen of details verzinnen. Dit hoeft zeker niet te betekenen dat er geen sprake is van slachtofferschap. Uit de literatuur over seksuele traumatisering blijkt juist dat het adequaat vertellen over wat er precies is gebeurd een bekend probleem is bij ernstig getraumatiseerde slachtoffers (Zimmermann et al., 2006). Een gedragsdeskundige in de vrouwenopvang benadrukt dit: *'Het kan wel zo zijn dat delen van het verhaal niet waar blijken te zijn of later anders verteld worden, maar dan is het ook de vraag in hoeverre er nog sprake is van realiteitszin als ze heel ernstige, traumatische ervaringen hebben opgedaan.'* Een politieprofessional vult aan dat hij heeft gemerkt dat meisjes elkaar kunnen beïnvloeden, waardoor verhalen soms door elkaar kunnen gaan lopen.

7.6 Conclusie

Leeftijd slachtoffers

Uit het onderzoek komt naar voren dat de leeftijd van de slachtoffers van loverboys die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang ligt tussen de 13 en 20 jaar. Dit is op zichzelf genomen niet verwonderlijk, gelet op de doelgroep van deze hulpverleningsinstellingen. Wel kan eruit worden afgeleid dat het slachtofferschap van een loverboy aanvangt in de vroege pubertijd.

Etniciteit

Uit het onderzoek blijkt een grote etnische diversiteit bij de slachtoffers van een loverboy die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang. De etniciteit blijkt geen bepalende factor voor slachtofferschap van een loverboy.

Licht verstandelijke beperking

Volgens de respondenten kunnen meisjes met een licht verstandelijke beperking, uitzonderingen daargelaten, vatbaarder zijn voor een loverboy. Zij zijn doorgaans gemakkelijker beïnvloedbaar, kunnen risicovolle situaties minder goed inschatten en/of zijn minder weerbaar. Uit de literatuurstudie kwam al eerder naar voren dat een licht verstandelijke beperking een risicofactor is voor slachtofferschap van seksueel geweld en, in het verlengde daarvan, slachtofferschap van een loverboy.

Opgroei- en gezinssituatie

Uit de vraaggelassen komt naar voren dat slachtoffers van loverboys vaak een problematische opgroei- en gezinssituatie hebben ervaren. Te denken valt aan verwaarlozing en uitsluiting, huiselijk geweld en seksueel misbruik. De slachtoffers zijn vaker in meer of mindere mate getraumatiseerd. Dit kan, kort gezegd, leiden tot een verhoogde kwetsbaarheid, verminderde weerbaarheid, een laag zelfbeeld en een grotere gevoeligheid voor aandacht en affectie. Deze aspecten komen ook in de literatuurstudie naar voren als risicofactor. Bovendien komt uit de literatuurstudie naar voren dat eerder opgelopen (seksueel) trauma de kans op herhaald slachtofferschap verhoogt (revictimisatie). Het slachtofferschap van een loverboy wordt door professionals doorgaans beschouwd als een uitingsvorm van en/of als nauw verweven met een dieperliggende opgroei- en gezinsproblematiek.

8 *Ronselen, grooming en uitbuiting*

In dit hoofdstuk gaan wij nader in op de wijze waarop ronselen, *grooming* en uiteindelijke uitbuiting plaatsvindt. Het hoofdstuk is net als het voorgaande hoofdstuk gebaseerd op gesprekken met meisjes en vrouwen, gesprekken met professionals en dossieranalyse. Wij gaan allereerst in op de wijze waarop ronselen (paragraaf 8.1) en *grooming* (paragraaf 8.2) plaatsvindt. We beschrijven de wijze waarop dit zich bij de geïnterviewde meisjes en vrouwen heeft voorgedaan en bij degenen van wie dossiers zijn geanalyseerd (paragraaf 8.3). In paragraaf 8.4 wordt ingegaan op de vormen van uitbuiting. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een concluderende paragraaf.

8.1 *Het ronselen*

Ronselen door jongens en mannen

Het werven van meisjes teneinde hen uit te (laten) buiten wordt aangeduid met 'ronselen'. Ronselen heeft vooral betrekking op het leggen van een eerste contact, bij gebruik van een loverboy-methode vindt daarna een periode van *grooming* plaats.

Ronselen kan plaatsvinden via netwerksites, op straat, tijdens het uitgaan. De media schrijven de laatste maanden vaker over het 'ronselen aan de poort' van instellingen voor jeugdzorg of andere plaatsen, zoals scholen of instellingen voor (crisis)opvang.³⁵ Met de term wordt meestal geduid op jongens of mannen die rondhangen of rondrijden bij zogenaamde 'vindplaatsen' voor kwetsbare meisjes, om met hen in contact te komen en ze uiteindelijk uit te buiten. Dit kunnen loverboys zelf zijn of mensen die dit in opdracht van een loverboy doen. De term wordt in de praktijk zowel gebruikt voor personen die op zoek zijn naar nieuwe meisjes, als voor loverboys die proberen weer in contact te komen met een specifiek meisje dat in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang verblijft. Dit kan een meisje zijn bij wie zij nog in de fase van *grooming* zitten (zie verderop), maar het kan ook gaan om meisjes en vrouwen die zij al eerder hebben uitgebuit.

De meerderheid van de professionals heeft zelf geen situaties meegemaakt waarin loverboys ronselden bij de instelling. Wanneer het gaat om het werven van nieuwe potentiële slachtoffers, merken professionals in de gesloten jeugdzorg dit vooral aan het rondhangen van 'foute' figuren op parkeerplaatsen, of bij de hekken van de instelling of op strategische plaatsen waar meisjes tijdens

---

35 Zie bijvoorbeeld het krantenartikel 'Als we niet opendoen, trappen ze de deur in', Algemeen Dagblad, 2-5-2011.

een eventueel weekendverlof langs kunnen komen. Een pedagogisch medewerker: *'Er staat dan een groepje jongens tussen de bushalte en het pand te wachten op de meiden. Net uit het zicht voor de groepsleider. Als wij ze opmerken dan bellen wij de politie en die stuurt ze weg. Dat gaat meestal goed. Nu is het weer even stil aan de poort, maar ze kunnen er elk moment weer staan.'* Het is overigens niet altijd zeker dat het dan gaat om loverboys. Enkele professionals wijzen erop dat het ook jongens kunnen zijn die uit zijn op eenmalig seksueel contact, omdat zij denken dat de meisjes uit de instelling een gemakkelijke prooi zijn. Daarnaast attenderen enkele professionals op andere vindplaatsen die eenvoudiger te benaderen zijn, zoals woongemeenschappen waar kwetsbare jonge vrouwen zelfstandig wonen.

Naast het ronselen van nieuwe meisjes, kunnen loverboys ook contact proberen te zoeken of te houden met een specifiek meisje dat verblijft in een instelling. Een leidinggevende van een instelling voor provinciale jeugdzorg: *'Tegenwoordig wordt vaak bij instellingen geworven, bijvoorbeeld omdat loverboys getipt worden via vriendinnen van meiden in instellingen. Ze wachten die meiden dan gewoon op in hun auto's in de buurt van de instelling.'* Een behandelcoördinator van een JeugdzorgPlus-instelling heeft een soortgelijke ervaring: *'Er zijn ook jongens die de meisjes rechtstreeks bij de poort ophalen en die brengen hen dan ook niet terug. Dan worden ze later weer teruggevonden en dan zijn er weer vervelende en nare dingen gebeurd, en de keer daarop gebeurt weer hetzelfde.'*

Verder hebben enkele professionals in de media berichten gehoord over loverboys die als het ware 'infiltreren' in jeugdzorginstellingen als bijvoorbeeld schoonmaker of groepsleider, om zo bij kwetsbare meisjes te komen. Echter, geen van de geïnterviewde professionals heeft dit zelf meegeemaakt en kan dit bevestigen.

De meeste instellingen, hoofdzakelijk de JeugdzorgPlus-instellingen maar ook instellingen voor provinciale jeugdzorg en vrouwenopvang, treffen diverse voorzorgsmaatregelen om de veiligheid te waarborgen, zoals camerabewaking, beveiliging, hekken, beperkt of geen gebruik van telefoon of internet door cliënten, en begeleid naar buiten of begeleid op verlof. Tegelijkertijd rapporteren de professionals dat dit niet waterdicht is: meisjes gaan vaak naar school, kunnen via anderen contacten doorgeven. *'Social media spelen daarbij een grote rol, omdat de jongens op allerlei manier, via netwerksites, via mobieltjes et cetera contact kunnen leggen met potentiële slachtoffers. Ook worden de jongens getipt via vriendinnen van de geplaatste meiden.'* (gedragswetenschapper, provinciale jeugdzorg).

Ronselen door meisjes en vrouwen

Meisjes en vrouwen die andere meisjes of vrouwen ronselen, worden meestal aangeduid met de term 'lovergirls'. De overgrote meerderheid van de geïnterviewde professionals uit jeugdzorg en opvang heeft ervaringen met meisjes over wie sterke vermoedens waren of van wie is bevestigd dat zij binnen de instelling als lovergirl opereerden. Echter, het is hier wel belangrijk om uiteenlopende groepen meisjes en vrouwen te onderscheiden die als 'lovergirl' worden aangeduid. Blijkend uit de gesprekken met professionals en de dossieranalyse, wordt de term 'lovergirl' voor diverse doeleinden gebruikt. Het kan gaan om vrouwelijke mensenhandelaren, om actief ronselende voormalige slachtoffers die het als overlevingsstrategie inzetten, maar ook om slachtoffers die worden gedwongen of gemanipuleerd om te ronselen.

Allereerst zijn er meisjes en vrouwen die als mensenhandelaar optreden: uit enkele gesprekken

met meisjes en politieprofessionals betreft het hier personen die bewust en uit eigen overweging meisjes werven en betaald krijgen voor het aanleveren van meisjes aan pooiers en/of loverboys. Soms treedt de loverbirl op als een redder in nood, een vriendin, een vertrouwenspersoon. Zij biedt bijvoorbeeld een meisje dat is weggelopen onderdak en brengt haar vervolgens naar een loverboy of pooier tegen een vergoeding. Deze mensenhandelaren zijn doorgaans - voor zover bekend bij de respondenten - zelf geen slachtoffer van een loverboy. De 19-jarige Nisa is slachtoffer geworden van een vrouwelijke mensenhandelaar toen ze van een instelling voor jeugdzorg naar beschermd wonen ging op haar zestiende jaar. Ze kreeg contact met een vrouw uit de buurt die haar opzocht. Nadat ze vriendinnen waren geworden en de vrouw regelmatig bij Nisa thuis kwam, kwam er opeens een man langs die de vriendin betaalde om Nisa mee naar huis te nemen als zijn 'vrouw': *'Ik werd onder mijn eigen ogen verkocht.'*

Verder zijn er meisjes - vaak (voormalig) slachtoffer van een loverboy - die in opdracht van een loverboy actief meisjes ronselen of hiertoe zelf het initiatief hebben genomen als 'overlevingsstrategie'. Dit kan volgens professionals omdat ze 'te oud' is geworden, of omdat ze een stapje hoger komt in de organisatie van het loverboynetwerk. Ook wordt het gebruikt om uit het circuit te mogen stappen: *'Aan sommige meiden wordt beloofd dat als ze andere meiden ronselen, ze zelf weg mogen uit het circuit'* (maatschappelijk werker, hulpverleningsinstelling). De professionals omschrijven deze meisjes als hard, gewetenloos in hun optreden, maar tegelijkertijd ook getraumatiseerd door hun eigen slachtofferschap. Een professional omschrijft het als een overlevingsstrategie: *'Het meisje zei tegen me 'je denkt toch niet dat ik me ga laten verkrachten?'*

Deze loverbirls zoeken het kwetsbaarste meisje op. Een leidinggevende van een JeugdzorgPlus-instelling doet verslag over een gesprek dat hij had met een loverbirl: *'Ze vertelde me dat ze dan met die jongens naar de stad ging om te stappen. Ze zegt; je gaat op straat staan en je pikt zo de meiden eruit waarvan we meteen zien dat het de 'zwakke schapen' zijn. Daar ga je achteraan. (...) Van die loverbirls weet ik dat zij er als eerste op afgingen om vriendinnen te worden met die meisjes en dan hele goede vriendinnen en dat steeds verder uitbreiden. Vaak werd al van tevoren een meisje aan een jongen gekoppeld (...). Dat werd helemaal uitgekiend, hoe ze dat gingen aanpakken.'*

Soms worden potentiële slachtoffers gezocht op school of in het eigen sociale netwerk. Het voelt - net als het benaderen via netwerksites - sneller veilig omdat het meisje het gevoel heeft dat het vertrouwd is. Volgens enkele professionals kunnen meisjes ook minder bewust te werk gaan: *'De vriendinnen brengen ze in contact met die jongens en naderhand blijken dat loverboys te zijn. Die vriendinnen ronselen niet, maar zijn niet onwetend, die wisten echt wel dat het niet pluis was. Dan zeiden ze: 'bij die jongens kun je lekker blowen' bijvoorbeeld'* (leidinggevende, Jeugdzorg-Plus).

Tot slot zijn er meisjes die zelf slachtoffer zijn en die worden gedwongen of gemanipuleerd om ook andere meisjes te werven. Als de meisjes geen andere meisjes ronselen krijgen ze te maken met ernstige gevolgen. Een methode die deze meisjes hanteren is bijvoorbeeld *'dat deze meiden iets moeten stelen en daarbij hun vriendinnen gebruiken als getuige of pleger. Hierdoor zijn zij medeplichtig en hebben zij een geheim'* (inhoudsdeskundige).

Wanneer er binnen instellingen wordt geronseld, gebeurt dit vaak op subtiële wijze. Wel zijn er enkele signalen die volgens professionals tekenend zijn voor een loverbirl. Een professional vertelt

dat de meisjes zich bekommeren om het zwakste meisje in de groep: *'Het zijn altijd meisjes die je niet ziet, maar wel in je ooghoek hebt'* (trajectbegeleider, JeugdzorgPlus). Een concreet voorbeeld is dat van een gedragskundige uit een instelling voor opvang. De hulpverleners merkten dat er jonge vrouwen uit beeld verdwenen omdat ze ineens allemaal een kamer hadden in een bepaalde stad. Het bleek dat een vrouw die zich vrijwillig had aangemeld voor opvang, maar snel weer was vertrokken, telefoonnummers van andere vrouwen in de opvang had verzameld. Toen zij uit de opvanginstelling was, heeft ze de vrouwen allemaal benaderd voor een goedkope kamer in dezelfde plaats. Volgens de professionals gebeurde dit met het oogmerk om ze in de prostitutie te laten werken. Veel professionals benadrukken dat de meeste lovergirls zelf ook slachtoffer zijn. Daderschap en slachtofferschap lopen bij deze meisjes snel door elkaar.

In betrekkelijk weinig geanalyseerde dossiers wordt melding gedaan van lovergirls. In de meeste van deze gevallen blijft het bij vermoedens van hulpverleners of wordt melding gedaan van vermoedens van eerdere instanties. Van de geïnterviewde meisjes en vrouwen heeft slechts een minderheid naar eigen zeggen meisjes moeten ronselen. Brenda heeft tijdens het uitgaan meisjes geronseld door een drankje voor ze te kopen en hen voor te stellen aan haar loverboy en zijn vrienden. Volgens haar komt dit op grote schaal voor: *'Ik denk dat elk meisje dat wel gedaan heeft die in het circuit heeft gezeten. Alle meisjes doen als ze bij hun vriend zijn alsof ze een heel leuk leven hebben. Indirect doe je het toch. Het was ook niet mijn keus om het te doen.'* Ook Priscilla heeft geronseld: *'Dat was niet leuk om te doen, je zet je gedachten op nul. (...) Ik werd eerst vriendinnen met ze. Dan stelde ik ze voor aan de jongens. Dat was alles wat nodig was.'* Nisa vertelt: *'Ik moest ook vriendinnetjes maken, dan stond hij op een afstandje naar me te kijken.'*

De meerderheid van de geïnterviewde meisjes zegt echter niet te hebben geronseld. Hanan, een meisje met een licht verstandelijke beperking, geeft aan: *'Nee, nooit, maar dat zou ik ook niet doen, omdat ik het zelf al heel erg vind voor mezelf. Ik kan dat niet bij andere meisjes doen.'*

8.2 De grooming

De wijze waarop *grooming* van meisjes en vrouwen in de ervaring van professionals plaatsvindt, is divers. Wel signaleert de overgrote meerderheid van de professionals het toegenomen gebruik van sociale media (netwerksites zoals Hyves, Facebook, of chatten via MSN) als ronselmethode en vervolgens ook de opstap naar waar de *grooming* kan plaatsvinden. Een gedragsdeskundige die werkzaam is in een instelling voor opvang: *'De ontwikkeling die nu te zien is, is dat het geven van een telefoonnummer aan iemand of het inbreken in iemands sociale leven veel gemakkelijker is geworden door de social media. Meiden kijken daar niet meer van op.'* Meisjes plaatsen zelf uitdagende foto's van zichzelf op profielsites: *'Die meiden zetten foto's van zichzelf op Hyves en hebben 538 vrienden waarvan het merendeel allemaal van die jongens zijn waarvan je al denkt: foute boel'* (pedagogisch medewerker, provinciale jeugdzorg).

Grooming via netwerksites is volgens de professionals een effectieve strategie voor loverboys, omdat er snel vertrouwen gewonnen kan worden en de loverboy gericht kan zoeken op meisjes met uitdagende foto's. *'De loverboys hoeven niet zo knap te zijn en ze hoeven ook geen dure kleding te hebben'* (politieprofessional).

Het ontmoeten van loverboys op straat (bijvoorbeeld op hangplekken), bij openbare plekken

zoals stations en tijdens het uitgaan, blijkt in de ervaring van de professionals ook een veelvoorkomende manier om in contact te komen met een loverboy. *'Ze krijgt complimentjes, zo'n jongen vraagt verkering. Het is nog niet eens dat ze allerlei dingetjes krijgt. De aandacht werkt al genoeg. Nogal eens zijn drugs de ingang, meisjes die softdrugs gebruiken. De jongens gaan zitten op het waardering geven aan de meisjes.'* (gedragswetenschapper, provinciale jeugdzorg).

Meisjes met een licht verstandelijke beperking zijn vaak kwetsbaarder voor deze vormen van ronselen: *'Ze kennen zelf hun grenzen niet goed, weten niet wanneer het te ver gaat. Sommigen stappen bijvoorbeeld zomaar bij een jongen in de auto die ze niet goed kennen en zien daar het gevaar niet van'* (hulpverlener, JeugdzorgPlus).

Professionals omschrijven de technieken die worden gebruikt tijdens de *grooming* van het meisje als: afhankelijk maken, veel aandacht geven, en soms ook medelijden wekken. Vooral meisjes met een licht verstandelijk beperking kunnen vatbaar zijn voor verhalen over geldgebrek of problemen in de situatie van de loverboy. Om een meisje zo afhankelijk mogelijk te maken wordt zij vaak opgezet tegen of afgesloten van haar sociale omgeving; spanningen thuis worden bijvoorbeeld aangegrepen door loverboys om aan te tonen dat zij beter af is bij hem. Door de grote afhankelijkheid en verliefdheid draait de wereld van het meisje alleen om de loverboy: *'Eén persoon is heilig en de rest valt weg'* (gedragdeskundige, JeugdzorgPlus).

Toegepaste methodieken kunnen verschillen per meisje. *'De loverboy is een echte kameleon, hij past zich aan aan het kwetsbare punt van het meisje, daar zoekt hij naar'* (maatschappelijk werker, hulpverleningsinstelling). De loverboy zoekt de zwakke plek van het meisje, dit kan zijn een behoefte aan spanning, ruzie met de ouders, dure spullen of een grote behoefte aan aandacht en liefde. *'Een loverboy levert maatwerk.'* *'Deze meiden zijn in meer of mindere mate niet gezien. De jongen doet haar geloven: 'Ik zie jou wel.' Zo begint het'* (jeugdbeschermer, Bureau Jeugdzorg).

Verder zien vooral professionals uit de JeugdzorgPlus dat loverboys zich ook richten op meisjes die zijn weggelopen van huis of van een instelling. Zij werpen zich op als 'redder in nood' en bieden het meisjes onderdak. Later blijkt dat het meisje haar 'schuld' moet terugbetalen en moet werken voor de loverboy.

De professionals constateren een verharding in de methoden die loverboys toepassen, vooral het sneller gebruiken van geweld en dreiging zouden steeds meer voorkomen. *'Sommige meiden worden eerst verkracht en daarna gechanteerd of gekleineerd. Tegenwoordig hoor je dat ze geen cadeautjes meer hebben gekregen, maar dat er meteen psychisch en lichamelijk geweld aan te pas kwam'* (hulpverlener, opvanginstelling). Een professional brengt deze gesignaleerde verharding in verband met het zo snel mogelijk resultaten zien: *'Het lijkt wel of de loverboys geen tijd meer hebben om te groomen, het moet allemaal snel gebeuren. Ze willen zo snel mogelijk geld verdienen'* (maatschappelijk werker, hulpverleningsinstelling).

Ook signaleren enkele professionals dat meisjes die al (zeer) vroeg seksueel actief zijn en seksuele contacten met veel jongens en mannen hebben, soms op andere manieren benaderd worden door een loverboy. Werken in de prostitutie wordt dan gepresenteerd als de volgende logische stap, maar nu tegen betaling en met bescherming door de jongen of man in kwestie.

Volgens de geïnterviewde professionals vormen meisjes en vrouwen die afkomstig zijn uit een eercultuur en in gevallen ook een strikt (religieus) gezinsmilieu een bijzondere groep, aangezien zij sneller chantabel zijn dan meisjes die dit niet zijn. Loverboys lijken hun methodieken hierop aan te

passen. Een professional die werkzaam is in een opvanginstelling: *'Bij een Marokkaans meisje vraagt zo'n jongen bijvoorbeeld: 'mag ik je haar even zien?', om haar vervolgens te chanteren met het beeldmateriaal.'* Dreiging met eerwraak zet een loverboy soms in als strategie om een meisje uit huis geplaatst te krijgen. *'Dat meisje gaat naar het politiebureau en zegt daar 'mijn vader gaat mij vermoorden omdat ik seks heb gehad'. Ze wordt uit huis geplaatst, terwijl het andersom blijkt te zijn: zij moest dat zeggen van die jongen zodát ze uit huis werd geplaatst.'*

8.3 *Beeldvorming slachtoffers over ronselen en grooming*

Het beeld dat is geschetst in de vorige paragraaf zien we grotendeels terugkomen in de verhalen van de geïnterviewde meisjes en vrouwen. Zij leerden de loverboy kennen via internet, op straat, op een feestje, in de trein, in de instelling waar ze verblijven, via een vriendin of een vriend van een vriend. Vrijwel alle loverboys zijn ouder dan de slachtoffers, soms een paar jaar, maar meestal is het leeftijdsverschil groter. De mensenhandelaren zijn zowel van autochtone als van allochtone herkomst.

Bij elf van de 23 geïnterviewde slachtoffers is er een vorm van een (belofte van een) liefdesrelatie. Het ronselen en de *grooming* heeft op verschillende wijzen plaatsgevonden. Opvallend is wel dat het soms om hele jonge meisjes gaat, in twee gevallen zelfs om een op dat moment 11-jarig meisje.

De elfjarige Priscilla is vaak op straat om te *chillen* en leert daar een 30-jarige man kennen. Ze spijbelde toen al veel van de basisschool. Het spijbelen werd erger tijdens het contact met de man. *'Op een gegeven moment wilde ik weer een keer naar school, maar dat mocht niet'*. In haar 12^e en 13^e jaar had ze een relatie met hem: *'Hij was zo lief voor me.'* Toen ze 13 jaar was werd ze in de crisisopvang geplaatst, waar ze niet buiten mocht komen. De loverboy kwam desondanks langsrijden met vrienden en bracht via andere meiden boodschappen over zonder dat de groepsleiding dit merkte. Ze was nooit echt verliefd op hem, maar *'aan de ene kant was ik blij dat ik geen contact meer met hem had, maar toen ik hier zat miste ik hem wel'*. *'Hij leek in mijn ogen de enige die me begreep.'* Toen ze 14 jaar was had ze weer contact met hem.

De andere 11-jarige, Sara, zit in groep acht van de basisschool als ze via internet een jongen van 19 leert kennen. Ze loopt weg van huis en gaat met de trein naar een stad aan de andere kant van het land waar de jongen woont. Ze woont een aantal weken bij hem in huis zonder dat ze thuis of op school echt gemist wordt. Na een aantal weken valt de politie het huis van de jongen binnen. Ook blijkt er over het meisje een anonieme zorgmelding gedaan te zijn. *'Op hem was ik verliefd, dat was mijn loverboy.'*³⁶ (...) *Ik moest seks hebben voor geld. Klanten waren mensen die hij goed kende. Ik had daar toen geen moeite mee. Ik ben daar thuis mee opgegroeid.'*

Ook bij de andere meisjes voldoet de *grooming* aan het klassieke in de literatuur beschreven beeld. Zo wordt Samantha als 13-jarig meisje verliefd op een oudere jongen die ze leert kennen op straat. Ze ziet hem als haar prins op het witte paard. *'Ik was zó verliefd op hem! Het was heel leuk en gezellig met hem, we gingen naar hotelletjes toe en zo.'* Hij zei dat hij ook verliefd op haar was: *'Hij had altijd hele mooie verhalen. Diep van binnen geloofde ik hem niet, maar ik wilde het heel graag geloven.'*

---

36 Dit meisje valt later nogmaals in handen van een pooier, waar ze geen relatie mee heeft.

Bij de andere meisjes bij wie sprake was van een loverboymethodiek zien we vooral dat de ingang voor de *grooming* een gezamenlijke vriend was of het zich eerst voordoen als goede vriend of zelfs redder in nood door de loverboy. In de meeste gevallen wordt er in de *grooming*periode door de loverboy zoveel mogelijk informatie verzameld over het meisje, vooral over haar sociale netwerk. Langzamerhand wordt ze hier langzamerhand van afgesloten of tegen opgezet.

Zo leert Iris in de crisisopvang de broer van een ander meisje kennen. Ze vindt het een hele aantrekkelijke jongen die zich heel geïnteresseerd toont in haar en haar thuissituatie. Langzaam ontstaat een seksuele relatie, waarvan zij dacht dat hij haar vriendje was. De eerste zes weken was hij heel lief en leuk. Langzamerhand veranderde het. Hij werd steeds dwingender en hij zonderde haar af van haar familie. Dit leidde tot spanningen in de thuissituatie.

Ook Melanie merkte dat zij door toenemende spanningen in de thuissituatie afgezonderd en afhankelijk raakte: als ze vaak ruzie krijgt met haar ouders en op een gegeven moment ook haar baantje kwijt raakt, is de loverboy de enige die er nog is. *'Ik was compleet afhankelijk. Maar hij had ook andere meisjes.'*

Elisa wordt benaderd door de neef van een jongen waar ze een relatie mee heeft gehad: *'Hij deed of ik alles voor hem was, bracht altijd cadeautjes mee. Het was altijd leuk. Ik hoefde een keer niet alles te betalen. Ik wist wel dat hij in het drugswereldje zat, maar al mijn vrienden waren op dat moment drugsdealers. Zelf heb ik altijd netjes gewerkt en geen drugs gebruikt. Ik zag het gevaar ook niet.'* Ze was verliefd op hem, totdat ze gedwongen in de prostitutie moet werken.

Brenda krijgt op haar 17^e een relatie met een jongen die ze een jaar eerder op een feestje heeft leren kennen. Als haar ouders uit elkaar gaan, vangt hij haar goed op. Ze heeft veel ruzie met haar moeder en als ze 18 jaar wordt, gaat ze in haar eentje in een appartement van haar vader wonen. Vanaf dat moment sloeg het gedrag van haar vriend om, hij ging haar slaan, ging bij haar wonen en liet haar geen moment meer alleen.

Niet bij alle meisjes en vrouwen komt de loverboy uit het eigen sociale netwerk. Prisca, een meisje met een lang hulpverleningsverleden, leerde op straat een jongen kennen waar ze een relatie mee kreeg: *'Hij was af en toe ook lief, gaf me te eten en ik kreeg cadeautjes van hem. Ik hoefde alleen maar voor hem te werken.'* Margriet ten slotte, leert op haar 23^e op een forum voor rouwverwerking haar loverboy kennen. Haar vader was net overleden en ze zocht lotgenotencontact. Ze raakte met hem aan de praat, spraken af en er ontstond een relatie waarbij zij ernstig financieel werd uitgebuit. Later bleek dat de man in kwestie meerdere vrouwen op deze wijze had geronseld en vervolgens uitgebuit.

Vrijwel alle meisjes die een liefdesrelatie meenden te hebben met een loverboy hebben een langere periode van *grooming* doorlopen, vergeleken met de slachtoffers die zijn uitgebuit zonder loverboymethodiek. Meerdere slachtoffers kijken terug op zichzelf alsof zij in een andere bewustzijnstoestand waren. Jennifer, die vanaf haar zestiende meerdere jaren een relatie had met haar loverboy, zegt hierover: *'Ik leefde in een waas, als een soort robot, niet bewust. Als hij drie maanden daarvoor had voorgesteld om in de prostitutie geld te gaan verdienen, had ik hem geslagen en was het niet gebeurd.'*

Terugkijkend begrijpt niet iedereen hoe zij in handen van een loverboy hebben kunnen vallen, zoals ook Sharonda die een korte liefdesrelatie had met haar loverboy: *'Achteraf snap ik niet zo goed hoe ik dat allemaal heb kunnen laten gebeuren. Ik was gewoon een zombie. (...) Ik dacht me*

niet, ik at bijna niets. Ik leefde op een soort automatische piloot.'

Prisca zegt: *'Hij gaf me iets wat ik van mijn moeder nooit gekregen heb. (...) Een soort structuur, geborgenheid, zorgzaamheid. Hij zorgde voor eten, stelde regels, gaf me kleren. We deden dingen samen, naar de stad, muziek luisteren. Dat soort dingen.'*

Bij een aantal meisjes was het beginpunt een (groeps)verkrachting; twee keer wordt het door de jongen rechtstreeks gevraagd of het meisje zich wil prostitueren, één keer start het met een drugs-verslaving, twee keer worden meisjes gecompromitteerd of verleid tot bepaald gedrag en één keer is er sprake van groepsdruk. In de meeste gevallen is de periode van *grooming* zeer kort of komt die zelfs niet voor.³⁷

Bij alle meisjes met een licht verstandelijke beperking die wij hebben geïnterviewd is er geen loverboymethodiek gebruikt, maar heeft er een (groeps)verkrachting plaatsgevonden. Voor drie van de meisjes geldt dat zij door een vriendin of vrouwelijke kennis zijn overgehaald om te gaan 'chillen' met een groep jongens. Eenmaal daar bleek het meisje afwezig en waren de meisjes alleen met een groep jongens.

Sommige meisjes kregen drank en (soft)drugs, een enkel meisje is gedrogeerd, zoals Sarila: *'Het begon op de bank en het eindigde op het bed.'* Wat er precies gebeurd is kan ze zich niet herinneren. *'Toen heb ik ook drinken gekregen met iets erin. Er stonden mensen om me heen om het bed. Verder weet ik niets meer.'*

Kiyana wordt op straat onderschept als ze naar haar wekelijkse sporttraining loopt. Een meisje dat zij kende vroeg of ze na het sporten kwam chillen bij een groep jongens. *'Ik kon geen nee zeggen. Ik dacht, oké spannend. Alle jongens stonden bij het station met hun auto's.'* Ze is toen ingestapt en dacht dat ze in haar eigen stad ergens naartoe zouden gaan, maar ze werden naar Amsterdam gereden. *'Die nacht was de ergste nacht van mijn leven. Er waren vijf jongens en ik en dat andere meisje.'* Ook Lotte is slachtoffer van een groepsverkrachting, nadat ze is uitgenodigd door een vriendin om te komen 'chillen': *'Er kwamen steeds meer jongens bij.'*

Het vierde meisje met een licht verstandelijk beperking is op een andere wijze slachtoffer geworden. Toen zij wegliep uit een instelling voor jeugdzorg, kwam ze terecht bij een vriend van een vriend die wel een slaapplek voor haar had.

Nisa is net als Hanan ook 'opgevangen' door een mensenhandelaar toen zij zwervende was. Op haar 14^e jaar zwierf ze al enige weken op straat. Ze werd opgepikt door een 22-jarige man. Hij neemt haar mee naar huis, waar ze mag douchen. Ook koopt hij kleding voor haar en gaat die middag met haar naar bed. Nisa vertelt dat zij dit toen zelf wilde omdat ze hem heel lief vond. 's Avonds vraagt hij haar hoe ze het geld voor de kleding denkt terug te betalen en niet veel later wordt ze verkracht door zijn vrienden.

Quinty van 14 jaar wordt op een dag gewoon meegenomen uit de instelling waar zij verblijft door een jongen die daar tot voor kort ook verbleef. *'Ik kende hem wel een beetje. Ik kwam hem wel eens tegen op het terrein. Hij zat op een andere groep en was 18 jaar geworden en daarom daar weggegaan. Een week later of zo kwam hij met een busje met andere jongens erin en zei dat ik in moest stappen. Dat heb ik maar gedaan.'*

---

37 In die gevallen waar *grooming* niet voorkomt kan niet gesproken worden van een loverboymethode, maar van reguliere mensenhandel.

Maria, net 18 jaar, komt op een dag op straat een leuke jongen tegen. Hij vraagt of ze meegaat naar het huis van zijn vriendin. *'Ik dacht dat dit wel okay was. Daarna gingen we nog wat drinken bij zijn vriend. Ik ben diezelfde dag verkracht door die vriend. Daarna moest ik van die jongen met andere vrienden van hem naar bed. Hij zei dat dat nodig was om zijn schulden af te kunnen betalen.'*

Bij Sharonda en Bianca vraagt een jongen het rechtstreeks. Bianca is 14 jaar als één van de jongens die ze op een festival in haar woonplaats ontmoet heeft, haar via MSN vraagt of zij hem wil helpen. Want zijn moeder heeft schulden door het gedrag van zijn broer. Hij vraagt haar of ze makkelijk geld wil verdienen. Het bleek om seksuele handelingen te gaan, vertelt Bianca: *'Hij zei: 'Het is maar pijpen, is toch makkelijk geld verdienen?'* Eerst wilde Bianca niet, maar later is ze toch overgehaald. Sharonda, op dat moment 17 jaar, heeft al lange tijd ernstige problemen met haar moeder en zou het liefst naar haar vader willen die in het buitenland woont. Ze heeft echter geen geld voor een vliegticket. Eén van haar vrienden stelt voor om thuis weg te lopen en geld te gaan verdienen in de prostitutie om een vliegticket te kunnen kopen.

8.4 De uitbuiting

Wanneer de *grooming* heeft plaatsgevonden, vindt afhankelijk van de werkwijze en het beoogde doel van de loverboy uitbuiting van het slachtoffer plaats. Een behandelcoördinator 'die werkzaam is in JeugdzorgPlus: *'In eerste instantie zijn de contacten leuk en krijgen ze aandacht. Vervolgens worden ze meegevraagd en vaak gebruiken ze dan samen drugs en dan komt vaak die stap naar een flat, waar ineens veel meer jongens zijn. Daar moeten ze vaak seks hebben met meerdere jongens en als ze het dan niet doen, komt er gelijk geweld aan te pas.'*

Volgens de professionals is de meest voorkomende wijze waarop loverboys hun slachtoffers uitbuiten gedwongen seksueel contact met de loverboy zelf en/of een netwerk van vrienden, evenals gedwongen prostitutie, bijvoorbeeld in de escortbranche, raamprostitutie of het ontvangen van mannen in een woning.

Daarnaast - of in plaats daarvan - vindt ook uitbuiting op andere vlakken plaats. Veel professionals noemen het koerieren van pakketjes met drugs of andere goederen. De beïnvloedbare meisjes (onder wie ook de meisjes met een licht verstandelijke beperking) zijn op dit punt soms erg goedgelovig in de beleving van een behandelcoördinator: *'Die meiden zijn zo naïef, ze vertellen doodleuk dat ze nog iets moesten wegbrengen en dat ze daar geld voor kregen. Ze geloven alles wat die jongens zeggen.'*

Ook financiële uitbuiting komt volgens de professionals veelvuldig voor. Zij noemen fraude met pinpassen, met creditcards en het op naam van het slachtoffer afsluiten van (telefoon)abonnementen, leningen en het zetten van auto's en bedrijven op naam van het slachtoffer. Een enkeling noemt ook drugshandel, koerieren van wapens en diefstal.

Vrijwel alle professionals benadrukken dat de uitbuiting vaak een combinatie is van de genoemde vormen. In de beleving van sommige professionals wachten loverboys met uitbuiting in de prostitutie tegenwoordig totdat een meisje meerderjarig is: *'De jongens zijn tegenwoordig slim genoeg om te wachten tot de meiden 18 zijn, omdat ze dan legaal de prostitutie in kunnen. Voor hun achttiende worden ze soms al wel gebruikt om leningen of abonnementen af te sluiten, drugs*

brengen, et cetera' (leidinggevende, provinciale jeugdzorg). Meestal gebruiken slachtoffers van loverboys zelf - al dan niet onder dwang - ook drugs tijdens gedwongen prostitutie.

De geïnterviewde meisjes en vrouwen zijn op uiteenlopende wijze uitgebuit. In de meeste gevallen is er sprake geweest van vormen van seksuele uitbuiting, soms naast andere vormen. Twee meisjes hebben niet in de prostitutie gewerkt, Margriet en Brenda. De loverboy van Margriet wilde na twee maanden ineens geld lenen, want hij kon de huur niet betalen. Dat geld lenen gebeurde steeds vaker en het werden steeds grotere bedragen, totdat al het geld van haar direct naar hem werd doorgesluisd. Hij had zicht op haar inkomsten en dreigde haar moeder iets aan te doen als zij niet alles naar hem doorsluisde. Daardoor betaalde Margriet haar eigen rekeningen niet meer en kwam ze diep in de schulden.

Wat begon als een fijne relatie, werd voor Brenda langzamerhand een relatie waarin zij steeds meer gecontroleerd en mishandeld werd, totdat ze alles deed wat haar vriend haar vroeg. Hij was betrokken bij allerlei criminele activiteiten: *'Drugs, wapens, vrouwen, als er maar geld in te verdienen was.'* Brenda moest buitenlandse meisjes opvangen die door haar vriend en zijn vrienden naar Nederland waren gehaald om gedwongen in de prostitutie te werken. Ook moest ze koken voor de jongens, geld tellen en nieuwe meisjes ronselen. Brenda heeft niet in de prostitutie gewerkt, maar zegt wel meerdere malen te zijn verkracht door haar vriend en zijn vrienden.

De andere geïnterviewde meisjes en jonge vrouwen hebben wel in de prostitutie gewerkt. De minderjarige meisjes worden vaak in een privé-circuit aan het werk gezet. Ze hebben seks voor geld met vrienden van hun loverboy, met mensen die hij goed kent en met mensen uit de buurt.

Enkele meisjes vertellen dat zij korte periodes in een seksinrichting hebben gewerkt. Het is niet duidelijk of het gaat om vergunde of niet-vergunde seksinrichtingen. Zo zegt een meisje dat zij op de Wallen heeft gewerkt als raamprostitutee met een paspoort van een lookalike uit Oost-Europa. Voor dit meisje geldt overigens dat zij daar is opgemerkt door politieprofessionals die de seksinrichting controleerden.

Bij meisjes bij wie een loverboymethodiek is toegepast, ging het aan het werk zetten in de prostitutie aanvankelijk met zachte hand. De vriend van Shanti werkt op haar gemoed door te zeggen dat hij geld nodig heeft om zijn zoontje van twee te kunnen onderhouden. De destijds 11-jarige Sara: *'Hij zei ook tegen mij dat hij heel graag later samen met een kindje wilde hebben. Als ik hard genoeg voor hem zou werken, dan zouden we samen kunnen gaan wonen. Hij zei dat ik dan nooit meer terug hoefde naar thuis.'* Behalve werken in de prostitutie moeten sommige meisjes helpen met spullen stelen. Ook krijgen zij de opdracht telefoonabonnementen af te sluiten. Sara: *'Iedere twee tot vier weken wisselden de jongens van telefoonnummer zodat ze niet getraceerd zouden worden door de politie.'* Ook worden enkele meisjes ingezet voor drugstransport, naast gedwongen prostitutie.

Uit de dossieranalyse blijkt een soortgelijk beeld. Wel zien we dat in een aantal gevallen de loverboy met één of meer jonge kinderen opzettelijk deze kinderen inzette als middel om meisjes over de streep te trekken. Deze betreffende meisjes en vrouwen wilden kostte wat het kost voorkomen dat het kind in armoede zou leven of zonder vader zou opgroeien.

8.5 Conclusie

Mensenhandelaren die als loverboy opereren kennen verschillende verschijningsvormen. Uit gesprekken met professionals komt een breed beeld naar voren, waarin we ook verschillende opvattingen zien terugkomen. Zo schatten professionals uit de jeugdzorg de organisatiegraad van loverboys vaak hoger in dan politieprofessionals.

De slachtoffers leren hun uitbuiters kennen op openbare plaatsen zoals op straat, rondom school en bij uitgaansgelegenheden. Verder leren zij elkaar kennen via (vrienden van) vrienden. Daarnaast wordt het internet (*social media*, internetfora, chatboxen) in toenemende mate als ontmoetingsplaats gebruikt. Ronselen vindt op verschillende wijzen en door zowel mensenhandelaren (zowel man als vrouw) als slachtoffers plaats.

Professionals constateren een verharding in de wijze waarop mensenhandelaren te werk gaan; er wordt vaker direct tot dreiging en geweld overgegaan. Van een echte loverboymethodiek is in deze gevallen dan ook geen sprake; het klassieke beeld van de loverboy gaat niet altijd op.

Wat betreft uitbuiting blijkt gedwongen prostitutie nog steeds de belangrijkste vorm van uitbuiting te zijn, vaak in combinatie met andere vormen zoals financiële uitbuiting en/of drugsmokkel. Wel zien we ook gevallen waarin geen sprake is geweest van prostitutie, maar bijvoorbeeld alleen financiële uitbuiting door een loverboy.

9 *Aansluiting hulpbehoefte op hulpaanbod*

In de vorige hoofdstukken is een beeld geschetst van de kenmerken van slachtoffers van lover-boys en de wijze waarop ronselen, *grooming* en uitbuiting plaatsvindt. Dit hoofdstuk gaat in op de hulpbehoefte na slachtofferschap (paragraaf 9.1), de mate waarin slachtoffers behoefte hadden (en hebben) aan lotgenotencontact (paragraaf 9.2), en het oordeel van slachtoffers over de al ontvangen hulp (paragraaf 9.3 en 9.4). Ook besteden we specifiek aandacht aan ervaringen rondom het al dan niet doen van aangifte. Vervolgens wordt dit afgezet tegen mogelijke dilemma's, knelpunten en kennisbehoefte, zoals gesignaleerd door de professionals. Het hoofdstuk sluit af met een paragraaf over de mate waarin aanbod en vraag op elkaar aansluiten en de conclusies.

9.1 *Hulpvragen slachtoffers*

Niet alle slachtoffers hebben behoefte aan hulp en behandeling zodra zij in een instelling voor jeugdzorg of opvang verblijven. Sommige meisjes en vrouwen zijn nog te zeer getraumatiseerd, of zien zichzelf niet als slachtoffer. Dit laatste geldt vooral voor meisjes die met een machtiging tot gesloten plaatsing in een instelling voor JeugdzorgPlus worden geplaatst.

Ook komt het voor dat meisjes zelf niet in staat zijn hun hulpvraag te formuleren: *'Ze zullen zelf niet altijd aangeven dat ze moeite hebben met bijvoorbeeld grenzen aangeven, ze hebben niet altijd een hulpvraag'* (gedragswetenschapper, provinciale jeugdzorg).

Veel meisjes en vrouwen formuleren wel in een later stadium een hulpvraag. Wanneer zij gewend zijn aan hun verblijf, of in geval van gesloten plaatsing wanneer zij zich hebben neergelegd bij hun plaatsing. Vaak wordt er door de professionals gewerkt aan het opbouwen van een vertrouwensband, zodat hulpvragen worden uitgesproken: *'Sommige meisjes zijn heel gesloten, dan moet eerst haar vertrouwen gewonnen worden'* (hulpverlener, JeugdzorgPlus).

Dit beeld komt overeen met de dossieranalyse: de meeste slachtoffers hebben bij binnenkomst nog geen hulpvraag. Sommige instellingen betrekken de cliënt actief bij het opstellen van het behandelplan en vragen haar concreet wat haar doelen en hulpvragen zijn. Bij deze doelen zien we zowel hulpvragen op praktisch gebied als op hulp- en zorggebied.

Op basis van de gesprekken met slachtoffers en professionals maken wij op dat er uiteenlopende hulpvragen worden geformuleerd. Terugkerende hulpvragen van slachtoffers gaan over het vergroten van de weerbaarheid ('sterker worden'), leren zelfstandig te wonen, omgaan met trauma's uit het verleden en het aangaan en onderhouden van gezonde relaties. Ook de relatie met de ouders is vaak verstoord, waardoor cliënten hier soms begeleiding voor vragen. Bij de oudere slachtoffers is

er ook vaak sprake van schuldenproblematiek waarbij ze hulp zoeken.

In het algemeen geldt dat mensen zichzelf minder snel als slachtoffer beschouwen als ze te maken hebben gehad met geweld door een bekende of iemand die dichtbij hen staat. Dit blijkt bijvoorbeeld uit slachtofferenquêtes naar huiselijk geweld, maar ook uit algemene slachtofferenquêtes. Respondenten rapporteren minder slachtofferschap wanneer het onderzoek wordt gepresenteerd als een onderzoek naar slachtofferschap van criminaliteit dan wanneer het bijvoorbeeld gaat om 'vervelende ervaringen'. Gezien de loverboymethode is het dus niet uitzonderlijk of specifiek voor slachtoffers van loverboys dat een deel van deze doelgroep zichzelf niet als slachtoffer ziet.

Voor adolescenten in het algemeen kan het zoeken van hulp een aantasting lijken van hun autonomie (Finkelhor, 2008). Zij maken zich zorgen over het beeld dat anderen van ze hebben, zijn bang voor een stigma, en vinden het bezwaarlijk om hun ouders te vertellen wat hen is overkomen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat vrouwelijke slachtoffers die te maken hebben met geweld gepleegd door iemand uit hun directe omgeving, vaak hulp zoeken bij familie en vrienden (Kaukinen, 2002). Dat lijkt voor slachtoffers van loverboys extra moeilijk, omdat er vaak sprake lijkt te zijn van isolatie van het sociale netwerk, schaamte, dwang en geweld.

9.2 *Terugval en revictimisatie*

In hoofdstuk 3 staat dat herhaald slachtofferschap of revictimisatie een belangrijk aspect is in victimologische literatuur. Slachtofferschap vergroot de kans op toekomstig slachtofferschap. Welke mechanismen hier precies aan ten grondslag liggen zijn nog onvoldoende onderzocht. Herhaald slachtofferschap lijkt ook zeker op te gaan voor slachtoffers van loverboys. Ook de professionals signaleren duidelijke risico's dat meisjes en vrouwen terugvallen in een situatie van uitbuiting.

Onder slachtoffers die seksueel zijn uitgebuit, via gedwongen seksueel contact met vrienden van de loverboy dan wel vormen van prostitutie, treedt volgens een deel van de geïnterviewde professionals normvervalsing op over wat een gezonde relatie is en hoe ze met mannen om moeten gaan. De meisjes hebben geleerd om op instrumentele wijze met hun seksualiteit om te gaan. Een professional noemt een voorbeeld van meisjes die actief seks zoeken tijdens weekendverlof, op flirterige wijze omgaan met mannelijke hulpverleners, of juist een normale omgang als dubbelzinnig interpreteren. Ondanks uitbuiting in de prostitutie, kunnen meisjes en vrouwen volgens hen nog steeds verlangen naar seks en naar aandacht van mannen. *'Het is dubbel: enerzijds is er de angst voor enge mannen, de pijn en de mishandeling, anderzijds verlangen ze wel naar het wereldje dat ze kennen, van drank, drugs en seks'* (hulpverlener, zorginstelling).

Wanneer slachtoffers na uitbuiting door een loverboy in een opvanginstelling komen, ervaren de professionals dat meisjes hierdoor ernstig getraumatiseerd zijn. Zo kunnen meisjes problemen hebben met inslapen en kunnen zij 'herbelevingen' ervaren, getriggerd door een bepaald geluid en bepaalde gebeurtenissen (zoals het geluid een riem, of een deur die hard sluit). Sommige meisjes kunnen zich grote delen van de uitbuiting niet herinneren, omdat zij proberen zich af te sluiten van de situatie. Ook houden veel slachtoffers, ondanks de uitbuiting, romantische gevoelens voor hun loverboy. Periodes van boosheid worden dan afgewisseld door periodes waarin het meisje haar loverboy mist en naar het wereldje terug wil.

Een jeugdbeschermer noemt de aandacht die een slachtoffer krijgt als verslavend: *'Een jongen*

kan een lege plek opvullen, hij is haar identiteit geworden. Daarna moeten ze zelf doen. Die aandacht heeft een verslavende werking.' Uit de interviews met de meisjes wordt dit beeld bevestigd. Ondanks dat zij zijn uitgebuit, verlangen sommige meisjes nog sterk naar hun loverboy. Shanti: *'Als hij hier binnen zou komen hoeft hij maar één keer sorry te zeggen en ik ga zo met hem mee.'* En Samantha: *'Ergens zou ik het nog wel willen, ik denk dat als ik hem weer zie, dat ik weer op slag verliefd word. Daar ben ik heel eerlijk in, dan zal het wel moeilijk worden.'*

De situatie van uitbuiting is een wereld die de meisjes en vrouwen heeft getraumatiseerd, maar die wel bekend is en op een bepaalde manier vertrouwd aanvoelt. Het is duidelijk wat er van de meisjes en vrouwen wordt verwacht en wat er gebeurt als ze dit niet doen. Een politieprofessional: *'Het wordt een wereldje. Die meiden kennen elkaar vaak, het raakt vertrouwd. Dure kleren, geld, drugs, dit leventje pas niet meer bij dat van een normale 15-jarige.'*

De afhankelijkheid van een loverboy en de loyaliteit die meisjes voelen voor hun loverboys is zeer groot, ook in de meest extreme gevallen van uitbuiting. Als meisjes uit de instellingen voor jeugdzorg komen, vallen zij vaak terug in hun oude patroon.

Het oude wereldje voelt vertrouwd. *'Loyaliteit voor de loverboy wordt door de meiden verward met veiligheid'*, aldus een hulpverlener van een opvanginstelling. *'Alles staat in het teken van zo iemand omdat ze zo weinig zelfrespect hebben.'* Meisjes weten waar ze aan toe zijn, ze hoeven zelf niets te regelen.

Het losweken is in veel instellingen een aandachtspunt, al wordt breed onderschreven dat dit zeer lastig is. Sommige meisjes zien zichzelf niet als slachtoffer. Daarnaast vinden sommige professionals het lastig dat de loverboys vaak niet in beeld zijn. Bovendien kan het beleid rondom het plaatsen in de regio ertoe leiden dat meisjes worden geplaatst bij meisjes die ze al kennen, of in dezelfde regio als de loverboy blijven. *'Soms is het ook niet aan ouders uit te leggen waarom het meisje in dezelfde regio wordt geplaatst als de loverboy'* (gedragswetenschapper, JeugdzorgPlus). Een behandelcoördinator van JeugdzorgPlus voegt toe: *'We proberen de meisjes los te weken. Dat doen we door op de groep gesprekken te hebben. Door er te zijn. Het is ook heel belangrijk dat wij qua afspraken heel betrouwbaar zijn en dat wij ook geen valse verwachtingen scheppen.'*

Daarnaast wordt er ook vaak ingezet op een contactverbod met het loverboy(circuit) en het versterken van gezonde sociale netwerk van het meisje. Slachtoffers kennen elkaar geregeld, het is een kleine wereld. Een 'normaal' leven starten kan volgens enkele professionals dan een hogere drempel zijn dan terugvallen in de oude, bekende situatie. Bovendien probeert de loverboy zelf ook zijn greep op het meisje niet te verliezen: *'Een loverboy laat niet los. Je kunt een meisje wel losweken, maar de jongens zijn er ook nog'* (trajectbegeleider).

Van de geïnterviewde meisje en vrouwen zijn verschillende meerdere keren in handen gevallen zijn van mensenhandelaren met en zonder loverboymethodiek. Zo is Sara na een relatie met een loverboy nog een keer in handen gevallen van wat zij zelf een mensenhandelaar noemt. Ze ging met een vriendin op stap, die achteraf voor de mensenhandelaar blijkt te werken. *'We hebben wat gedronken met wat jongens die zij kende. Na een drankje werd ik misselijk en helemaal wazig. Toen ik wakker werd schrok ik me rot: ik had zonder dat ik het wist het t-shirt aan van één van die jongens en ik was op een voor mij onbekende plek.'*

Ook Kim wordt voor een tweede keer het slachtoffer van een loverboy. Een 21-jarige vriend van een vriendin voegde Kim toe op netwerksite Hyves en later op MSN. Zij wist naar eigen zeggen wel

dat het een foute jongen was, maar had hem toch geaccepteerd. Ze zat in die tijd op voetbal en had op haar MSN-status ingevuld dat ze ging trainen. De jongen had dit blijkbaar gelezen op internet, want na haar training stond hij ineens buiten. Hij trok haar de auto in en bracht haar naar een woning waar ze seks moest hebben met meerdere mannen; de loverboy wachtte beneden en inde na afloop het geld.

Nisa overkomt het drie keer. Na een situatie van uitbuiting woonde zij op een adres voor beschermd wonen in een woonwijk. Ze raakte bevriend met haar buurvrouw die werd mishandeld door haar vriend. Toen de buurvrouw een nieuwe vriend kreeg, zou hij hen beide wel beschermen tegen de gewelddadige ex-vriend van de buurman. Niet lang daarna bleek hij een pooier te zijn. Hij wist niets van Nisa's prostitutieverleden, dus hij zette haar eerst te werk in de escortbranche, zodat ze kon 'wennen' en later niet zou opvallen achter de ramen. De derde keer dat ze slachtoffer werd van uitbuiting, was toen ze was weggelopen uit deze situatie. Ze had zelf een club gezocht en gevraagd of ze daar mocht werken en slapen. Een klant merkte dat Nisa problemen had en bood haar een slaapplek bij zijn broer aan. Dit bleek geen broer te zijn; ze werd direct aan het werk gezet en moest klanten thuis ontvangen van deze 28-jarige man.

Het zicht dat een professional vanuit zijn of haar werkpraktijk heeft op een situatie van loverboyproblematiek blijft meestal beperkt tot het (mogelijke) slachtoffer. De dader is vaak niet in beeld en de dynamiek tussen dader en slachtoffer evenmin. Zeker wanneer het meisje slachtofferchap ontkent, kan het zeer lastig zijn voor de professional om zicht te krijgen op de situatie. Soms lijkt er onbegrip te zijn bij professionals over hoe herhaald slachtofferschap zich heeft kunnen voordoen. Een leidinggevende van een JeugdzorgPlus-instelling verbaast zich over de wens van sommige meisjes om in contact met hun loverboy te komen: *'Meisjes zoeken zelf contact. Het is voor een hulpverlener soms moeilijk te begrijpen. Ze hebben een immense drang om weer in contact te komen. Soms is het onbegrijpelijk als je weet wat hij ze heeft aangedaan.'*

Het eerder genoemde vervagen van normen na uitbuiting over wat 'normaal' is, hangt hiermee samen. Diverse professionals typeren slachtoffers als 'gebrainwashed'. Ze nemen over wat de loverboy tegen hen heeft gezegd en vinden het bijvoorbeeld normaal dat ze worden geslagen: *'Een meisje zegt rustig 'als hij mij slaat en vervolgens echt zegt dat hij spijt heeft en van mij houdt dan is het weer goed''* (pedagogisch medewerker, gesloten behandelgroep).

9.3 Lotgenotencontact

Na het meemaken van trauma's of ingrijpende gebeurtenissen kan lotgenotencontact slachtoffers steun bieden, bijvoorbeeld door het delen van ervaringen en het ontmoeten van meisjes die hetzelfde hebben meegemaakt. Om na te gaan of dit mogelijk voor slachtoffers van loverboys opgaat, hebben we in de interviews gevraagd of de meisjes behoefte hebben aan lotgenotencontact.

Opvallend is dat hoe ernstiger de uitbuiting in combinatie met samenhangende opvoed- en opgroei-problematiek is, des te minder behoefte de meisjes en vrouwen hebben (gehad) aan lotgenotencontact. De belangrijkste reden is dat ze niet graag over praten, zo zegt Nisa: *'Ik praat echt nooit.'* Een andere reden die ze noemen, is dat zij liever verder willen met hun leven.

Meisjes met de minder 'zware' problematiek zijn hierover meer verdeeld. Drie meisjes hebben

wel behoefte aan lotgenotencontact, waaronder Brenda: *'Ik voelde me heel erg alleen. Ik had nooit een voorbeeld van iemand die er uit is gekomen.'* Voor Samantha geldt dat ze dit alleen wil wanneer het anoniem is.

Voor twee van de vier meisjes met een licht verstandelijke beperking geldt dat ze wel graag contact met lotgenoten zouden willen. Kiyana: *'Ja, erover praten wat je hebt meegemaakt en wat je voelde. Weten dat je niet de enige bent.'* Lotte, slachtoffer van groepsverkrachting, wil dit juist niet: *'Nee, echt die extreme dingen hoeven ze niet te weten, dat is echt mijn ding.'*

Het delen van ervaringen met mensen die een soortgelijke situatie van uitbuiting hebben meegemaakt, is volgens sommige professionals een belangrijk onderdeel van de behandeling van slachtoffers van loverboys. Het is relevant om te zien dat juist bij die meisjes en vrouwen met verhoudingsgewijs de meest ernstige combinatie van uitbuiting en problematiek, de behoefte om over ervaringen te spreken het laagst is.

9.4 Oordeel slachtoffers over hulpverlening en opvang

De geïnterviewde meisjes en vrouwen hebben ten tijde van de interviews uiteenlopende hulp en zorg ontvangen. De meerderheid van de meisjes is in diverse instellingen voor jeugdzorg verbleven, zowel provinciale jeugdzorg als JeugdzorgPlus. Zes slachtoffers verblijven in een instelling voor gespecialiseerde of algemene vrouwenopvang. Tijdens de interviews valt op dat de meisjes en vrouwen het lastig vinden om aan te geven welke hulp zij momenteel krijgen. Hun hulpverleningsgeschiedenis vertellen zij gemakkelijk, maar wanneer gevraagd naar waar zij precies hulp voor ontvangen en welke behandeling zij krijgen, vindt het merendeel dit lastig te noemen. Na enig doorvragen geven de meisjes vooral aan dat zij hulp op de volgende terreinen ontvangen: individuele psychische hulp, traumaverwerking, structuur, contact herstellen met ouders en praktische zaken (bijvoorbeeld hulp bij schulden, zelfstandigheidstraining). Verder noemen zij het vergroten van weerbaarheid en eigenwaarde, het leren uiten van emoties, het leren grenzen aangeven en sterker worden. Sommige meisjes ontvangen specifieke behandeling voor bepaalde problematiek, zoals trauma's van incest of een eetstoornis.

Bij veel van de geïnterviewde meisjes is sprake van schaamte en schuldgevoelens. Zij schamen zich omdat zij in een situatie van uitbuiting terecht zijn gekomen, er 'ingetrapt zijn'. Niet alle meisjes hebben het gevoel dat de hulpverleners begrijpen wat hen is overkomen of *waarom* het hen is overkomen. Voor zeven meisjes geldt dat zij het gevoel hebben dat de hulpverleners begrijpen welke situatie zij hebben meegemaakt. Nisa voelt zich hierdoor veilig: *'De leiding zijn geen robots maar mensen. Ze confronteren je met jezelf. (...) Ik krijg een knuffel als ik aan het huilen ben en dat heb ik nooit gehad, ik voel me hier veilig.'*

Eveneens zeven meisjes zeggen dat de hulpverleners *niet* begrijpen wat ze hebben meegemaakt en waarom het hen is overkomen. Een meisje met loverboyproblematiek zegt dat haar hulpverleners menen dat ze het dom vinden wat ze gedaan heeft, waarin ze hen geen ongelijk kan geven. Acht meisjes geven aan dat de hulpverleners het niet begrijpen hoe de uitbuitingssituatie heeft kunnen gebeuren. Ze merken wel dat de hulpverleners hun best doen om het te begrijpen, maar dat dit vaak niet goed lukt. Enkele meisjes pleiten specifiek voor specialistische opvang, zoals Sara: *'Ze proberen het te begrijpen, maar ze zijn er niet in gespecialiseerd. Ze denken ook niet aan mensen-*

handel.’ En Elisa: *‘Echt snappen zullen ze het niet doen, maar ze proberen het wel. Niemand kan een loverboyslachtoffer begrijpen als je het zelf niet hebt meegemaakt.’* Ook komt het voor dat meisjes maar één persoon vertrouwen, omdat deze hen begrijpt en de rest niet. Een meisje vertelt bijvoorbeeld dat de mensen op de groep (de pedagogisch medewerkers) haar niet goed begrijpen, maar haar therapeut wel.

Ook kan het voor het oordeel over de hulp die de meisjes krijgen ook van belang zijn of de meisjes het eens zijn met de plaatsing in de instelling.³⁸ De meerderheid van de minderjarige meisjes is het (inmiddels) eens met de plaatsing. Zes meisjes hebben er gemengde gevoelens over en twee meisjes zijn het niet (meer) eens met de plaatsing.

Wat het oordeel van de meisjes over de hulp die zij nu krijgen? Vinden zij dat dit goede hulp is voor iemand in deze situatie? Twaalf meisjes, iets meer dan de helft dus, zijn over het algemeen positief over het hulpaanbod. Kim heeft het gevoel dat de leiding van deze groep en de andere meiden haar situatie en de keuzes die zij hierin heeft gemaakt begrijpen.

Sarila vertelt dat ze vooral tevreden is over haar verblijf in de observatiegroep: *‘Ik heb echt het gevoel dat die mensen me hebben geholpen.’* De tweede groep had een gesloten karakter en er golden strenge regels. Daar werd ze in haar ervaring nauwelijks geholpen als ze moeilijke momenten had. Nu zit ze in open groep in dezelfde instelling en krijgt ze hulp bij het leren vertrouwen van mensen en steun om zich sterker te voelen. Iris: *‘Hier hebben ze me goed geholpen. Ik ben goed voorgelicht en heb goede informatie gehad. Ze praten er niet omheen, dat was ook wel even wennen. Ik ben tevreden over de hulp. Het is bedoeld voor zwangerschap maar ze hebben ook oog voor andere dingen die spelen. Bij Pretty Woman heb ik goed geleerd grenzen aan te geven; het heeft me goed geholpen. Maar het is moeilijk om iets af te leren, ik toon bijvoorbeeld geen emoties, dat blijft moeilijk voor me.’*

Twee meisjes twijfelen, omdat zij zowel positieve als negatieve ervaringen hebben in de hulp die zij ontvangen. Zo vindt Maria, die in een gespecialiseerde voorziening verblijft, dat de communicatie met de groepsleiding steeds minder geworden is. *‘Omdat de begeleiders niet willen wat wij willen. Maar het gaat toch om ons en niet wat de begeleiders willen? Kijk, ik snap het best dat ze bepaalde dingen niet willen hebben hoe wij gekleed gaan. Bijvoorbeeld te korte rokjes of met een diep decolleté. Dat wij niet te uitdagend gekleed naar buiten mogen gaan, maar dat je helemaal geen rokje meer aan mag, geen pumps aan, of niet op slippers naar buiten als het mooi weer is, dat snap ik niet. Je moet er toch ook mee leren om gaan? Ook komen we veel te weinig buiten. Ik voel me zo opgesloten. Ik heb af en toe zin om even een blokje om te lopen, het mag van mij ook wel met de begeleiding. Ik heb het laatst uitgerekend. Ik zit gemiddeld vijftien uur per dag binnen. Daar krijg ik het benauwd van. Zo meteen moet ik het helemaal alleen doen. Verder gaat alles goed hoor.’*

Sara, die in een JeugdzorgPlus-instelling verblijft, zegt: *‘Wat goed gaat is dat ze altijd een luisterend oor voor je hebben. Dat je gerustgesteld wordt. Wat er mis is, is dat er op de meisjesgroepen niet iemand is van de begeleiding die er wat van af weet. Iedereen kan omgaan met ADHD, maar niet met loverboyproblematiek.’*

Zeven meisjes zijn negatief over de hulp die zij krijgen. Het gaat hier om meisjes die in de JeugdzorgPlus (drie van de acht meisjes, waarvan twee met loverboyproblematiek), de residentiële jeugdzorg (twee van drie meisjes), de gespecialiseerde vrouwenopvang (een van de vier) en de vrouwenopvang (een van de drie) verblijven. Zo zegt Priscilla: *‘Iedereen, politie, hulpverleners en*

---

38 Dit betreft alleen de minderjarige meisjes.

de leerplichtambtenaar, wilde me wel helpen, maar uiteindelijk moet je het alleen doen. Je kunt toch niemand vertrouwen.' Ook Samantha zegt niemand te kunnen vertrouwen, behalve de hulpverleners van de laatste instelling waar zij ambulante hulp van ontvangt. Eerdere hulpverleners hebben haar teleurgesteld, omdat deze volgens haar onwaarheden in haar dossier hadden opgenomen.

Melanie geeft aan dat ze graag een specifieke behandeling zou krijgen: *'Ik mis meer dingen die gericht zijn op mijn probleem. Nu is het gericht op het algemeen. Ik kan wel goed praten met mijn mentor. We zijn bezig om mijn schulden op te lossen, maar het gaat niet genoeg over mijn problematiek. Ik ben nog steeds niet veranderd op het gebied van grenzen aangeven en jongens. Ik heb het nog steeds heel moeilijk om niet terug te gaan naar die jongen. Ik wil graag therapie.'*

Alicia wijst op een 'besmettingsgevaar': *'Ik wist wel dat er meer meisjes bij betrokken waren, maar die had ik nooit gezien. Nu ik hier zit, blijken er meer meisjes van diezelfde jongen te zijn. Ze moeten ze niet bij elkaar plaatsen. Want dan worden ze aangestoken door elkaar. Als de een in de ban is van die jongen, dan worden die anderen dat ook. Eerst ging het best goed met mij, maar nu is er een ander meisje hier gekomen en die blijkt dezelfde loverboy te hebben gehad. Dan val je zelf weer terug.'*

9.5 Aangifte en veroordeling

Uit onderzoek van CoMensha, E-Quality en Bonded Labour in Nederland³⁹ blijkt dat slachtoffers van mensenhandel slechts in de helft van de gevallen aangifte doen tegen hun uitbuiters. Damen (2011) wijst er op dat meisjes en vrouwen door de loverboymethode vaak tot prostitutie gedwongen of bewogen worden en het verdiende geld aan hun uitbouter af te staan. Door de afhankelijkheid van het slachtoffer ten opzichte van de pleger, is het zeer lastig voor slachtoffers om zich aan hun situatie te onttrekken en aangifte te doen of een belastende verklaring af te leggen (zie ook Duijst, 2009). De afhankelijkheid bestaat vaak uit emotionele binding, angst, maar soms ook het niet ervaren van slachtofferschap door emotionele manipulatie.

Damen onderzocht 59 vonnissen waarbij sprake leek te zijn van loverboyproblematiek; zij vond dat in de helft van de gevallen door slachtoffers aangifte is gedaan en/of een belastende verklaring is afgelegd. Echter, in de andere helft van de gevallen zijn ontlastende verklaringen, tegenstrijdige verklaringen of geen verklaringen afgelegd.

Ook uit de gesprekken met slachtoffers en professionals blijkt dat lang niet altijd aangifte wordt gedaan. Dat komt bijvoorbeeld doordat slachtoffers worden bedreigd, zich soms zelf schuldig hebben gemaakt aan strafbare feiten, of niet overtuigd zijn dat een aangifte zal leiden tot opsporing. Wij hebben de geïnterviewde meisjes en vrouwen gevraagd of zij aangifte hebben gedaan en vervolgens of zij tevreden zijn met het contact dat zij hebben gehad met de politie.

Opvallend is dat hoe ernstiger de uitbuiting was in combinatie met onderliggende problematiek, des te lager de bereidheid om aangifte te doen. De meeste meisjes met verhoudingsgewijs de 'minst ernstige' problematiek en uitbuiting zoals aangegeven in de interviews, hebben allen aangifte gedaan tegen de mensenhandelaar. Overigens is de tevredenheid met het politiecontact niet

---

39 Via http://www.mensenhandel.nl/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=395&Itemid=72 (laatst geraadpleegd 11-11-'11).

overal gelijk: ongeveer de helft van de slachtoffers voelt zich goed geholpen door de politie, terwijl de andere helft niet tevreden is.

Van de meisjes en vrouwen met meer en zwaardere problematiek, heeft een deel wel en een deel geen aangifte gedaan. Iris, die als drugskoerier optrad voor haar loverboy, wilde zelf aangifte doen, maar dit werd afgeraden: *'De politie zei: 'Je kunt wel aangifte doen, maar het wordt tegen je gebruikt.' Heel heftig, je wilt eigenlijk een periode afsluiten. Je verzamelt al je moed en dan zeggen ze keihard: aangifte doen heeft geen zin.'*

Van de meisjes en vrouwen met de zwaarste problematiek - combinaties van problematiek op diverse gebieden en ernstige situaties van (seksueel) geweld en uitbuiting - heeft geen van hen aangifte gedaan. Nisa, die ontsnapte aan haar loverboy, vertelt: *'Dan wordt de woede bij de loverboy alleen maar groter.'* Voor andere meisjes is de reden dat het niet anoniem kan of dat zij het gevoel hadden dat de politie hen niet begreep. Desondanks zijn enkele meisjes ook positief over de geboden hulp door de politie. Zo is een meisje door de politie uit een seksinrichting gehaald tijdens een controle en geldt voor twee andere meisjes dat ze vinden dat ze prettig zijn opgevangen door politie na een ontsnapping aan de loverboy.

Voor zover bij de meisjes bekend heeft de aangifte in een minderheid van de gevallen tot een veroordeling geleid. Ze noemen vooral gebrek aan bewijs als reden. In enkele gevallen zijn ze de loverboy nog tegengekomen nadat ze aangifte hadden gedaan.

De indruk bij veel professionals in de jeugdzorg en opvang is dat de meeste loverboys relatief ongestoord te werk kunnen gaan. Hulpverleners voelen zich soms onmachtig als meisjes het gevoel hebben te worden gestraft door een gesloten plaatsing, terwijl de loverboy niet gehinderd wordt in zijn vrijheid. Een jeugdbeschermer vraagt zich af in hoeverre een aangifte leidt tot veroordeling van de loverboy. *'Wat is nu de winst van een aangifte? Zelfs als er een heel team op gezet is en de loverboys in beeld zijn gebracht, gebeurt het nog vaak dat de opsporing niet rond komt. Dan is er een groep in kaart gebracht, en dan? Wie gaat aangifte doen?'* Onder professionals bestaat de angst dat het doen van aangifte hun veiligheid kan bedreigen. Enkele professionals hebben zelf situaties van bedreiging uit het loverboycircuit ervaren nadat zij op eigen naam aangifte hadden gedaan, of wanneer bekend werd dat zij de behandelaar van het slachtoffer waren in de instelling.

Een politieprofessional geeft aan dat ook zonder aangifte een zaak kan worden opgebouwd tegen een loverboy: *'Het is lastig, maar het kan wel.'*

9.6 *Knelpunten in organisatie hulpverlening*

Ketensamenwerking

De professionals zijn op hoofdlijnen redelijk tot zeer tevreden over de samenwerking met relevante ketenpartners op het gebied van loverboyproblematiek. Wel zijn er enkele uitzonderingen in negatieve zin. Zo geeft leidinggevende van een instelling voor JeugdzorgPlus aan dat zij niet of nauwelijks samenwerken: *'Ik zou niet weten bij welke instelling hier in de buurt ik aan kan kloppen die er echt verstand van heeft en ons kan helpen.'* Een minderheid van de professionals meent dat er alleen op papier sprake is van ketensamenwerking. De meerderheid van de professionals zegt relatief korte lijnen te hebben met vaste contactpersonen van de ketenpartners, zoals Bureau Jeugdzorg, politie en Pretty Woman.

De meerderheid van de professionals vindt communicatie tussen ketenpartners belangrijk. Knelpunten bestaan onder andere in de bereikbaarheid van ketenpartners; soms moet er snel worden gehandeld en zijn mensen niet bereikbaar. Verder zou er meer op regionaal niveau kunnen worden samengewerkt volgens enkele professionals: *'Veel instellingen en organisaties zijn helemaal niet op de hoogte van wat er allemaal op dit terrein bestaat, wat anderen al doen en naar wie men kan doorverwijzen'* (hulpverlener, JeugdzorgPlus). Ook is het belangrijk dat mensen hun verantwoordelijkheid nemen en zich voldoende betrokken voelen bij de cliënten.

De overdracht van cliënten van een instelling naar een andere instelling verloopt verder niet altijd soepel; dit wordt vaak in verband gebracht met de lange wachttijden die er soms zijn. Meisjes moeten dan lang wachten op een vervolgplek en verliezen hun motivatie of raken gefrustreerd.

Het wachten op een plek speelt volgens een politieprofessional ook bij minderjarige meisjes die uit een onveilige situatie worden gehaald. Vaak is er niet direct een machtiging tot gesloten plaatsing en is de enige optie om het meisje een nacht in een 'sociale cel' te laten overnachten. Dit is volgens de politieprofessional geen wenselijke situatie. Het meisje kan het gevoel hebben te worden gestraft en bovendien kan het een negatieve ervaring zijn.

Gesloten plaatsing van slachtoffers

Vanwege de complexe problematiek signaleren de geïnterviewde professionals diverse knelpunten rondom het gesloten plaatsen van minderjarige loverboyslachtoffers in instellingen voor Jeugdzorg-Plus. Allereerst is er het dilemma rondom het beperken van de vrijheid van het meisje versus het beschermen van het meisje voor een onveilige situatie. Daarbij is het zo dat de veiligheid niet altijd gewaarborgd kan worden, het gebeurt nog steeds dat meisjes weglopen, al dan niet met hulp van de loverboy. Het opbouwen van vrijheden gaat stapsgewijs, maar blijft volgens de professionals risicovol; de instelling kan de veiligheid van het meisje tijdens verlof niet garanderen.

Enkele instellingen spreken over de ervaring dat het 'verdienen' van vrijheden minder lijkt aan te sluiten bij meisjes met een licht verstandelijke beperking, omdat zij niet altijd begrijpen waarom het ene meisje meer vrijheden heeft dan het andere. Ook meisjes uit een strikt gezinsmilieu vinden het soms lastig om met vrijheden om te gaan.

De duur van behandeling is volgens veel professionals te kort. Een gedragswetenschapper: *'Ik heb maar 6 maanden.'* Professionals uit de gesloten jeugdzorg geven aan dat de eerste weken of zelfs maanden nodig zijn om de situatie te stabiliseren en het meisje inzicht te laten krijgen in haar situatie. Ook moet zij accepteren dat zij gesloten is geplaatst. *'Voor een goede diagnose en behandeling is bij deze meisjes al snel een jaar nodig.'*

Een knelpunt is dat weglopen door meisjes nog regelmatig voorkomt. Wanneer het meisje is weggelopen kan haar veiligheid niet meer worden gegarandeerd en is dat kans aanwezig dat ze naar haar oude loverboy gaat, of dat ze in een nieuwe onveilige situatie terechtkomt. Los van het feit dat herhaald slachtoffer zijn zeer traumatiserend kan zijn voor de meisjes, wordt er ook een groot beroep gedaan op de keten en vooral de politie. Een politieprofessional: *'Het is een groot probleem en het kost veel mankracht: elke keer als meiden weglopen, moet de hele keten weer aan de gang.'* Het opbouwen van vrijheden staat in dit geval op gespannen voet met het bieden van een gesloten omgeving volgens de politieprofessional: *'Een gesloten plek moet ook een gesloten plek zijn. Grenzen aangeven is in het belang van het kind.'*

Een samenhangend knelpunt is de transitie naar volwassenheid. Vanaf 18 jaar is van hulpverlening en jeugdzorg die kan worden opgelegd in principe geen sprake meer. Wettelijk is het wel mogelijk, maar op basis van jurisprudentie over de leeftijdsgrens van 18 jaar worden meisjes vanaf 17,5 jaar (rekening houdend met de behandeltermijn) daarom doorgaans niet meer in JeugdzorgPlus geplaatst. Zowel meisjes als loverboys lijken hier op in te spelen in de beleving van sommige professionals. Meisjes lopen soms weg wanneer dat betekent dat zij daarna niet meer gesloten kunnen worden geplaatst, of wachten met het toegeven dat ze in een loverboycircuit zitten tot ze (bijna) 18 jaar zijn (wanneer zij in een open instelling verblijven). Ook signaleren enkele professionals dat loverboys zich meer gaan richten op (bijna) 18-jarigen. Een gedragswetenschapper werkzaam in provinciale jeugdzorg: *'Het is wel een leemte dat je niet meer met dwang kunt werken.'* Instellingen die (ook) volwassen slachtoffers opvangen menen dat 18-plussers vaak duidelijker voor ogen hebben dat zij hun situatie willen veranderen.

Overgang van gesloten naar open verblijf

Meerdere professionals signaleren een knelpunt rondom de overgang van een verblijf in een gesloten jeugdzorginstelling naar een open vorm, zoals een opvangcentrum of provinciale jeugdzorg.

Het meisje komt in een situatie met relatief veel vrijheden. Eerst is er volgens enkele professionals het 'roze wolk' effect, omdat er meer vrijheden zijn dan de meisjes gewend zijn. Vaak is het omgaan met de vrijheden lastig voor de meisjes: *'Het gat naar een open traject is veel te groot. Die vaardigheden hebben ze helemaal nog niet en daar zie je dan ook vaak een terugval naar oude contacten.'* (hulpverlener, JeugdzorgPlus). Een ander punt is dat sommige meisjes het gevoel hebben dat zij al voldoende hulp en begeleiding hebben ontvangen tijdens hun gesloten plaatsing. Het is volgens professionals zaak om te benadrukken dat een gesloten omgeving wezenlijk anders is: *'Wat ze geleerd hebben moeten ze ook kunnen toepassen in een situatie met meer vrijheden'* (pedagogisch medewerker).

Al met al zien we dat bepaalde aspecten rondom het al dan niet gesloten plaatsen van (minderjarige) slachtoffers gepaard kan gaan met knelpunten. De geïnterviewde professionals lijken hier vanuit hun instelling in beperkte mate invloed op te kunnen uitoefenen.

9.7 Conclusie

Wanneer de slachtoffers worden opgevangen, blijkt het merendeel ernstig te zijn getraumatiseerd. Hulpvragen betreffen het vergroten van de weerbaarheid, het vergroten van de zelfstandigheid, het herstellen van de relatie met de familie en het verwerken van het trauma. Ook zijn er veel praktische vragen rondom scholing, werk, financiën en gezondheid. Een deel van de slachtoffers is tegen haar wil opgenomen en/of is geneigd het slachtofferschap te ontkennen. Zij formuleren pas na langere tijd hun hulpvraag. Een aanzienlijk deel van de meisjes, vooral wanneer er sprake is van combinaties van ernstige problematiek en uitbuiting, heeft geen aangifte gedaan tegen haar loverboy(s). Over de hulpverlening zijn de meisjes en vrouwen wisselend in hun oordeel.

In het algemeen geldt dat de geïnterviewde professionals zich redelijk goed toegerust voelen om slachtoffers van loverboys hulp en opvang te kunnen bieden, ondanks de genoemde knelpunten en dilemma's. Dit hangt samen met hun werkpraktijk. Instellingen met een generiek aanbod gaan vaak

uit van maatwerk en voeren meestal geen specifiek beleid op loverboyproblematiek. De meeste professionals voelen zich goed toegerust om de onderliggende problematiek te behandelen. Tegelijkertijd signaleren zij meer algemene knelpunten bij de hulpverlening en opvang aan loverboyslachtoffers.

De bevinding dat professionals zich voldoende toegerust voelen bij een generiek aanbod sluit niet aan op de wens van sommige geïnterviewde slachtoffers voor een specialistisch aanbod. Zij hebben behoefte aan hulpverleners die weten wat slachtofferschap inhoudt in al zijn facetten.

Kennis, deskundigheid en ketensamenwerking

In het algemeen signaleren professionals dat er een behoefte is aan meer kennis en expertise over loverproblematiek en hoe dit bespreekbaar te maken met de doelgroep. Lang niet alle professionals maken gebruik van het bestaande aanbod van deskundigheidsbevordering in Nederland. Vaak hangt dit logisch samen met hun werkpraktijk; bijvoorbeeld wanneer zij een generiek aanbod hebben en er niet specifiek beleid op loverboyproblematiek wordt gevoerd. Het eerder genoemde *crime script* (zie hoofdstuk 3) kan instellingen helpen zicht te krijgen op de fase van de loverboymethode waarin slachtoffers zich bevinden.

Enkele instellingen voor JeugdzorgPlus zouden graag meer specifiek beleid en aanbod willen hebben voor de complexe problematiek. Zo krijgen ze meer inzicht in wat werkt bij deze jongeren en blijven zij op de hoogte van recente ontwikkelingen in gebruikte methodieken door loverboys. Ook geven diverse instellingen aan meer regionale samenwerking en kennisuitwisseling te willen.

Screening en diagnose

Het eenduidig en consequent registreren wordt door sommige professionals, vooral politieprofessionals, genoemd. Tegelijkertijd zijn hierbij diverse kanttekeningen te plaatsen die al eerder in de rapportage aan bod kwamen: het betreft een complex fenomeen dat kan overlappen met andere problematiek, zoals seksueel grensoverschrijdend gedrag en afhankelijkheids- of misbruikrelaties. Een oplossing hiervoor is volgens sommige professionals in geval van minderjarige slachtoffers een betere screening en diagnose in de intakefase. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van categorale opvang bij een centrum voor screening, waar specifieke kennis en deskundigheid is samengebracht. Na de screening kunnen de meisjes gericht worden doorgeplaatst naar die instellingen die het best passen bij hun problematiek. Bovendien kan een dergelijke initiële screening en diagnose rekening houden met ontwikkelingspsychologische aspecten die relevant zijn bij deze problematiek. Andere professionals benadrukken dat er meer focus moet komen op de onderliggende problematiek; zij zien loverboyproblematiek als een uiting van deze problematiek.

Terugval en revictimisatie

Tot slot is er een duidelijke behoefte aan inzicht in de onderliggende mechanismen bij het voorkomen van herhaald slachtofferschap en het 'losweken' van de loverboy.

Enkele professionals benadrukken dat de aandacht nog teveel alleen bij de meisjes en vrouwen ligt; zij pleiten voor een breder preventieaanbod gericht op jongens en mannen. Hierin zouden scholen ook een rol in kunnen vervullen. Instellingen met een specialistisch aanbod pleiten vaker voor een bejegening van vrouwen en meisjes die niet uitgaat van hun slachtofferschap en voor het actief betrekken van de doelgroep bij de behandeling.

Overgang gesloten naar open

Verder geven diverse professionals aan dat de overgang van gesloten naar open jeugdzorg en andersom soepeler zou moeten worden gemaakt. Zij noemen niet alleen het voorkomen van wachttijden en wegloopgedrag, maar ook het omgaan met het opbouwen van vrijheden.

Opvangplekken

Tot slot zouden diverse professionals graag een breder aanbod aan (specialistische) opvang zien, waarbij het ook mogelijk is om buiten de eigen regio te plaatsen. Zij zien de vermindering van wachtlijsten hierbij als belangrijk onderdeel, zodat meisjes en vrouwen op de juiste plaats kunnen worden behandeld.

10 *Conclusies en aanbevelingen*

Het onderzoek naar loverboys en hun slachtoffers heeft tot doel inzicht te verschaffen in de aard en omvang van het slachtofferschap van loverboys, de hulpbehoefte van slachtoffers, het actuele aanbod aan preventie, hulpverlening en opvang, en de aansluiting tussen die twee.

In dit hoofdstuk formuleren wij onze conclusies: er volgt een analyse van de bevindingen en antwoorden op de onderzoeksvragen, en wij sluiten af met enkele aanbevelingen.

10.1 *Conclusies*

Bij het formuleren van onze conclusies, gaan wij uit van de (vijf) hoofdonderzoeksvragen (vgl. hoofdstuk 2). Maar eerst staan wij stil bij het verschijnsel loverboy.

De loverboy en zijn werkwijze

1. Het begrip loverboy blijkt een modegevoelig containerbegrip dat wisselend wordt ingevuld, afhankelijk van de behoefte van de gebruiker van het begrip en de omstandigheden van het geval. De één ziet het als een op zichzelf staand verschijnsel, de ander als een vorm van modern pooierschap of mensenhandel. Bovendien blijkt dat wat in de volksmond een loverboy heet, in de praktijk vaak een mensenhandelaar is (omdat er geen liefdesrelatie bij komt kijken; zie hierna).
2. In onze ogen zijn loverboys geen nieuw verschijnsel. Het betreft vooral een methodiek of werkwijze die een mensenhandelaar toepast bij het uitbuiten van een slachtoffer. Kenmerkend voor die werkwijze is het zogenoemde ronselen en *groomen*: het contact leggen, verleiden en inpalmen van het slachtoffer door (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie. De loverboy onderscheidt zich van andere mensenhandelaren door deze specifieke werkwijze, doordat hij in Nederland werkt en zich vooral richt op minderjarige slachtoffers.
3. Zoals gezegd, zijn karakteristieke elementen in de werkwijze van een loverboy het ronselen en *groomen*, teneinde het slachtoffer te kunnen uitbuiten in de prostitutie of anderszins. Het ronselen vindt doorgaans plaats in de openbare ruimte, maar in toenemende mate ook op het internet. Incidenteel vindt het ronselen rondom een hulpverleningsinstelling plaats of binnen een instelling door een meisje dat al in de hulpverleningsinstelling verblijft. De hulpverleningsinstellingen zeggen alert te zijn op signalen van ronselen. Het *groomen* vindt eveneens plaats in de openbare ruimte en in toenemende mate via het internet. Dat gebeurt bijvoorbeeld door het

schenken van aandacht en affectie aan het beoogde slachtoffer, en het opwekken van gevoelens van sympathie, medelijden of verliefdheid. Het beoogde slachtoffer wordt langzaam maar zeker geïsoleerd van haar sociale omgeving en steeds afhankelijker gemaakt, tot er bij wijze van spreken geen weg terug meer is. Vervolgens vindt uitbuiting plaats. Dit is hoofdzakelijk nog in de gedwongen prostitutie, maar in toenemende mate ook door andere vormen van uitbuiting en gedwongen inzet bij het plegen van strafbare feiten (bijvoorbeeld drugs-smokkel). Daarnaast blijken incidenteel ook meisjes zich schuldig te maken aan loverboypraktijken (zelfstandig of gedwongen).

4. De werkwijze van een loverboy blijkt veelvormig en veranderlijk. In het verleden opereerden loverboys overwegend solistisch en waren zij vooral actief in het uitgaanscircuit. Ook investeerden zij veel tijd en energie in het ronselen en *groomen*. Loverboys opereren nu vaker (ook) groepsgewijs en besteden minder tijd aan het opbouwen van een liefdesrelatie en gaan soms bruter te werk.

Kenmerken en problematiek slachtoffers van loverboys

1. De leeftijd van de slachtoffers van loverboys die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang ligt vooral tussen de 13 en 20 jaar. Dit komt overeen met de doelgroep van deze hulpverleningsinstellingen. De genoemde leeftijden geven wel een indicatie dat het slachtofferschap van een loverboy al in de vroege pubertijd kan aanvangen. Daarnaast is er een grote etnische diversiteit waar te nemen onder slachtoffers van een loverboy die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang. Etniciteit is geen bepalende factor voor slachtofferschap van een loverboy: slachtofferschap komt onder alle etnische groepen voor. Verder blijken meisjes met een licht verstandelijke beperking vatbaarder te zijn voor een loverboy. Zij zijn doorgaans gemakkelijker te beïnvloeden, kunnen risicovolle situaties meestal minder goed inschatten en/of zijn dikwijls minder weerbaar. Deze factoren maken hun in algemene zin kwetsbaarder en daarmee dus ook voor een loverboy.
2. Slachtoffers van loverboys blijken over het algemeen vaker een problematische opgroei- en gezinssituatie te hebben ervaren. Te denken valt aan verwaarlozing en uitsluiting (pesten), huiselijk geweld en seksueel misbruik. De slachtoffers zijn vaker enigszins tot ernstig getraumatiseerd. Dit kan leiden tot een verhoogde kwetsbaarheid, verminderde weerbaarheid, een laag zelfbeeld en een grotere gevoeligheid voor aandacht en affectie.
3. Een deel van de hulpverleners beschouwt het slachtofferschap van een loverboy dan ook eerder als een uitingsvorm van een dieperliggende opgroei- en gezinsproblematiek, dan een op zichzelf staande problematiek die geïsoleerd moet worden behandeld. Dit sluit bij de eerder gedane bevinding dat loverboyproblematiek geen op zichzelf staand verschijnsel is (zie hierboven).

Omvang groep slachtoffers van loverboys in jeugdzorg en vrouwenopvang

1. Het is in het kader van dit onderzoek niet goed mogelijk gebleken de precieze omvang van de groep slachtoffers van loverboys in de jeugdzorg en vrouwenopvang te bepalen. Dit om de volgende, onderling samenhangende redenen:
  - Het verborgen en ongreepbare karakter van de werkwijze van loverboys. Dit bemoeilijkt detectie en registratie.

- Binnen de jeugdzorg en vrouwenopvang wordt (nog) niet of nauwelijks geregistreerd of er sprake is van een slachtoffer van een loverboy.
  - Voor zover er al wordt geregistreerd, bestaat er binnen de jeugdzorg en vrouwenopvang (nog) geen uniforme definitie van het begrip loverboy. Dit bemoeilijkt onderlinge vergelijking. Overigens is het de vraag of een dergelijke eenduidige registratie mogelijk en wenselijk is, gezien de bevinding dat loverboyproblematiek geen eenduidig fenomeen is, maar een methodiek die sterk aan verandering onderhevig is.
2. De aanmelding van slachtoffers van loverboys door politiekorpsen bij het Coördinatiecentrum Mensenhandel en de schattingen van hulpverleners die werkzaam zijn in de jeugdzorg en vrouwenopvang geven echter wel een indicatie. Hieruit kan worden afgeleid dat de groep slachtoffers van loverboys die momenteel binnen de jeugdzorg en vrouwenopvang verblijft, niet zo omvangrijk is als de veelheid aan berichten in de media doet vermoeden.

Aanbod aan preventie, hulpverlening en opvang voor slachtoffers van loverboys

1. Er is een rijke hoeveelheid projecten ontwikkeld rondom preventie en deskundigheidsbevordering. De projecten richten zich op diverse, algemene en specifieke doelgroepen en variëren van kennisoverdracht tot gedragsbeïnvloeding en van deskundigheidsbevordering tot het bevorderen van de ketensamenwerking. De meeste projecten richten zich op primaire (algemene voorlichting) en secundaire preventie (voorlichting aan risicogroepen). Tertiaire preventie (voorkomen revictimisatie) komt minder voor. Onduidelijk is echter wat het bereik is van de projecten, of ze voldoen aan de verwachtingen en in hoeverre ze zijn geëvalueerd.
2. Slachtoffers van loverboys kunnen worden opgevangen in een instelling voor jeugdzorg (provinciale jeugdzorg en JeugdzorgPlus) of vrouwenopvang, afhankelijk van hun leeftijd en de aard en omvang van hun problematiek. Plaatsing geschiedt door tussenkomst van Bureau Jeugdzorg. Plaatsing in een hulpverleningsinstelling geschiedt bij voorkeur in de omgeving van het slachtoffer (het zorggebied), tenzij er contra-indicaties bestaan of de beschikbare capaciteit niet toereikend is.
3. Een groot deel van de onderzochte instellingen beschikt over een breed voorlichtings- en preventieprogramma dat (op onderdelen) ook geschikt is voor slachtoffers van loverboys. De meeste hulpverleningsinstellingen kennen geen categoriaal beleid of hulpverleningsaanbod voor slachtoffers van loverboys. Dit hangt samen met de werkwijze binnen die instellingen. Zij stellen voor een brede groep cliënten een behandelplan op maat samen, op basis van de problematiek van de cliënt en het beschikbare hulpverleningsaanbod. Wel bieden enkele hulpverleningsinstellingen meer specifieke hulpverleningsprogramma's aan (voor meisjesspecifieke problematiek of meisjes met een verstandelijke beperking). Binnen dit kader slaagt men er naar eigen zeggen doorgaans voldoende in om slachtoffers van een loverboy een adequaat hulpverleningsaanbod te doen. Over het nut en de noodzaak van een categoriaal hulpverleningsaanbod voor slachtoffers van loverboys lopen onder de hulpverleners de meningen uiteen.
4. De meeste onderzochte instellingen kennen (interne) programma's voor deskundigheidsbevordering van hun hulpverleners. Het betreft doorgaans algemene programma's, gelet op de brede kring van aldaar verblijvende cliënten en de bovengenoemde werkwijze. De problematiek van slachtoffers van loverboys is daardoor geen standaard onderdeel van de interne deskundigheidsbevordering. Dit wordt vanuit de optiek van de meeste hulpverleners niet als een gemis ervaren.

Aansluiting preventie en opvang op problematiek slachtoffers

1. De slachtoffers die verblijven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang zijn gewoonlijk tevreden over de geboden hulpverlening en opvang. Zij krijgen doorgaans de ondersteuning die zij wensen. Deze steun omvat onder meer traumaverwerking, het vergroten van de zelfstandigheid en weerbaarheid, en het opbouwen en het onderhouden van evenwichtige relaties. Ze ervaren voldoende begrip en vertrouwen vanuit de hulpverleners. Niettemin is er ook een groep slachtoffers die meent onvoldoende specifieke hulpverlening te krijgen. We merken hierbij op dat er veel cliënten zijn die zichzelf (aanvankelijk) niet als slachtoffer beschouwen en, in het verlengde hiervan, veel moeite hebben een expliciete hulpvraag te formuleren.
2. De hulpverleners achten zich, binnen de kaders van de instelling waarin zij werkzaam zijn, over het algemeen voldoende toegerust om in te spelen op de hulpbehoefte van de slachtoffers. Een groot deel ziet voornamelijk geen aanleiding voor een categorale behandeling.
3. De hulpverleners beschouwen de duur van de behandelperiode als (te) kort. In samenhang daarmee signaleren ze een relatief hoog risico op herhaald slachtofferschap. Ze achten zich nog onvoldoende in staat bij te dragen aan het voorkomen hiervan.
4. De aangiftebereidheid van de slachtoffers die verblijven in de jeugdzorg en vrouwenopvang blijkt laag, in het bijzonder in de zwaardere gevallen. Hoe ernstiger de problematiek, hoe geringer blijkt de aangiftebereidheid. De hulpverleners zijn vaak terughoudend om aangifte te doen, voor of namens het slachtoffer.
5. De hulpverleners en professionals zijn door de bank genomen tevreden over de onderlinge (keten)samenwerking. Wel signaleren zij knelpunten bij de onderlinge bereikbaarheid in crisissituaties. Ook zien zij problemen in de overdracht van cliënten, vooral bij de overgang van de JeugdzorgPlus naar provinciale jeugdzorg en bij de jeugdzorg naar de vrouwenopvang. Ook bepleiten zij een diepgaande en multidisciplinaire selectie en diagnose in de intakefase, bij voorkeur in een aparte, categorale opvanginstelling. Dit kan volgens de respondenten helpen bij het kiezen van de optimale vervolgbehandeling.

10.2 Aanbevelingen

In het licht van bovenstaande conclusies formuleren wij de volgende aanbevelingen aan het adres van de opdrachtgever.

1. Schep duidelijkheid over het begrip loverboy. Reserveer dat begrip voor die gevallen waarin de dader als *methodiek* gebruikt het verleiden en inpalmen van het slachtoffer door (de belofte van) het aangaan van een liefdesrelatie, om het vervolgens uit te buiten (seksueel of anderszins). Gebruik het begrip mensenhandel voor de overige gevallen van uitbuiting (vergelijk het schema op p. 14).
2. Richt de hulpverlening en opvang in op alle minderjarige slachtoffers van uitbuiting door mensenhandel, waarvan slachtoffers van loverboys deel uitmaken.
3. Het komt nogal eens voor dat (al eerder behandelde) slachtoffers van loverboys opnieuw slachtoffer worden (herhaald slachtofferschap). Over het hoe en waarom van dit verschijnsel is nog vrij weinig bekend. Ook weten we niet wat de rol is van eerdere traumatisering bij herhaald

slachtofferschap van loverboypraktijken. Deze mechanismen verdienen nader onderzoek, mede met het oog op het ontwikkelen en toepassen van adequate hulpverleningsprogramma's.

4. Stimuleer in het verlengde hiervan de totstandkoming van projecten die zich richten op tertiaire preventie, dat wil zeggen het voorkomen van herhaald slachtofferschap. Stel hiervoor een budget beschikbaar.
5. Er is nog onvoldoende bekend over het bereik en effect van projecten voor preventie en deskundigheidsbevordering. Stimuleer daarom de evaluatie van die projecten, bijvoorbeeld als voorwaarde bij de subsidieverlening.
6. Er blijkt een zekere discrepantie in de tevredenheid over het hulpverleningsaanbod en de door slachtoffers verlangde specifieke aandacht en deskundigheid. Dit pleit voor verdere deskundigheidsbevordering rondom loverboyproblematiek binnen instellingen voor jeugdzorg en vrouwenopvang. Te denken valt aan het ontwikkelen van een specifiek vaktherapeutisch aanbod.
7. Plaatsing in een hulpverleningsinstelling geschiedt nu vooral op basis van beschikbaarheid in de regio. Verken de kansen en mogelijkheden van een multidisciplinaire screening en diagnoses-telling van minderjarige slachtoffers van mensenhandel. Doe dit voorafgaand aan definitieve plaatsing, zodat die kan geschieden in een instelling met het best passende aanbod.
8. Informeer hulpverleners beter over de wijze waarop zij een bijdrage kunnen leveren aan de opsporing van mensenhandel, zonder het belang van het slachtoffer te schaden. Te denken valt aan vormen van casusoverleg met de politie.
9. De rol van de loverboy zelf, als dader, is in onderzoek tot nog toe relatief onderbelicht gebleven, vergeleken met het aandeel van het slachtoffer. Dit verdient nader onderzoek, ook met het oog op het opwerpen van barrières tegen dit fenomeen.

Literatuur

Albanese, J. (2007). *Commercial sexual exploitation of children: What do we know and what do we do about it*. National Institute of Justice, retrieved from www.ojp.usdoj.gov/nij

Bovenkerk, F.M., San, M. van, Boone, M., Boekhout van Solinge, T & Korf, D.J. (2004). *'Loveboys' of modern pooierschap in Amsterdam*. Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafwetenschappen.

Bovenkerk, F. & Boone, M. (2006). *Loveboys. Onderzoeksverslag naar het eerste contact tussen een loverboy en zijn slachtoffer en naar de potentiële reactie op de loverboyproblematiek*. Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafwetenschappen.

Bovenkerk, F., & Pronk, G.J. (2007). Over de bestrijding van loverboymethoden. *Justitiële Verkenningen* 7, 82-95.

Brayley, H., Cockbain, E. & Laycock, G. (2011). The value of crime scripting: Deconstructing internal child sex trafficking. *Policing*, Volume 5, nr. 2, pp. 132-143.

Bullens, R.A.R. & Horn, J.E. van (2000). Daad uit 'liefde'; gedwongen prostitutie van meisjes'. *Justitiële Verkenningen*, 26, 25-41.

Chase, E. & Statham, J. (2005). Commercial and sexual exploitation of children and Young people in the UK - A Review. *Child Abuse Review*, 14(1), 4-25.

Damen, F.H. (2011). De bewijsproblematiek van loverboypraktijken. *Delikt en Delinkwent*, 2011, 35.

Dijke, A. van & Terpstra, L. (2005). *Loveboys: Feiten en cijfers. Een quick scan*. Amsterdam : SWP.

Duijst, W.L.J.M (2009). Loveboys. *Delikt en Delinkwent*, 2009, 48.

Doornbos, A. (2006). *De betovering verbroken: methodiek preventie en aanpak meisjesprostitutie*. Amsterdam: SWP.

Finkelhor, D. (2008). *Childhood Victimization: violence, crime, and abuse in the lives of young people*. Oxford University Press.

- Garnier, W. (2009). *Inventarisatie van preventie van (dader)preventie in Nederland bij de aanpak van loverboyproblematiek*. Masterthese psychologie. Enschede: Universiteit Twente.
- Goderie, M., Steketee, M., Mak, J. & Wentink, M. (2004). *Samenplaatsing van jongeren justitiële jeugdinrichtingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Goderie, M. & Boutellier, H. (2011). Een gevalstudie van mensenhandel. *Proces*, jrg. 2011, nr.2.
- Goderie, M. & Boutellier, H., (2009). *Het slachtoffer en zijn ketens. Een studie naar mensenhandel in strafrechtelijk perspectief*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de, Höing, M., Zaagsma, M. & Vanwesenbeeck, I. (2007). *Tienerseks. Vormen van instrumentele seks onder tieners*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, Den Haag/Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Huizing, A. (2002). Hulp aan slachtoffers van loverboys. 'Ik voel me toch al waardeloos, dus wat maakt het uit...' *Tijdschrift over kindermishandeling*, 16, 3-7.
- Kaukinen, C. (2002). The help-seeking decisions of violent crime victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(4), 432-456.
- Kilpatrick, D.G., Acierno, R., Resnick, H.S., Saunders, B., Best, C.L. (1997). A 2-year longitudinal analysis of the relationships between violent assault and substance use in women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol 65(5), Oct 1997, 834-847.
- Lalor, K. & McElvaney, R. (2010). Child sexual abuse, links to later sexual exploitation/high risk sexual behavior and prevention/treatment programmes. *Trauma, Violence and Abuse*, (11), 159-177.
- Lune, G. van (1997). *De fuik als opvangnet; een verkenning naar de achtergronden en oorzaken van jeugdprostitutie*. Doctoraalscriptie Sociologie Rijksuniversiteit Groningen.
- Lünnemann, K., Goderie, M. & Tierolf, B. (2010). *Geweld in afhankelijkheidsrelaties. Ontwikkelingen in vraag naar en aanbod van hulp en opvang*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Martin, L., Hearst, M. & Widome, R. (2010). Meaningful Differences: Comparison of Adult Women Who First Traded Sex as a Juvenile Versus as an Adult Violence Against Women. *Violence Against Women*, 16(11) 1252-1269.

Meulenberg, L. (2011). *Meisjes in een JeugdzorgPlus instelling: dossieronderzoek naar de zwaarte van de problematiek en genderspecifieke problemen*. Masterscriptie psychologie, kinder- en jeugdpsychologie Universiteit Utrecht.

MOVISIE (2008). *Factsheet meisjesprostitutie: feiten en cijfers*. 3e herz. dr. april 2008. Utrecht: MOVISIE.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2009). *Mensenhandel. Zevende rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: BNRM.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2010). *Mensenhandel - 10 jaar Nationaal Rapporteur Mensenhandel in Nederland - Achtste rapportage van de nationaal rapporteur*. Den Haag: BNRM.

Nicolai, N. (red.) (2003). *Handboek psychotherapie na seksueel misbruik*. Utrecht: De Tijdstroom.

Reid, J.A. (2011). An exploratory model of girl's vulnerability to commercial sexual exploitation in prostitution. *Child Maltreatment*, 16(2), 146-157.

Resnick, H.S., Kilpatrick, D.G., Dansky, B.S., Saunders, B.E., Best, C.L. (1993). Prevalence of civilian trauma and posttraumatic stress disorder in a representative national sample of women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol 61(6), Dec 1993, 984-991.

Rickert, V.I. & Wiemann, C.M. (1998). Date rape among adolescents and young adults. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*. 11(4), 167-175.

Segrave, M., Milivojevic, S. & Pickering, S. (2009). *Sex Trafficking. International Context and Response*. Collumpton, Willan Publishing.

Smallbone, S., Marshall, W.L. & Wortley, R. (2008). *Preventing child sexual abuse. Evidence, policy and practice*. Devon (VK): Willan Publishing.

Terpstra, L., Dijke, A. van. (2009). Loverboys. *Geestelijke Gezondheidszorg/Patientcare*, september 2009, p. 7-11.

Terpstra, L., Dijke, A. van, San, M. van. (2005). *Loverboys, een publieke zaak. Tien portretten*. Amsterdam: SWP.

Terpstra, L., Dijke, A. van, Berger, M. & Geurts, E. (2006). *De betovering verbroken. Methodiek preventie en aanpak meisjesprostitutie*. Amsterdam: SWP.

Terpstra, L., Dijke, A. van. (2007). Loverboys: criminelen of zedendelinquenten? In A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof (Eds.), *Facetten van zedencriminaliteit* (p.381-402). Den Haag: Elsevier overheid.

Venicz, L., Vanwesenbeeck, I. (1998). *Aard en omvang van (gedwongen) prostitutie onder minderjarige (allochtone) meisjes*. Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek, Utrecht.

Wiele, D. van der & Ruiter, F. de. (2011). *De kleine gids signalering en behandeling slachtoffers loverboys*. Kluwer, Deventer.

Wilson, H.W. & Widom, C.S. (2010). The role of youth problem behaviors in the path from child abuse and neglect to prostitution: A prospective examination. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 201-236.

Zanetti, V. (2009). De digitale loverboy. *Proces* 88 (5), 280-292.

Zanetti, V. & Kanters, K. (2009). *Analyse loverboys op internet. Managementsamenvatting*. Politie Rotterdam-Rijnmond.

Zimmerman, C., Hossain, M., Yun, K., Roche, B., Morison, L. & Watts, C. (2006). *Stolen smiles*. London: The London School of Medicine and Tropical Medicine.

Relevante beleidsdocumenten en krantenartikelen:

Brief minister VWS aan Tweede Kamer n.a.v. motie Langkamp, *Kamerstukken II 09/10, 32123 XVII, nr. 9*.

Brief Seksuele Gezondheid aan de Tweede Kamer, 27 november 2009. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Handelingen 2009-2010, TK, nr.20, pag. 1637-1680.

Humanitas Prostitutie Maatschappelijk Werk (PMW) (2008). *Ketenaanpak Jeugdprostitutie Rotterdam-Rijnmond. Inzet en Resultaten Humanitas Prostitutie Maatschappelijk Werk in 2008*. Rotterdam: Humanitas PMW.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2010). *Beleidsagenda Jeugd en Gezin 2011*. Den Haag: Ministerie VWS

NRC Handelsblad, 3 november 2010. *Vodafone traint personeel in de omgang met loverboys*.

Openbaar Ministerie (2009). *Taskforce aanpak mensenhandel. Plan van aanpak*. Den Haag: Openbaar Ministerie.

Prostitutie Maatschappelijk Werk (2006), *Ontwikkeling ketenaanpak jeugdprostitutie Rotterdam-Rijnmond*. Rotterdam: Humanitas.

Repetur, L. (2009). *Een loverboy is geen pooierboy*. Artikel via www.prostitutie.nl: via http://www.prostitutie.nl/fileadmin/nl/6._Studie/6.3_Documenten/6.3c_Jeugdprostitutie/pdf/ArtikelLoverboy-isgeenpooierboy.pdf (laatst geraadpleegd 29 mei 2011).

Task Force Aanpak Mensenhandel (september 2009). *Voortgangsrapportage, stand van zaken september 2009*. Den Haag: Openbaar Ministerie.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, 31 839, nr. 126.

Werson, H. & A. den Hertog (2011). *Korpsmonitor Prostitutie en Mensenhandel 2010*. Landelijke Expertgroep Mensenhandel.

Geraadpleegde internetsites:

- www.acbkenniscentrum.nl
- www.apeldoorn.nl
- www.bbc.co.uk
- www.canyoufixit.nl
- www.ccv.nl
- www.centrum1622.nl
- www.datesafeproject.org
- www.docentdaphne.nl
- www.ecpat.nl
- www.euowrc.org
- www.fierfryslan.nl
- www.ggdgooi.nl
- www.ggdijsselland.nl
- www.helseliefde.nl
- www.huiselijkgeweld.nl
- www.huiselijkgeweldhollandsmidden.nl
- www.humanitas-rotterdam.nl
- www.ifmsa.nl
- www.irmaaccord.nl
- www.jeugdprostitutie.nu
- www.jeugdzorgplus.nl
- www.jeugdzorgnederland.nl
- www.jso.nl
- www.kenniswerkplaatstienplus.nl
- www.kikid.nl
- www.klassekunst.nl
- www.leidraad.com

- www.loketgezondleven.nl
- www.loveboys-eindhoven.nl
- www.loveboys zwolle.nl
- www.lovelimits.nl
- www.meeaz.nl
- www.mydangerousloverboy.com
- www.netwerk.tv
- www.noord-holland.nl
- www.om.nl
- www.openogen.com
- www.opvang.nl
- www.pestweb.nl
- www.pharos.nl
- www.prostitutie.nl
- www.rijksoverheid.nl
- www.rotsenwater.nl
- www.rotterdam.nl
- www.rng.nl
- www.rutgersnissogroep.nl
- www.scharlakenkoord.nl
- www.scalarotterdam.nl
- www.sense.info
- www.soaids.nl
- www.spior.nl
- www.spirit.nl
- www.st-neos.nl
- www.stasterk.nl
- www.stayinlove.nl
- www.stichtingdemeeuw.nl
- www.stichtingstade.nl
- www.stoploverboys.nu
- www.theateralacarte.nl
- www.thot.nl
- www.totheildesvolks.nl
- www.trimbos.nl
- www.veerkracht.nu
- www.weerbaarheid.nu

Bijlage 1: Methodologische verantwoording

1. Doelstelling onderzoek

Het onderzoek heeft tot doel inzicht te verschaffen in de aard en omvang van het slachtofferschap van loverboys, het actuele aanbod aan zorg en opvang en de deskundigheidsbevordering. Het onderzoek moet het ministerie in staat stellen te beoordelen welke (aanvullende) maatregelen nodig zijn om de zorg en opvang te verbeteren.

2. Onderzoeksvragen

In het licht van bovenstaande doelstelling zijn de volgende (hoofd)onderzoeksvragen geformuleerd.

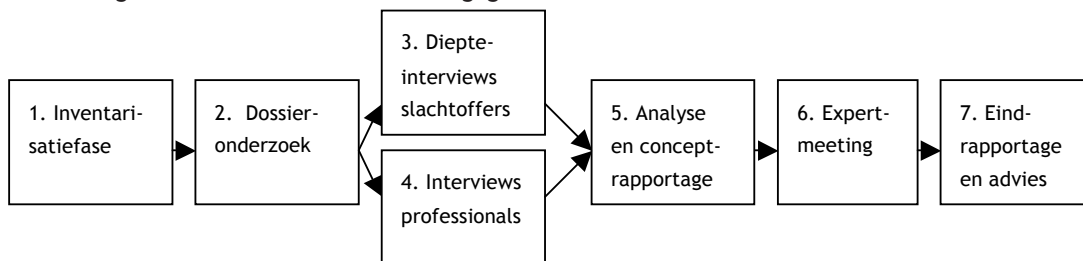
1. Met welke problematiek hebben slachtoffers van loverboys te maken?
2. Wat is de omvang van de groep slachtoffers van loverboys in de jeugdzorg en vrouwenopvang?
3. Wat is het huidige aanbod van preventie en opvang gericht op slachtoffers van loverboys?
4. In hoeverre sluit het huidige aanbod van preventie en opvang aan op de problematiek van de slachtoffers?
5. In hoeverre sluit het huidige aanbod van preventie en opvang op elkaar aan?

3. Opzet en uitvoering onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben wij, gefaseerd, een combinatie van de volgende onderzoeksmethoden toegepast:

- Oriënterende gesprekken met experts en hulpverleners.
- Een literatuurstudie en documentanalyse.
- Verdiepende vraaggesprekken met experts, hulpverleners en slachtoffers.
- Een analyse van de dossiers van slachtoffers die verbleven in een instelling voor jeugdzorg of vrouwenopvang.
- Een bijeenkomst met experts ter toetsing en concretisering van de bevindingen.

De fasering is hieronder schematisch weergegeven.

Fase 1 Inventarisatiefase: oriëntatie en deskresearch

Om te beginnen hebben wij experts op het gebied van mensenhandel en loverboys en hulpverleners/specialisten werkzaam in de jeugdzorg en vrouwenopvang geraadpleegd. De gesprekken hadden tot doel een eerste indruk te krijgen in het aantal slachtoffers aanwezig in de jeugdzorg en vrouwenopvang, de aard van hun problematiek en het behandelaanbod. Wij hebben in deze fase tevens gesproken met vertegenwoordigers van (koepel)organisaties en instellingen zoals Jeugdzorg Nederland, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel, Federatie Opvang en Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha). Waar mogelijk zijn de gesprekken ook gebruikt om medewerking te verkrijgen aan de diepte-interviews en dossierinzage.

Tijdens deze oriënterende fase is een groot aantal instellingen en organisaties benaderd, waarmee - indien zij te maken hadden met loverboyproblematiek en zij wilden meewerken - oriënterende gesprekken zijn gevoerd. De vraaggesprekken vonden plaats per telefoon, aan de hand van een korte checklist en duurden circa een half uur. In eerste instantie hadden wij beoogd een vijftal oriënterende gesprekken voor de start van het veldwerk, maar vanwege de complexiteit van de problematiek en het ontbreken van eenduidige informatie over welke instellingen in welke hoedanigheid met deze groepen te maken, hebben wij ervoor gekozen om deze fase uit te breiden om eerst een goed beeld te krijgen van het veld. Hierbij is rekening gehouden met verschillende soorten sectoren / instellingen die (vermoedelijke) slachtoffers kunnen plaatsen. Uiteindelijk zijn ruim 100 instellingen benaderd, waarvan uiteindelijk met 20 aanbieders van jeugd en opvoedhulp (provinciale jeugdzorg, instellingen voor JeugdzorgPlus en Bureau Jeugdzorg), 6 instellingen voor vrouwenopvang en 4 overige relevante inhoudelijke experts en/of organisaties gesprekken zijn gevoerd.

Een deel van de benaderde instellingen gaf aan niet te kunnen of willen meewerken aan het onderzoek omdat zij onvoldoende te maken hadden en/of zicht hadden op de problematiek of omdat er geen capaciteit was om mee te werken. Instellingen die aangaven in meer of mindere mate wel te maken te hebben met (vermoedelijke) slachtoffers van loverboys, zijn tijdens de oriënterende gesprekken ook gevraagd of zij in een later stadium mee konden werken aan veldwerk onder cliënten en professionals en dossieranalyse, waarbij rekening is gehouden met een zo goed mogelijke afspiegeling over verschillende soorten instellingen die slachtoffers kunnen opvangen en plaatsen (gesloten jeugdzorg, provinciale jeugdzorg en vrouwenopvang). Vaak werd een hiermee een interne (toestemmings)procedure in gang gezet.

In eerste instantie reageerden veel instellingen terughoudend op het onderzoek. Wel onder-

schreven zij het belang van een dergelijk onderzoek. Er bleek veel onrust en onzekerheid te heersen over hoe het aanbod en de opvang voor deze groep slachtoffers in de toekomst vorm zal krijgen in Nederland. Ook wilde een overgrote meerderheid van de instellingen niet herleidbaar naar instelling of personen deelnemen aan het onderzoek. In veel gevallen zijn vooraf duidelijke afspraken gemaakt over het inzien van interviewverslagen en de procedure van het onderzoek. Om de respons te optimaliseren en de instellingen zo goed mogelijk te informeren is door het Ministerie van VWS een aanbevelingsbrief opgesteld die is verspreid onder de benaderde instellingen.

Naast deze oriëntatie is in de eerste onderzoeksfase ook een literatuur- en documentstudie uitgevoerd, waarbij relevante (internationale) wetenschappelijke publicaties verzameld en geanalyseerd. Deze publicaties hadden onder meer betrekking op de aard, omvang van het slachtofferschap en (ontwikkelingen in de) werkwijzen van loverboys. Hierbij hebben wij ook stilgestaan bij de situatie in enkele ons omringende landen. Wij hebben eveneens relevante beleidsstukken over (de aanpak van) slachtoffers van loverboys verzameld en geanalyseerd.

Daarnaast hebben wij, mede aan de hand van een Internetsearch en documentstudie een inventarisatie gehouden van projecten en initiatieven op het gebied van preventie en deskundigheid met betrekking tot loverboyproblematiek. Het betreft projecten en initiatieven geëntameerd door het Rijk, gemeenten en onderwijs- en hulpverleningsinstellingen. Om een overzicht te krijgen van bestaande preventieprojecten is gebruik gemaakt van een zoektocht op internet. De studie van Garnier (2009), met daarin een overzicht van interventies op het gebied van loverboyproblematiek, is hierbij als eerste uitgangspunt genomen. Er zijn diverse websites bezocht, zowel van instanties die zich bezig houden met voorlichting als van instanties die slachtoffers van onder andere mensenhandel opvangen. Ook zijn enkele websites van gemeenten bezocht en kwamen wij in de literatuurstudie enkele verwijzingen naar websites tegen. Tijdens het veldwerk hebben wij van professionals ook diverse verwijzingen naar projecten gekregen, deze zijn verwerkt in de inventarisatie.

Bij de zoektocht op internet is gebruik gemaakt van zoekmachines, waarbij onder meer trefwoorden als 'preventie', 'preventieprojecten', 'slachtoffers', 'loverboys' (in combinatie) zijn gebruikt. Door te zoeken met deze trefwoorden ontstond er in veel gevallen een 'sneeuwbaaleffect'. Op verschillende websites werd doorverwezen naar andere websites. Daarbij viel op dat veel websites, meestal websites met overzichten van verschillende projecten aangaande loverboyproblematiek, verschillende informatie vermeldten over een zelfde project. Sommige projecten zijn uitgevoerd in een samenwerkingsverband. Zoveel mogelijk is gekeken naar websites van de initiatiefnemers van het project.

In totaal zijn ongeveer 120 websites bezocht, waaruit 74 projecten en initiatieven naar voren zijn gekomen. In de overzichtstabel in Bijlage 3 worden deze schematisch weergegeven de naam van het project, het soort project, de initiatiefnemer van het project, het doel van het project, de doelgroep van het project en de bron. Ook projecten die niet uitsluitend een preventieve benadering hebben zijn opgenomen in het overzicht. Het gaat dan om projecten en initiatieven die naast een preventief doel, vaak gericht zijn op behandeling of ook gericht op andere doelgroepen.

De overzichtstabel biedt een *quickscan* van de aanwezige preventieprojecten en is daarom niet gegarandeerd uitputtend. Binnen de kaders van het onderzoek was het niet mogelijk om contact te leggen met alle organisaties om gegevens die op internet staan te controleren of aan te vullen.

Fase 2, 3 en 4

Waar mogelijk zijn onderzoeksfasen 2, 3 en 4 zoveel mogelijk gecombineerd in het kader van de efficiëntie en om in de instellingen zo min mogelijk te belasten. Doorgaans werd er een contactpersoon aangewezen per instelling die de interne afstemming voor zijn of haar rekening nam. Er zijn afspraken met instellingen gemaakt dat 1 of 2 onderzoekers (afhankelijk van de omvang van de te plannen werkzaamheden) een dag of dagdeel langskwamen bij de instelling, om professionals en/of cliënten te interviewen en/of dossierstudie te verrichten. Veldwerk op deze drie onderdelen werd zoveel mogelijk nagestreefd maar bleek niet altijd mogelijk.

Omdat het aantal gesprekken met cliënten in eerste instantie achterbleef, zijn meer instellingen benaderd dan vooraf geraamd. Dit bracht met zich mee dat het aantal beoogde geïnterviewde cliënten is behaald, maar ook dat het aantal geïnterviewde professionals het beoogde aantal ruim overstijgt. Gesprekken met minimaal twee professionals bleken bij het benaderen van instellingen - met name in de jeugdzorg - een voorwaarde voor deelname aan het onderzoek.

Tijdens de oriënterende ronde en de werving bleek dat de ruime meerderheid van de benaderde instellingen voor jeugd- en opvoedhulp, (vrouwen)opvang en overige instanties zoals politie wel de noodzaak van het onderzoek onderschreven, maar dat er wel enige terughoudendheid was over wat er met de bevindingen zou gebeuren. Zij wilden deelnemen indien dit paste binnen de mogelijkheden van de organisatie. Vaak werden er vooraf voorwaarden voor deelname gesteld, bijvoorbeeld dat er gesprekken plaatsvonden met professionals van verschillende behandelgroepen en dat geheimhouding en privacy van zowel de cliënten als de instelling en haar medewerkers werd gegarandeerd (informed consent). Doorgaans werd er een contactpersoon aangewezen per instelling die de interne afstemming voor zijn of haar rekening nam.

De gesprekken met professionals uit de vonden plaats in de instelling, aan de hand van een gesprekspuntenlijst en duurden circa een tot anderhalf uur. De gesprekscandidaten (hulpverleners en slachtoffers) zijn geanonimiseerd. Ook de dossierstudie vond plaats in de instelling, eveneens aan de hand van een checklist. De slachtoffers (en/of hun ouders/verzorgers) is vooraf schriftelijk om toestemming verzocht voor de vraaggesprekken en de dossierinzage. De gesprekspuntenlijst en de checklist zijn van te voren besproken in de begeleidingscommissie.

Voor de gesprekken met cliënten is de meisjes en vrouwen vooraf toestemming gevraagd via hun behandelaar en bovendien werd privacy en geheimhouding gegarandeerd. Vooraf is in de meeste gevallen kort doorgesproken met de hulpverlener of er bepaalde aandachtspunten waren voor de onderzoekers. Cliënten verschilden soms in de mate waarin zij konden en wilden spreken over de negatieve ervaringen die zij hebben opgedaan als slachtoffers, maar in vrijwel alle gevallen stonden zij welwillend tegenover het beantwoorden van de vragen. Gesprekken met cliënten duurden doorgaans 45 minuten tot 1 uur.

Wat betreft de dossierstudie werden in de meeste gevallen vooraf door de instellingen intern dossiers verzameld en klaargelegd (of beschikbaar gesteld in geval van digitale dossiers) in een ruimte voor de onderzoeker, al dan niet met uitleg van een medewerker van de instelling. Het bestuderen van de dossiers duurde, afhankelijk van de opbouw en dikte van het dossier, circa 30 tot 45 minuten aan de hand van een checklist.

Respons

De instellingen hebben de gesprekskandidaten voor ons geselecteerd. Het aantal gesprekskandidaten en dossiers varieerde per instelling. Wij hebben gesproken met 37 professionals werkzaam in jeugdzorg en opvang, 23 slachtoffers, 3 politieprofessionals en 8 overige professionals die ofwel deskundig zijn op het thema ofwel ambulant hulp en zorg verlenen. Ook zijn 83 dossiers geanalyseerd. De volgende organisaties hebben deelgenomen aan het veldwerk van het onderzoek. In verband met de privacy zijn geen namen van professionals opgenomen.

Jeugdzorg- en opvanginstellingen⁴⁰:

- Almata Jeugdzorg (JeugdzorgPlus)
- De Combinatie Jeugdzorg
- De Lindenhorst (JeugdzorgPlus)
- De Rading
- Fier Fryslân
- Icarus (JeugdzorgPlus)
- Jeugdformaat
- Kadera
- Kompaan en De Bocht
- Kwadrant Emaus (JeugdzorgPlus)
- LSG-Rentray (JeugdzorgPlus)
- Ottho Gerhard Heldringstichting (JeugdzorgPlus)
- Siriz
- Spirit Jeugdzorg
- Stek Jeugdzorg
- Tender Jeugdzorg (JeugdzorgPlus)
- Transferium Jeugdzorg (JeugdzorgPlus)
- Zandbergen Jeugdzorg

Politieprofessionals

- KLPD/DNR
- Regio Haaglanden
- Regio Rotterdam-Rijnmond
- Regio Zeeland

Overige instellingen:

- Bureau Jeugdzorg Limburg
- Bureau Jeugdzorg Overijssel
- Expertisecentrum Kwetsbare Meiden Flevoland
- Pretty Woman

---

40 Eén opvangcentrum ontbreekt in dit overzicht; in verband met privacy en bescherming van cliënten wilden zij niet met naam genoemd worden.

- Prostitutie Maatschappelijk Werk Humanitas

Wij danken deze instellingen en ook professionals en deskundigen die op andere wijze (bijvoorbeeld in verkennende telefoongesprekken of informatie per email) hebben bijgedragen aan het onderzoek.

Fase 5. Analyse en conceptrapportage

Omdat de periode voor werving en uitvoering van de hiervoor beschreven veldwerkonderdelen in de zomervakantie viel, bleef de respons eerst wat achter. Tijdens een tussentijds overleg met de opdrachtgever in augustus is daarom besloten de veldwerktermijn uit te breiden tot en met de eerste helft van september 2011. De overige planning bleef zo veel mogelijk gehandhaafd. De analyse van de resultaten heeft plaatsgevonden van medio september tot en met de eerste week van oktober 2011.

Er is een begeleidingscommissie ingesteld (voor de leden zie Bijlage 2) waarin naast de projectleider en een onderzoeker van het Verwey-Jonker Instituut en de opdrachtgever, tevens Jeugdzorg Nederland, MOVISIE, Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Federatie Opvang waren vertegenwoordigd. De begeleidingscommissie is vier maal bijeengekomen en heeft relevante input geleverd tijdens de start van het onderzoek (onderzoeksopzet, topiclijsten, ingangen via netwerk leden), na de dataverzameling en bij de afronding van het onderzoek. In oktober is een conceptrapportage met de leden van de begeleidingscommissie besproken.

Fase 6 Expertbijeenkomst

Om de bevindingen nader te duiden en te toetsen in de praktijk, zijn op 12 oktober 2011 de resultaten van het onderzoek door de onderzoekers gepresenteerd en er is met vertegenwoordigers van jeugdzorg en opvang gediscussieerd over de eerste bevindingen van het onderzoek, in samenwerking met INTERVICT. Punten uit deze bijeenkomst zijn verwerkt in de onderzoeksrapportage.

Fase 7 Eindrapportage en advies

In de laatste fase zijn alle onderzoeksbevindingen geanalyseerd waarbij input vanuit de begeleidingscommissie en de miniconferentie voor zover mogelijk zijn meegenomen in de vaststelling van een eindrapportage.

4. Representativiteit en kwaliteit van het onderzoek

Het onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek. Door datatriangulatie (een combinatie voor dossieronderzoek, interviews met professionals, interviews met cliënten en literatuurstudie) hebben wij gepoogd een zo compleet mogelijk beeld te geven van slachtoffers van loverboyproblematiek geplaatst in instellingen voor jeugdzorg en opvang in Nederland. De combinatie van bovengenoemde, kwalitatieve, onderzoeksmethoden biedt ons inziens een verhelderend inzicht in de problematiek van de slachtoffers en de hulpverlening. Meer in het bijzonder menen wij voldoende (verschillende soorten) slachtoffers en professionals te hebben gesproken om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over de problematiek en de hulpverlening. De geïnterviewde slachtoffers en professionals zijn tevens voldoende gespreid over de verschillende hulpverleningsinstellingen. Al met al biedt de combinatie van bovengenoemde onderzoeksmethoden een betrouwbaar beeld van het onderzochte fenomeen. Echter, de beschrijving van de omvang van de problematiek is gebaseerd op schattingen van de betrokken professionals, bij gebrek aan beschikbare cijfermatige gegevens.

Wij merken op dat wij voor de selectie van de respondenten afhankelijk waren van de medewerking van de hulpverleningsinstellingen. Zij hebben zelf de gesprekskandidaten geselecteerd, primair op basis van hun eigen invulling van het begrip loverboy. Wel hebben wij als richtsnoer meegegeven de omschrijving van het begrip loverboy zoals die wordt gehanteerd door Zanetti & Kanter (2009). De instellingen hielden verder als selectiecriteria aan dat de vraaggesprekken met de slachtoffers het hulpverleningsproces niet nadelig mocht beïnvloeden en moesten passen in het werkschema van de hulpverleners.

Bijlage 2: Samenstelling begeleidingscommissie

Dr. B.C.M. Oude Breuil (voorzitter)
Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht

A.C.M. Proost
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Mr. E. de Ruiter
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Mr. M. Mulder
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Dr. F.J. Noordhoff
Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel

J. Gortworst
Federatie Opvang

Drs L. Repetur
MOVISIE

Mr. A. Westhuis
Jeugdzorg Nederland

Bijlage 3: Inventarisatie initiatieven en projecten preventie en deskundigheidsbevordering

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
1. Asja	Verschillende soorten opvang en begeleiding, voortlichtingen	Fier! Fryslân	Preventie van loverboyproblematiek/hulpverlening/opvang bij loverboyproblematiek.	Meisjes en jonge vrouwen die de (gedwongen) prostitutie willen verlaten, professionals	http://www.fierfryslan.nl/Hulpaanbod.aspx (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
2. Bad Choice Loverboys	Preventie en voortlichting	Stichting SSA. In samenwerking met Stichting GO Uptown	Preventie en bewustwording onder met name schoolgaande jongeren over het verschijnsel loverboys. Van 2004 tot 2005. Inmiddels afgesloten.	Naar school gaande jongeren. Met name VMBO-scholen.	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/badchoice (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
3. Beauty and the Beast	Preventieproject	Pretty Woman	Aanzetten tot denken over relaties met jongens en bewustwording van situaties, mechanismen en processen die tot prostitutie kunnen leiden.	Meisjes van 13 tot 16 jaar	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/beautyandthebeast http://www.loverboy.nl/loverboyprojecten/ (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
4. Benzies & Batches	Voortlichting d.m.v. theater en discussie	Stichting KIKid	Het project is voortlichting in de vorm van theater en discussie. Tieners uit het voortgezet onderwijs wordt aangesproken op hun eigen seksuele moraal en hun zelfbeeld. De methode die wordt toegepast is 'peer-education': jongeren worden zelf ingezet om voortlichting te geven aan de eigen groep.	Tieners uit het voortgezet onderwijs	www.kikid.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
5. Beware of lover-boys	Preventieproject	Scharlaken Koord (onderdeel van de Stichting Tot Heil des Volks)	Preventielessen op scholen, asielzoekerscentra, aan meidengroepen.	Trainingen, lezingen, workshops voor meisjes van 13 tot 18 jaar. Ook trainingen voor docenten, ouders, onderwijs.	http://www.totheidesvolks.nl/en/scharlakenkoord/werkzaamheden/prevention.html http://www.bewareofloverboys.nl/ (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
6. Bewustwording loverboyproblematiek	Bewustwording loverboyproblematiek door imams	Eindhovense Imams Ahmed el Ouzanni, Abu Bakr el Fadel, Ibrahim Wijbenga	De Marokkaanse gemeenschap neemt sinds 2007 actie tegen loverboyproblematiek door middel van verschillende trainingen, waaronder het bespreekbaar maken van de problematiek in de eigen gemeenschap.	Jongeren in de Marokkaanse gemeenschap	zie: http://www.netwerk.tv/node/989 (laatst geraadpleegd 11-11-11)
7. Bijvoorbeeld de liefde	Seksuele voorlichting	Pharos	Door het aanreiken van kennis, specifieke houdingen en vaardigheden door middel van forumtheater, de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van vluchtelingenjongeren te vergroten.	Vluchtelingenjongeren, zowel mannen als vrouwen in de leeftijd van 15 tot 20 jaar die vanaf een half jaar in Nederland verblijven.	http://www.pharos.nl/directnaar/pharosuitgeverij/55 (laatst geraadpleegd 11-11-11)
8. Can you fix it	Interactieve game over grenzen in relaties	Sense.info (samenwerkingsverband Rutgers WPF, SOA Aids Nederland, RIVM, ZonMW en GGD Nederland)	Can you fix it? is interactieve game gericht op jongeren, onderdeel van de campagne 'Maak seks lekker duidelijk' van Soa Aids Nederland en Rutgers WPF	Jongvolwassenen	www.sense.info www.canyoufixit.nl (beide laatst geraadpleegd 11-11-11)
9. Convenant 'hand-having regelgeving prostitutiebedrijven Regio Noord-Holland Noord.	Voorlichting, Deskundighedsbevordering, hulpverlening en opsporing.	Gemeente Alkmaar	Voorkomen dat meisjes slachtoffer worden van pooierboys, voorkomen dat jongens pooierboys worden, uit het circuit halen van slachtoffers van pooierboys, opsporen van verdachten, vervolgen van verdachten en verlenen van nazorg	Primair toegesneden op minderjarige slachtoffers van loverboypraktijken alsmede de daders zelf	http://www.hetccv.nl/binaries/content/assets/ccv/dossiers/bestuurtijk-handhaven/loverboys/noord-holland-noord---ketenaanpak-uitbuiting-door-pooierboys.pdf (laatst geraadpleegd 11-11-11)
10. 'Een nieuwe stap'	Re-integratie	Scharlaken Koord en Randstad HR oplossingen	Re-integratie in de maatschappij, los van de loverboy. Hulp en advies bij problemen, financiën, het zoeken naar een woning/werk	Meisjes/vrouwen die werken in de prostitutie	http://www.scharlakenkoord.nl/nieuwestap/ (laatst geraadpleegd 11-11-11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
11. ECPAT Nederland	Voorlichtingen en informatie	GGD Amsterdam	Vergroten van kennis over het onderwerp / voorlichting	Kinderen, jongeren, algemeen publiek, onderwijsveld, professionals en overheid.	http://www.ecpat.nl/p/1/118/mo45-mc52/ecpat (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
12. Fotoroman Loverboys	Voorlichting	Stichting Stade	Aan de hand van een fotoroman meiden informeren over de gevaren/bedoelingen van loverboys	Verstandelijk beperkte risicomeiden	http://www.stichtingstade.nl/Fotoroman-Loverboys-416.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
13. Gevaarlijke liefde Terneuzen		Theatergroep Steil	Voorlichten van leerkrachten c.q. zorgcoördinatoren, meisjes uit hoogrisicogroepen met betrekking tot het fenomeen loverboy en de gehanteerde wervings technieken. Het bereiken van intermediairs om hen voorlichting te geven met betrekking tot het fenomeen loverboys. Het uit het circuit halen van slachtoffers, het opsporen en bestrijden van de loverboys (daderaanpak).	1e en 2e klas van het voortgezet onderwijs.	(afgerond) via www.jeugdprostitutie.nu (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
14. Girlz only	Empowerment training + voorlichting	Welzijn Eindhoven & stichting Neos	Leren voor jezelf op te komen en vanuit eigen krachten te handelen.	Meiden van 12 tot 20 jaar	http://www.st-neos.nl/paginas/p2_2_3.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
15. Girls' Talk	Groeps counseling programma	Rutgers Nisso groep, TransAct	Een platform bieden voor laagopgeleide meisjes van 14 tot 18 jaar om de eigen seksuele en relationele ervaringen in een veilige sekehomogene omgeving te onderzoeken en onder begeleiding van getrainde counselors met elkaar uit te wisselen. Meiden relationeel en seksueel weerbaar maken en hoe ze meer regie krijgen over hun seksuele relaties met jongens.	Cursus voor vrouwelijke professionals uit het jongerenwerk, maatschappelijk werk, jeugdzorg of onderwijs. Laag opgeleide meiden van 14 tot 18 jaar.	http://www.rmg.nl/pro-ductenendiensten/training-en-workshops/girls-2019-talk-groeps-counselingsprogramma-voor-meiden (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
16. Helse Liefde	Preventief en repressief	Stichting Helse Liefde	Jongeren waarschuwen en weerbaar maken voor loveboys, hulpverleners adviseren en het vergroten van kennis en praktische aanpak.	Middelbare scholen.	http://www.helse-liefde.nl http://www.stichting-heseliefde.nl/ (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
17. Het voorspel	Voorlichting	IFMSA Werkgroep Seksuele Gezondheid en Aids (SCORA)	Voorlichting en vergroten kennis over verschillende thema's omtrent seksuele gezondheid.	Jongeren van 12 t/m 20 jaar, zowel jongens als meisjes. Ook geschikt voor het onderwijsveld.	http://ifmsa.nl/groningen/projecten/voorspel-groningen.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
18. 'Hoezo loveboys?' / Cybrrr	Voorlichting/theater	Theatergroep a la carte, in opdracht van het steunpunt Seksueel Geweld van de gemeente Amsterdam, Pretty Woman, Het Scharlaken Koord, Prostitutie Maatschap-pelijk Werk en Scala.	(Vernieuwde) ronselmethode van loveboys onder de aandacht brengen. Loopt tot op heden	Praktijkscholen, VMBO scholen, onderwijs HAVO/VWO en het (Speciaal), ROC's, Voortgezet Onderwijs. Ook voor jongeren met een licht-verstandelijke handicap.	http://www.theateralacarte.nl/portfolio/jongerentheater/hoezo-lov-erboys/ http://www.theateralacarte.nl/portfolio/jongerentheater/cybrrr/ (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
19. How To Make Love (HTML)	Voorlichtingscampagne, onder andere via thea-tervoorstellingen, dvd's, handreiking voor docenten, jongerenwerkers en begeleiders.	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Zuidoost	De DVD bevat een videoregistratie van een voorstelling van de Jeugdtheaterschool Zuidoost. How To Make Love (HTML) gaat over seksualiteit, liefde en seksuele weerbaarheid. In de voorstelling praten, zingen en rappen jongeren openhartig over hun ervaringen, meningen en voorkeuren. De DVD wordt geleverd met een handreiking voor jongeren en ouders en een handreiking voor docenten, jongerenwerkers en andere begeleiders waarmee zij bijeenkomsten en lessen over relaties en seksualiteit kunnen ontwikkelen.	Jongeren in het voortgezet onderwijs	http://www.kenniswerkplaatstienplus.nl/doc/html-jtszoF.pdf (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
20. Irma Accord trainingen		Irma Accord Training, advies en projectmanagement	Diverse trainingen rondom seksualiteit en grenzen aangeven: onder andere preventie van ongewenste tienerzwangerschapen; weerbaarheidstrainingen ter preventie van huiselijk geweld; seksuele voorlichting aan Surinaamse, Antilliaanse, Arubaanse en Afrikaanse jongeren in multi-etnisch samengestelde groepen	Meisjes in achterstands-groepen	http://www.irmaaccord.nl (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
21. Ketenaanpak Apeldoorn	Ketenaanpak/preventie	Gemeente Apeldoorn	Om de loverboyproblematiek effectief aan te pakken, werkt de gemeente Apeldoorn met een Ketenteam Jeugdprostitutie. De gemeente Apeldoorn heeft samen met het JIP, de GGD Gelre-IJssel en MEE Veluwe een voorlichtings- en preventieprogramma samengesteld. Zo is er een preventie- en voorlichtingspakket ontwikkeld voor leerlingen van het basisonderwijs (groep 7 en 8), het voortgezet onderwijs en het ROC.	O.a. groep 7 en 8 van het basisonderwijs	http://www.apeldoorn.nl/smartsite.dws?id=150630 http://www.hetccv.nl/dossiers/loverboys/apeldoorn--loverboys (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
22. Ketenaanpak Den Haag	Ketenaanpak/preventie		Het terugdringen van loverboyproblematiek binnen de gemeente Den Haag door middel van een integrale ketenaanpak.	Meisjes als (potentieel) slachtoffer van loverboys. Jongens als (potentiële) dader	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/ketenaanpak/keten aanpakdenhaag (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
23. Ketenaanpak Eindhoven	Ketenaanpak/preventie	Gemeente, Bureau Jeugdzorg, Loket W, Neos, GGD, Arrondissementsparket 's-Hertogenbosch en politieregio Brabant Zuid-Oost.	Voorkomen jeugdprostitutie en aanpak loverboypraktijken en gezamenlijk komen tot een integrale aanpak.	(Potentiële) slachtoffers van meisjesprostitutie; Loverboys (daders/potentiële daders).	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/ketenaanpak/keten aanakeindhoven (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
24. Ketenaanpak Friesland	Ketenaanpak/preventie	Provincie Friesland	De situatie (aard en omvang) in kaart brengen en een sluitende aanpak ontwikkelen.	Slachtoffers van loverboys en andere vormen van jeugdprostitutie.	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/ketenaanpak/keten aanpak_friesland (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
25. Ketenaanpak Gelderland: Doorpakken!	Ketenaan-pak/preventie	Provincie Gelderland	Het project Aanpakken! van Provincie Gelderland richt zich op de problemen rondom jeugd en veiligheid. Hoe kunnen de gemeenten adequaat reageren op de problemen veroorzaakt door de jeugd, problemen die niet alleen gevolgen hebben voor het veiligheidsgevoel van de burgers, maar ook voor de jongeren zelf? Project 'Aanpakken!' probeert daar iets aan te doen.	(potentiële) slachtoffers van loverboys	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/ketenaanpak_gelderland (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
26. Ketenaanpak Groningen	Ketenaan-pak/preventie	Gemeenten en instanties provincie Groningen	Integrale ketenaanpak. Convenant 'Ketensamenwerking bestrijding mensenhandel'	(potentiële) slachtoffers van mensenhandel	http://www.hetccv.nl/nieuws/2010/10/convenant-aanpak-mensenhandel-in-groningen.htm (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
27. Ketenaanpak Jeugdprostitutie Rotterdam	Voorlichting, hulpverlening	Rotterdams gemeentebestuur	Deskundigheidsbevordering en voorlichting aan professionals. Intensievere samenwerking tussen de verschillende overheidsinstanties die met jeugdprostitutie te maken krijgen. Voorlichting aan risicogroepen en op scholen. Opvang en hulpverlening voor slachtoffers, strafrechtelijke maatregelen tegen loverboys, inclusief hulpverlening onder dwang en ondertoezichtstelling.	Deskundigen/professionals, risicogroepen, scholen, slachtoffers, loverboys. Minderjarige en jong volwassen meisjes en jongens uit Rotterdam, van wie bekend is geworden dat zij zich prostitueren of voor die doeleinden dreigen te worden misbruikt door derden.	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/ketenaanpak/rotterdam http://www.humanitasrotterdam.nl/tzmadl/pmw/gl/jeugdprostitutie.html (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
28. Kinderen, Jongeren, seksualiteit en seksueel	misbruik en training, deskundigheidsbevordering	ACB Kenniscentrum	Handleiding gericht op preventie van grensoverschrijdend gedrag algemeen, seksueel misbruik en seksueel geweld tegen kinderen. Doelstelling: Bewustwording en (h)erkenning van seksueel geweld tegen kinderen in allochtone kringen; het bespreekbaar maken en bestrijden van seksueel geweld tegen kinderen in allochtone kringen.	Direct: intermediairs en sleutelfiguren binnen allochtone gemeenschappen. Indirect: kinderen/jongeren 0 t/m 15 jaar, zowel meisjes als jongens.	http://www.acbkenniscentrum.nl/publicatie/seksueel-geweld-tegen-kinderen (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
29. Klem	Voortlichting/theater	Klasse Kunst	Jongeren bewust maken van de gevaren van loverboys.	Klassen 2, 3, 4 en 5 Ook voor studiedagen en congressen http://www.klasse-kunst.nl/Lover-	boys.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
30. Lang leve de liefde/Love'r boy (special bij lang leve de liefde)	Lepak-ket/voortlichting	GGD Amsterdam, Ministerie van VWS, Stichting Soabestrijding, Stade, Pretty Woman	Voorlichting, vergroten van kennis over het project en preventie. Leerlingen een evenwichtig beeld geven van relaties. Inhoud lespakket: leerlingen-magazine, video/dvd, handleiding, poster, con-dooms. Positief geëvalueerd: effectief lespakket	Jongeren van 14 jaar Leerjaar 2 en 3 VMBO. Ook bruikbaar op havo/vwo. Ook verkrijgbaar in aangepaste versie voor leerlingen met een laag taalniveau.	http://www.soaids.nl/bestellen/onderwijsmateriaal (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
31. Leerstraf sek-sua-liteit	Preventie, hulpverlening	Rutgers Nisso groep	Duidelijkheid creëren over wat wel en niet kan en mag op het gebied van vriendschap, relaties en seksualiteit	Jongens tussen de 12 en 18 jaar oud die voor het eerst zijn aangehouden vanwege een zeden-delicet en waarbij het vergrijp niet dusdanig zwaar is dat een uitgebreid persoonlijkheidsonderzoek en/of langdurige behandeling noodzakelijk worden geacht.	http://www.rutgersnissogroep.nl/producten/voor-wie (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
32. 'Lef in de liefde'	Voortlichting	SAMAH	Inzicht en herkenning van de kwetsbare positie bij de jonge asielzoekers realiseren. Versterken en uitbreiden van vaardigheden en weerbaarheid. Vergroten van kennis en preventie.	AMA's en jongv-wassen alleenstaande asielzoekers tot 21 jaar.	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/lef_in_de_liefde (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
33. Leskist Lover-boys	Preventieproject	GGD IJsselland	Jongeren leren wat loverboys zijn, weten dat het voorkomt en weten wat zij kunnen doen als ze er zelf, of iemand in hun omgeving, mee te maken krijgen.	Jongeren in het voortgezet onderwijs	http://www.ggdijsselland.nl/GetDocument.aspx?documentID=7046 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
34. Lepakket 'Wen-sen en grenzen'	Lepakket	Steunpunt Huiselijk Geweld Hollands Midden	Een lespakket dat relationele en seksuele vorming op een gezonde manier benadrukt en tegelijkertijd de gevaren en risico's benoemt. Onder andere lesbrieven waarin jongeren na moeten denken over de risico's van onder andere webcam-gebruik en loverboy trucs, maar vooral ook over de leuke kanten van verliefd zijn.	leerlingen van het VMBO	http://www.huiselijkgeweldhollandsmidden.nl/lkzoekinformatie/Lepakket-Wensen-en-Grenzen (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
35. Love Limits	Empowermenttraï-nin-gen specifiek gericht op loverboyproblema-tiek	Scharlaken Koord, in opdracht van het Ministerie van OCW	Meisjes bewust maken van de eigen weerbaarheid op het gebied van relaties en seksualiteit, zowel fysiek als mentaal	Meisjes die een verhoogd risico lopen met grensoverschrijdend gedrag te maken te krijgen of die in aanraking zijn geweest met prostitutie. Meiden die voortgezet onderwijs volgen op verschillende niveaus (VSO, VMBO, ROC). Training is ook goed inzetbaar in instellingen, buurthuizen en internaten.	http://www.tothelidesvolks.nl/en/scharlakenkoord/werkzaamheden/prevention.html http://www.lovelimits.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=9 (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
36. Loverboy, wolf in schaapskleren	Voortlichting	Stichting Helse Liefde	Mensen op eigen kracht ouderavonden/bijeenkomsten laten organiseren om-trent het thema loverboys.	Beroepskrachten die een ouderavond of bijeenkomst willen organiseren voor ouders van jongeren in het voortgezet onderwijs. Bedoeld voor kinderen uit groep 8.	http://www.helseliefde.nl/preventie (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
37. Loverboys	Voortlichting	Theatergroep Thot	Preventieve voorlichting over het fenomeen loverboys dmv een theaterproductie in de klas	Meisjes van 13-17 jaar	http://www.thot.nl/loverboys.php (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
38. Loverboys 2.0	Les- en campagne-materiaal	Gemeente Rotterdam, Stichting Humanitas en de politie	Bewustwording van de werkwijze van loverboys en kennis verkrijgen om zicht te wapenen. Scholentour, voorlichtingsmateriaal	Meisjes van 12 tot 18 jaar	http://www.politie-rotterdam-rijnmond.nl/over-ons/over-focus/jugd/loverboys.aspx (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
39. 'Loverboyproject Zwolle' (sinds augustus 2002)	Preventie, voorlichting, hulpverlening en opvang, opsporen en bestrijden van loverboys	Samenwerking tussen een twintigtal instellingen (Zorgconcept)	Voorkomen dat meisjes in de greep raken van loverboys, slachtoffers uit het circuit halen en loverboys opsporen en bestrijden (slachtoffer- en daderaanpak). Bereiken van intermediairs teneinde hen voorlichting te geven met betrekking tot het fenomeen loverboy en hen te voorzien van materiaal opdat zij in de eigen organisatie voorlichting kunnen geven.	Meisjes vanaf 13 jaar uit de hoogrisicogroepen welke bereikt worden via het hulpverlenings- en opvangcircuit. Intermediairs welke in organisaties actief zijn, waar met meisjes vanaf 13 jaar contact gelegd wordt. De regulieren preventiegroep (m.n. onderwijs, circa 3.300 meisjes).	www.loverboyszwolle.nl http://www.zorgconcept.org/loverboy.php3 (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
40. Loverboysspel	Voorlichting	GGD IJsselland	Methodiek om de loverboyproblematiek met aan de hand van stellingen (over zelfbeeld, loverboys, relaties en grenzen) bespreekbaar te maken in een groep of klas. Onderdeel van het loverboysproject van GGD IJsselland.	Meiden van 13 tot 16 jaar uit hoge risicogroepen.	http://www.ggdgooi.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=142:loverboys&catid=21:voor-scholen&Itemid=271 http://www.ggdijssel-land.nl/GetDocument.aspx?DocumentID=7045&name=Loverboysspel---Info-A4 (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
41. Loving me, loving you	Lespakket / interactief theater	GGD Rotterdam Rijnmond	Het vroegtijdig herkennen en serieus nemen van signalen van relationeel geweld. Interactief theater, workshops, preventielessen voor leerlingen met een docentenhandleiding, en een draaiboek voor ouderavonden en docententrainingen.	Leerlingen uit de tweede of derde klas van het VMBO	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/loving_me_loving_you?term=lovingme&p=1 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
42. Marietje Kessels Project (MKP)	Preventieproject	GGD Amsterdam	Vergroten van de weerbaarheid bij kinderen om te voorkomen dat ze slachtoffer worden van machtsmisbruik. Preventie van machtsmisbruik en grensoverschrijdend gedrag ten opzichte van kinderen, zowel door leeftijdsgenoten als door volwassenen.	Primaire doelgroep: kinderen van 10/11/12 jaar (groep 7 en 8 van de basisschool). Het project wordt niet overgedragen aan leerkrachten ivm specifieke kennis en kunde van mensen die de lessen verzorgen.	http://www.weerbaarheid.nu/trainingen/marietjessels (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
43. Nieuwe Perspectieven Preventief	Preventie	Spirit	Versterken/uitbreiden van vaardigheden. Met name tegengaan van recidive.	Jongeren van 8 t/m 16 jaar, zowel jongens als meisjes die in aanraking zijn geweest met de politie en/of justitie of hier in aanraking mee dreigen te komen.	http://www.spirit.nl/kinderenjongeren/wat-kunnen-wij-voor-jedoen/kinderenjongeren-tot-12-jaar/nieuweperspectieven-preventief/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
44. Nieuwkomers en seksualiteit	Voorlichting	Pharos	Professionals voorlichten over het praten met nieuwkomers over seksualiteit	Docenten, begeleiders, hulpverleners, verpleegkundigen, betrokken bij opvang, begeleiding en onderwijs van/aan jonge nieuwkomers. Niet voor jongeren zelf.	http://www.loketgezondleven.nl/i-data-base/interventies/j/581 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
45. Online hulp voor slachtoffers - Eindhoven	Preventie	Veiligheidshuis Eindhoven i.s.m. politie, gemeente, hulpverlening en jongerenwerk	Het Steunpunt Huiselijk Geweld, een samenwerkingsverband van onder andere Neos en de Lumens Groep, is in september 2011 gestart met een nieuwe website gericht op slachtoffers van loverboys. De website is bestemd voor jongens en meisjes uit de regio Eindhoven en omstreken. Slachtoffers zijn jongens en meisjes vanaf 13 jaar die in een relatie met een andere jongen of meisje uitgebuit worden.	(Potentiële) slachtoffers van loverboys vanaf 13 jaar.	http://www.loveboys-eindhoven.nl/ http://www.veiligheidshuis eindhoven.nl/Thema%E2%80%99s/Relatie-neel_geweld/Jeugdprostitutie_en_loverboys (beide laatste geraadpleegd 11-11-'11)
46. Open ogen	Trainingen, workshops, lezingen en voorlichting omtrent het fenomeen loverboys en hun slachtoffers.	Open Ogen	Bekendheid begrip loverboys, inzicht in aantal slachtoffers, openheid over seksualiteit, bewust worden van keuzes etc.		http://www.openogen.com/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
47. Praten over seks. Bespreken van seksuele aliteit bij mensen met een verstandelijke beperking	Deskundigheidsbeoordering	Rutgers Nisso groep	Doel voor cliëntbegeleiders: Informatie en werkvormen hebben voor het methodisch ondersteunen van cliënten in seksuele gezondheid Doel voor cliënten: Een persoonlijke invulling kunnen geven aan seksuele gezondheid.	Professionals/cliëntbegeleiders met mensen met een verstandelijke beperking vanaf 12 jaar. Ook is de methode geschikt voor het geven van seksuele voorlichting door leerkrachten en familie.	http://www.rutgersnissogroep.nl/producten/diensten/trainingen-workshops/bespreken-maken-van-seksuele-aliteit-bij-mensen-met-een-verstandelijke-beperking (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
48. 'Pretty Woman'	Voorlichting, individuele - en groeps hulpverlening en deskundigheidsbevordering	Samenwerkingsproject van Stichting Stade, De Rading en Bureau Jeugdzorg Utrecht.	Voorkomen dat meiden in misbruikrelaties terechtkomen en ondersteuning bieden om het patroon te doorbreken, dat de misbruikrelaties in stand houdt.	Minderjarige meisjes met risicovolle contacten. Meisjes en jonge vrouwen tussen de 12 en 25 jaar.	http://www.loveboyproject.nl/ http://www.stichtingstade.nl/Over-Pretty-Woman-119.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
49. Preventie lover-boys moslimgemeenschap	Rijnmond Preventieproject, onder andere themabijeenkomsten, trainingen en	studiedagen Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR).	De Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) heeft tussen 1 november 2006 en mei 2008 een preventieproject uitgevoerd. Het project kende een aantal onderdelen: themabijeenkomsten voor imams; themabijeenkomsten voor ouders; trainingen voor jongens en voor meiden; studiedag professionals en vrijwilligers die met islamitische jongeren werken. Het project van SPIOR richtte zich op voortlichting en vergroten van de weerbaarheid, om zowel slachtoffers als daders te voorkomen. Daartoe zijn bijeenkomsten gehouden met jongeren, ouders en imams. Ook is hierbij specifiek materiaal ontwikkeld, waaronder een kort toneelstuk en een sticker voor jongeren. Tijdens de afronding in 2008 werden tijdens de afsluitende studiedag de resultaten van het project gepresenteerd en overgedragen.	De moslimgemeenschap in Rotterdam Rijnmond	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/preventi eloverboys2 http://www.spior.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=129:afronding-project-loverboys-&catid=61:actueel&Itemid=87 (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
50. Private chat	Voorlichting	Theater Thot	Toeschouwers aansporen om zelf na te denken over wat ze wel en niet willen en hoe daarnaar te handelen.	Jongeren van 12 t/m 17 jaar (ook geschikt voor ouders avonden).	http://www.thot.nl/privatechat.php (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
51. Project aanpak Loverboyproblematiek Alblasserwaard/Vijfherenlanden	Voorlichting en deskundigheidsbevordering.	JSO, MEE, RIVAS, Bureau Jeugdzorg en politie.	Samenstellen van gerichte informatie, stimeren van samenwerking tussen instellingen en deskundigheidsbevordering.	Beroepskrachten uit hulpverleningsinstellingen, scholen, politie, leerplichtambtenaren, Bureau Jeugdzorg.	http://www.jso.nl/Activiteiten/Aanpak-loverboyproblematiek.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
52. Prostitutie Maatschappelijk Werk (PMW)	Hulpverlening	Stichting Humanitas Rotterdam	PMW zoekt jongens, meisjes en vrouwen in de prostitutie op en doet hen waar mogelijk een hulpaanbod. Daarnaast deskundigheidsbevordering van hulpverleners, politie en andere betrokkenen op het gebied van signalering en doorverwijzing.	Jongeren, ouders, hulpverleners, intermediairs en docenten. Minderjarige en jong volwassen meisjes uit Rotterdam, van wie bekend is geworden dat zij zich prostitueren of voor die doeleinden dreigen te worden misbruikt door derden.	http://www.humanitas-rotterdam.nl/tzmedi/pmwwgl/jeugdprostitutie.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
53. 'Protocol 13' (gestart in 1996)	Hulpverlening	Bureau Jeugdzorg Utrecht, de Raad voor de Kinderbescherming en Regio-politie Utrecht	Minderjarige slachtoffers van prostitutie opsporen en hen door middel van het organiseren van gesloten opvang uit dit circuit halen. Opsporing is in handen van de politie.	Meisjes tussen de 12 en 18 jaar van wie bewezen kan worden dat ze zich onder dwang van een loverboy prostitueren.	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/protocol13?term=protocol+13&p=1 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
54. Regenboog-project (pilot-project)	Voorlichting	Gemeente Den Bosch	Sociale competenties vergroten, voorlichting geven over de gevaren van loverboys, communicatie tussen de meisjes en thuis (moeder) verbeteren en een vertrouwensrelatie opbouwen.	In eerste instantie Marokkaanse risico-meiden, van 12 jaar. Nu voor alle risico-meiden van 12 jaar.	http://www.leidraad.com/SD_en_de_regenboog.pdf (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
55. Rots en water	Voorlichting/training		Jongens en meisjes begeleiden in het leren beheersen, vergroten en richten van de eigen kracht.	Jongens en meisjes	http://www.jeugdprostitutie.nu/interventies/preventie/rots_en_water http://rotsenwater.nl (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
56. Safe Dates (uit Canada).	Preventieproject, gericht op ouders en slachtoffers.		Vermindering van vader- en slachtoffer-schap van geweld binnen relaties van jongeren.	Primaire doelgroep: adolescenten van 12-18 jaar. Secundaire doelgroep: leerkrachten, mentoren, leerlingbegeleiders en ouders.	http://www.datesafe-project.org/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
57. Scholentour 'Loverboys'		Stichting Go Uptown	Go Uptown heeft ervaring met voortlichting geven aan het tiener- en jongerenwerk. Doel is versterken van vaardigheden, weerbaarheid en zelfvertrouwen. Go Uptown verzorgt workshops waarbij jongeren via muziek, drama en dans aspecten van het verschijnsel loverboys uitwerken.	Jongeren tussen de 15 en 26 jaar	Via http://www.noord-holland.nl/zoeken/get_url.asp?page=/provsutken/OPENBAAR/PSCIE/NOTA/SI/2006/SI181005b.06.Brochure%20Loverboys.pdf (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
58. Stay in love	Preventieproject	Trimbos, Parnassia Bavo Groep, Dismence en MOVISIE.	Voorkomen dat jongeren tussen 12 en 15 jaar een gewelddadige relatie ontwikkelen.	Jongeren van 12 tot 15 jaar op VMBO-scholen	http://www.stayinlove.nl/ http://www.trimbos.nl/onderwerpen/preventie/relatieeel-geweld/stay-in-love (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
59. Stichting StaSterk	Voorlichting/trainingen	Stichting StaSterk	Ontdekken en versterken lichamelijk bewustzijn. Werken aan mentale, verbale en fysieke weerbaarheid	Meisjes en vrouwen van 10 t/m 88 jaar.	http://www.stasterk.nl/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
60. Stichting Stop Loverboys Nu	Voorlichting, hulpverlening/opvang	Stichting Stop Loverboys NUI	Hulp en steun bieden aan slachtoffers van loverboys	Slachtoffers (inclusief ouders en omgeving) die te maken hebben gehad met een loverboy	http://www.stoploverboys.nu/site/?lang= (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
61. Stop dating violence met de DVD Crush	Voorlichting	GGD Eindhoven, Stichting Humanitas Eindhoven en de Fiom	Preventie van geweld in relaties 7 verschillende workshops die leiden tot 1 theaterproductie (nu op DVD, ondersteund met een lesbrieven als project)	Alle schoolniveaus middelbaar onderwijs	http://www.pestweb.nl/aps/School+en+Veiligheid/seksueel+geweld/Loverboys/Lesmaterialen/ (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
62. 'This woman is not a toy'	Voorlichtingsfolder/brochure	Jeugd Informatie Punt (JIP) (Onderdeel van JSO).	Voorlichting over loverboys, problematiek op tijd signaleren en door verwijzen.	Beroepskrachten en meisjes met een licht verstandelijk beperking.	http://www.jso.nl/1/Publicaties/Brochures/This-woman-is-not-a-toy,-gedwongen-in-de-prostitutie-door-loverboys-en-sukerooms-.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
63. Tot hier en niet verder	Preventieproject	Zorgconcept	De meisjes worden zich bewust van de fase van hun leven waar zij zich in bevinden, dat ze voor bepaalde keuzes staan ten aanzien van relaties en seksualiteit. Ze denken na over eigen normen en waarden met betrekking tot seksualiteit. Ze denken na over hun wensen en grenzen binnen een relatie. Ze worden zich ervan bewust dat ze zelf keuzen kunnen maken ten aanzien van relaties en seksualiteit. Ze worden geïnformeerd over relaties en wat loverboys zijn.	Meisjes tussen de 13 en 17 jaar.	http://www.docentdaphne.nl/tag/lover-boys/ http://www.lover-boy.nl/zorgconcept_le-spakket_www_lover-boy_nl.pdf (beide laatst geraadpleegd 11-11-'11)
64. Trainingsbureau Veerkracht	Trainingen/weerbaarheid.		Versterken/uitbreiden van vaardigheden en kennis omtrent grensoverschrijding of bedreiging, pesten, seksueel geweld, omgaan met agressie op de werkvloer (niet specifiek gericht op loverboys).	Vrouwen van 8 t/m 80 jaar. Ook voor mensen met een handicap en doven.	http://www.veerkracht.nu/nl/index.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
65. Trainingsmodule 'Loverboys'	Deskundigheidsbevordering	Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding (JSO).	Inzicht bieden in actuele kennis over feiten, daders, mogelijke slachtoffers en achterliggende mechanismen die ervoor zorgen dat meisjes slachtoffer worden en blijven.	Beroepskrachten, hulpverleners, leidinggevenden en vrijwilligers die werken met jongeren vanaf 12 jaar.	http://www.jso.nl/1/Training-en-coaching/Trainingen-Jeugdzorg/Loverboys--training.html (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
66. 'Verliefd'	Brochure	Rutgers Nisso Groep	De brochure 'Verliefd' is bedoeld voor jongeren van 9 tot 16 jaar. Wat gebeurt er met je als je verliefd bent? Hoe moet je zoenen? Dat zijn enkele vragen waar de brochure antwoord op geeft. Maar er komen ook onderwerpen aan de orde als homoseksuele gevoelens, liefdesverdriet, loverboys en veilig vrijen.	jongeren van 6 tot 9 jaar chore-verliefd (laatst geraadpleegd 11-11-'11)	http://www.rutgersnissogroep.nl/shop/brochure-verliefd (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
67. Vriendschap, relaties en seksualiteit	Voorlichting	MEE Amstel en Zaan	Versterken/uitbreiden van vaardigheden, vergroten van kennis over grenzen stellen, sociale vaardigheden, relaties etc.	Mensen die zeer moeilijk leren vanaf 18 jaar	http://www.meeaz.nl/viewpage.asp?ac=view&pag_id=1261 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
68. Wat je wil, weerbaar tegen loverbys	Preventieproject	GGD Den Haag/Centrum 1622	Leerlingen denken na over hun toekomst, benoemen eigen kwaliteiten, leren luisteren naar hun ja-gevoel en nee-gevoel, worden zich bewust van de machtsverhoudingen binnen relaties, bespreken de betekenis van begrippen, vriendschap, verkering, loverbys, seks, prostitutie en grenzen etc.	2e en 3e klas van het voortgezet (speciaal) onderwijs, maar is aan te passen voor iedere klas op ieder niveau.	http://www.centrum1622.nl/www/index.php?id=74&no_cache=1&sword_list%5B%5D=wat&sword_list%5B%5D=wil&sword_list%5B%5D=jij (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
69. Weerbaarheid in relaties	Training/cursus	Scala	Rotterdamse meiden/jonge vrouwen het belang van het aangeven van grenzen in een relatie aanleren. Weerbaar worden in (het aangaan van) relaties en het vergroten van het zelfvertrouwen.	Zowel meiden van 14 tot 18 jaar als jonge vrouwen tot ongeveer 25 jaar.	http://www.scalarotterdam.nl/web/index.php?option=com_content&view=article&id=23:-weerbaarheid-in-relaties&catid=3:overzicht-rainingen&Itemid=10 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
70. Wensen en grenzen	Preventieproject/ Lespakket (verschillende lespakketten met als onderwerp seksuele gezondheid).	GGD Rotterdam Rijnmond	Relationele en seksuele vorming op een gezonde manier benadrukken en tegelijkertijd de gevaren en risico's benoemen.	Kinderen/jongeren van vier tot negentien jaar. Apart pakket voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs (op basis van de behoeften van een school stelt de GGD een pakket op maat).	http://www.stichtingde-meeuw.nl/web/show/projecten/wensen-en-grenzen (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Naam project	Soort project	Initiatiefnemer	Doel project	Doelgroep	Bron
71. Whom to trust?	Voorlichting	Scharlaken Koord	Het preventieproject 'Whom to trust' betreft landelijke voorlichting en onderwijs voor alleenstaande minderjarige asielzoekers, die het risico lopen middels dwang en/of manipulatie in de prostitutie terecht te komen. Scharlaken Koord zorgt naast preventielessen, lezingen aan ouders, docenten, hulpverleners, groepsteilers etc.	Meisjes van 13 t/m 18 jaar. Ook geschikt voor het onderwijsveld. Met name gericht op AMA's en aanverwante doelgroepen.	Via http://www.huiselijkgeweld.nl/organisaties/organisatie?id=383 (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
72. Wild vlees	Voorlichting d.m.v. theater	Klasse Kunst	Versterken en uitbreiden van vaardigheden en vergroten van kennis over seksualiteit. Thema's: opkomen voor jezelf, het stellen van grenzen, respecteren etc.	Klas 2 en 3	http://www.klassekunst.nl/ (project afgerond) (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
73. Wow! (afgerond)	Voorlichting d.m.v. theater	Klasse Kunst	Versterken/uitbreiden vaardigheden los van verboyproblematiek	Jongeren van 12 t/m 18 jaar	http://www.klassekunst.nl/ (project afgerond) (laatst geraadpleegd 11-11-'11)
74. Youth Relationships project (uit Canada)	Preventieproject, gericht op ouders en slachtoffers		Voorkomen van dader- en slachtoffer-schap. Daarnaast het bevorderen van een gezonde, niet-gewelddadige relatie. Preventie daders: voorkomen dat jongeren in de risicogroep in de leeftijd van 14-17 jaar in het criminele circuit terecht komen.	Tieners in de leeftijd van 12-16 jaar, met een verleden van ontworpen familie, geweld en misbruik (de zogenaamde 'youth at risk').	Via http://www.education.org/05.education/education_en/28.edu_en.htm (laatst geraadpleegd 11-11-'11)

Bijlage 4: Deelnemers en agenda expertbijeenkomst

Bijeenkomst dinsdag 11 oktober 2011, 13.30-16.30 uur, Stadsasteel Oudaen, Utrecht

Aanwezigen

- A. Bakker - Regiopolitie Haaglanden
- J. Custers - Regiopolitie Rotterdam Rijnmond
- W. van Esbroek - Stichting Jeugdformaat
- S. de Jong - De Combinatie Jeugdzorg
- D. Speessen - Icarus, Stichting Jeugdzorg Sint Joseph
- S. Engels - Icarus, Stichting Jeugdzorg Sint Joseph
- E. van der Meulen - De Lindenhorst
- J.P. de Rijk - Ottho Gerhard Heldring
- R. Schipper - Meisa, Spirit
- E. Secreve - Stichting Jeugdformaat

Begeleidingscommissie

- M. Mulder - Ministerie van VWS
- F. Noordhoff - Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel
- B. Oude Breuil - Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen
- L. Repetur - MOVISIE
- E. de Ruiter - Ministerie van VWS
- A. Westhuis - Jeugdzorg Nederland

Onderzoekers

- M. Goderie - Verwey-Jonker Instituut
- C. Harreveld - Verwey-Jonker Instituut (*verslag*)
- L. van der Knaap - International Victimology Institute Tilburg
- A.G. Mein - Verwey-Jonker Instituut
- R. Verwijs - Verwey-Jonker Instituut

Agenda van de bijeenkomst

- 13:45 - 14:00 uur: Opening, door A.G. Mein
(senior onderzoeker Verwey-Jonker Instituut)
- 14:00 - 14:30 uur: Presentatie voorlopige uitkomst onderzoek, door R. Verwijs
(onderzoeker Verwey-Jonker Instituut)
- 14:30 - 15:00 uur: Reflectie op het onderzoek, door L.M. van der Knaap (universitair hoofddocent,
International Victimology Institute Tilburg) en M. Goderie (senior onderzoeker Verwey-
Jonker Instituut)
- 15:00 - 15:30 uur: Pauze
- 15:30 - 16:15 uur: Gelegenheid tot het stellen van vragen en discussie
- 16:15 - 16:30 uur: Toelichting op afronding onderzoek, door A.G. Mein
- Vanaf 16:30 uur: Afsluiting, door B.C.M. Oude Breuil (voorzitter begeleidingscommissie, universitair do-
cent Willem Pompe Instituut voor strafrechtswetenschappen), met aansluitend borrel

Colofon

Opdrachtgever/financier	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Auteurs	Drs. L.M. Verwijs, Mr. A.G. Mein, Drs. M. Goderie, C. Harreveld, MSc, A. Jansma, MSc
Met medewerking van	Mr. drs. L.F. Drost
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T 030-2300799 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 97890-5830-483-4

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2011

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.